

II. Przegląd piśmiennictwa

A. Dział prawniczy

1. Filozofja i teoria prawa.

Makowski Wacław: Rozważania prawnicze. Warszawa, 1928, str. 326, Hoesick.

Książka powyższa, wydana staraniem Komitetu uczczenia XXV-lecia pracy prawniczej autora, jest zbiorem artykułów naukowych autora, drukowanych w różnych czasopismach. Artykuły te dotyczą zagadnień prawa publicznego oraz prawa karnego. Dołączone do nich są dwie mowy autora, wygłoszone w 1916 r. i w 1926 r.

Artykuły, pisane stylem jasnym i barwnym, zawierają wiele ciekawych myśli i zasługują na uwagę. A. P.

Rousseau J. J.: O umowie społecznej, przełożył i opracował Maciej Starzewski. Kraków 1927, str. 155, Nr. 44-ty Biblioteki Narodowej.

Słynny traktat Rousseau'a z 1762 r., który miał tak wielki wpływ na prądy demokratyczne XIX i XX wieku, wcześniej już wywołał zainteresowanie na terenie polskim. Już w 1778 roku ukazało się pierwsze polskie tłumaczenie 1-szej księgi, zresztą bez podania, że to jest przekład. W 1839 r. dokonał przekładu Józef Wien, a przekładu tego wyszło nowe wydanie w 1859 r. i 1862 r. W czasach najnowszych, w r. 1918 r. dokonał przekładu z objaśnieniami prof. Peretiatkowicz, który ogłosił również obszerną pracę o „Filozofji” społecznej J. J. Rousseau'a”.

Obecne tłumaczenie poprzedza obszerny wstęp, omawiający genezę „Umowy społecznej” oraz jej wpływ w Polsce w wieku XVIII. Przekład jest poprawny i dokładny, aczkolwiek niezbyt gładki. W dodanych do przekładu komentarzach tłumacz przeważnie zajmuje punkt widzenia, rozwinięty w pracach prof. Peretiatkowicza. R.

Fabreguettes M. P.: La logique judiciaire et l'art de juger. Paris 1926, str. 574.

Są książki, które mają interesujące tytuły, ale treść mniej interesująca. Inne znowu pod niepokojącym tytułem kryją treść, pełną twórczych myśli. Przy tem zarówno w jednym przypadku, jak w drugim, treść może być rozwinięciem tytułu, albo też może być niespodzianką dla czytelnika, który naiwnie zaufał tytułowi. W tak zwanej teorii prawa (uprawianej najczęściej przez prawników-praktyków, którzy stali się filozofami) najwięcej jest, oczywiście, książek o interesującym tylko tytule, który jest niedotrzymaną przez autora obietnicą.

Tytuł książki M. P. Fabreguettes'a jest interesujący, lecz zarazem niepokoi. Do wszelkiej bowiem „logiki prawniczej” należy odnosić się z wielką ostrożnością i niedowierzaniem. Pisano już bowiem niejednokrotnie duże i mniejsze „logiki prawnicze”, które miały tę wspólną osobliwość, że nie były „logiką”, choć były „logiką prawniczą”. To znaczy, można znaleźć w takich dziełach czasem nawet dużo rzeczy interesujących, ale nie można znaleźć w nich wywodów, któreby miały coś wspólnego z tem, co bada i roztrząsa logika. Wynika taki stan rzeczy, rzecz prosta, nie z tego, iżby nie było zagadnień logicznych, i to natury subtelnej, i w nauce o prawie i w zagadnieniach, dotyczących zastosowania prawa, lecz stąd, że ci, którzy na swych dociekaniach na różne tematy kładą tytuł „logika”, nie są wogóle uczonymi i nie znają problemów naukowych, szczególnie o charakterze bardziej oderwanym. Że praktyk w dziedzinie prawa nie jest bynajmniej uczonym, — tę prawdę niezmiernie trudno spopularyzować wśród praktyków, których odwaga naukowa wynika głównie z niezrozumienia niebezpieczeństw teoretycznych.

Co do rozmiarów, jest książka M. P. Fabreguettes'a jedną z większych wśród dzieł podobnych. Wprawdzie więcej miejsca, niż tekst, zajmują przypiski, w których autor dokumentuje swoje rozległe czytanie; lecz mimo to i w tekście obejmuje autor zakres ogromny. I o logice wogóle traktuje, i regułę dowodzenia omawia; i maksymami prawnymi szeroko w jednej części się zajmuje, i wyczerpanie głównych ustaw, obowiązujących we Francji, podaje; mówi też o zastosowywaniu reguł prawnych do przypadków indywidualnych, o interpretacji, o słuszności, o sztuce rozumowania, o stylu prawniczym, a nawet o teorii prawdopodobieństwa.

To bogactwo tematów wskazuje, że autor życzliwie chciał

się podzielić z czytelnikiem całym dorobkiem swych rozmyślań, a co ważniejsza, cytat z wielu pisarzy; ta zyczliwość rozbija czytelnika: trudno też mieć żal do autora, że nie dokonał selekcji tematów. Gotowi jesteśmy zgodzić się na to, że mówi o tem, o czem mówi; trudniej zgodzić się na to, co mówi o pewnych poruszonych przezeń niebacznie tematach. Wystarczy przeczytać rozdział o logice i sztuce myślenia, w którym autor wyjaśnia, co to jest logika, co to są idee oderwane, konkretne, ogólne; albo inny, w którym mówi o indukcji, albo jeszcze inny, o dedukcji, aby się przekonać, jak traktuje autor zagadnienia logiczne. O dedukcji, naprzykład, traktuje na dwóch stronicach zaledwie; a i to daje mu okazję do popełnienia takich rażących błędów, jak przeciwstawienie sylogizmowi zespołu sylogizmów, zwanego *sorites*, jak gdyby to był swoisty rodzaj rozumowania. O dedukcji potrafi autor powiedzieć tylko tyle, że „jest to jedna z najczęściej stosowanych metod rozumowania, czego dowodzi tak częste używanie w mowie potocznej takich słów, jak: tedy, zatem, więc i t. d.” Myślę, że niewiele dowie się z tego czytelnik, który nie wie, co to dedukcja. Również o indukcji mówi jeno, że jest to rozumowanie, w którym „wychodzi się z faktów znanych, aby dojść do nieznanych” i dodaje, że „indukcja jest operacją logiczną, którą należy stosować z ostrożnością”.

Książka ta ukazała się już w drugim wydaniu; wzrasta zainteresowanie nią zagranicą, jak pisze autor w przedmowie. Nie myślę, aby dobrze było, gdyby zainteresowano się nią u nas: praktykom, którzy stosują prawo, da fałszywe mniemanie o logice, praktykom, którzy filozofują, da jeszcze jeden zły wzór do pisania jeszcze gorszych książek.

Czesław Znamierowski (Poznań).

Chyliński K.: Planizm jako idea państwowości. Radom, Zakłady graf. Pańskich, 1928, 44 str.

Cybichowski Z.: Encyklopedia podręczna prawa publicznego. T. I zes. VII. Warszawa, „Biblioteka Polska”, 1927, od 385—448 str.

Kuk H.: Idea równości wobec prawa i pracy, Kowel, Druk. Polska, 1927, 32 str.

Repetytorjum egzaminacyjne teorii prawa, oprac. na podstawie wykładów uniwersyteckich i dzieł systematycznych (głównie przedst. kierunku psycholog. w prawie: prof. Jarry — „Teoria prawa” i prof. Petrażyckiego — „Teoria prawa i gosudarstwa w swiazii z teoriej

nrawstwiennosti") przez W. B. Warszawa, „Pomoc Szkolna”, Wajnca., 1927, 77 str.

Mejbaum W.: Podstawy narodowego myślenia i narodowej polityki. Lwów, „Zespól stu”, 1927.

Czasopisma: Sołtan N.: Istota sądenia (szkice etyczno-prawnicze) (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 3, 1927). Sołtan N.: Wytyczne idee sądenia (szkice etyczno-prawnicze) (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 4. 1927). — Wróblewski Br.: Prawa karne a moralność (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 7 1927). — Sołtan N.: Stosunek prokuratury do sądu, adwokatury i społeczeństwa (szkice etyczno-prawnicze) (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 3. 1928). — Posner St.: Leon Petrażycki (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 16. 1927). — Posner St.: Królestwo prawa (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. T 1928). — Vogelfanger J.: Wyższa konieczność. Rozważania z pogranicza filozofji i prawa (Głos prawa Nr. 7. 1927). Dębicki: Zarys rozwoju prawa amerykańskiego (Przegląd Notarialny Nr. 3—4. 1927) — Gałęzowska L: Filozoficzne źródła kolektywizmu (Przegląd Powszechny, lipiec-sierpień, 1927). — Landy Z.: Wolność sztuki a prawo moralne (Przegląd Powszechny, styczeń. 1928). — Abraham Wł.: Zagadnienie kodyfikacji prawą małżeńskiego (Przegląd Prawa i Administracji, kw. II. 1927). — Znamierowski Cz.: O konserwatyzmie i konserwatystach (Przegląd Współczesny, lipiec. 1927) — Lange O.: Socjalizm bezpieczeństwa Edwarda Abramowskiego (Przegląd Współczesny, lipiec, 1927). — Heydel A.: Kapitalizm i socjalizm wobec etyki (Przegląd Współczesny, wrzesień, 1927). — Lange O.: Źródła i tło historyczne ideologii społecznej Edwarda Abramowskiego (Przegląd Współczesny, marzec, 1928).

Audiat L.: Table quinquennale alphabétique et chronologique 1921—1925 du „Recueil général des lois et des arrêts” fondé par J. B. Sirey, Journal du Palais, Pandectes françaises périodiques. Paris, Sirey, 1927, 640 str. 120 fr.

Bonde A.: Précis d'histoire du droit, 3 éd. Paris, "Daloz, 1927, 347 str. 18 fr.

Bonnecase J.: Science du droit et Romantisme. Le conflit des conceptions juridiques en France de 1880 à l'heure actuelle. Paris, Sirey, 1927, 795 str. 60 fr.

Bonnecase J.: Introduction à l'étude du droit. Paris, Sirey, 1926, 164 str.

Buisson A.: De la nature juridique des groupements d'obligataires et de la validité de leurs actes. Paris, Libr. génér. de droit, 1927, 10 fr.

Caleb M.: Essai sur le principe de l'autonomie de la volonté en droit international privé. Paris, Sirey, 1927, 24 str. 5 fr.

- Charmont J.: La renaissance du droit naturel. Paris, Chauny et Quinsac, 1927, 223 str. 20 fr.
- Dalloz: Recueil périodique, Année 1927. Paris, Dalloz, 1927, 148 str.
- Dalloz: Bulletin législatif, Année 1927. Paris, Dalloz, 1927, 750 str. 58 fr.
- Duprat G.: La contrainte sociale. Etude morphologique des modes de la Pression collective. Paris, Giard, 1927, 26 str. 3 fr.
- Fontenaille G. F.: La Lois des lois. L'introduction à la loi. Paris, 1927. 12 fr.
- Hey King A.: La conception de l'Etat et l'idée de la cohésion ethnique. Paris, Soubiron, 1927, 156 str. 25 fr.
- Givanovitch S.: Système de la philosophie juridique et synthétique. Paris, Rousseaux, 1927, 104 str. 20 fr.
- Gorovtseff A.: Etudes de principiologie du droit, 2-e partie, Théorie du sujet de droit. Paris, Sirey, 1928, 222 str. 30 fr.
- Grandin A.: Bibliographie générale des Sciences juridiques, politiques, économiques et sociales de 1800 — à 1925—1920; 3 vol. Paris, Sirey, 1927, 2339 str. 300 fr.
- Josserand L.: De l'esprit des droits et de leur relativité. Paris, 1927. 40 fr.
- Lamartin: J. J. Rousseau, son faux contract social. Paris. Delpeuch, 1926, 188 str.
- Lévy-Ulmann H.: Le droit dans le monde contemporain II (Essai d'encyclopédie juridique pour le tiers du 20-e siècle) I-er fascicule. Le droit comparé. Le système juridique des pays anglo-saxons. Paris, 1927. 20 fr.
- Ménard Al.: Essai d'une critique objective de la technique juridique en matiere d'obligation. Paris, 1927. 20 fr.
- Mimin P.: Le style des jugements. Paris, Godde, 1927, 300 str. 18 fr.
- Page de H.: De l'interprétation des lois. Contribution à la recherche d'une méthode positive et théories en présence. Bruxelles, Vandefeld, 1925, T. I, 198 str., T. II 336 str.
- Patouillet J.: Les codes de la Russie soviétique. Paris, Giard, 1927, 257 str.
- Picot A.: La valeur morale de la profession d'avocat. Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1927, 24 str. 0,70 M.
- Pitrou: L'éthique politique de F. W. Foerster. Paris, 1927. 2 fr.
- Rassak J.: Psychologie de l'opinion et de la propagande politique. Paris, 1927, 286 str. 12 fr.
- Renard G.: La valeur de la Loi. Critique philosophie de la notion de la loi. Pourquoi et comment il faut obéir à la loi. Paris, Sirey, 1928, 298 str. 24 fr.
- Renard G.: Le droit, l'ordre, et la raison. Paris, Sirey, 1927, 438 str.

- Ripert G.: La règle morale dans les obligations civiles. Paris, 1927, Libr. gén. de droit. 35 fr.
- Riquet M.: Enquête sur le droit du droit et „Sa Majesté la Loi”. Spes. Paris, 1927, 8 fr.
- Savatier R.: L'art de faire les Lois, Bonaparte et le code **civil**. Paris, 1927, 8 fr.
- Senn F.: Les origines de la notion de jurisprudence. Paris, Sirey, 1926, 54 str.
- Senn F.: De la justice et du droit. Explication de la définition traditionnelle de la justice suivie d'une étude sur la distinction du „ius naturale et du ius gentium”. Paris, Sirey, 1927, 96 str. 15 fr.
- Stoop A.: Analyse de la notion du droit. Haarlem, Tjeenk Willink e Zoon, 1927, 251 str.
- Bachofen J.: Selbstbiographie u. Antrittsrede über das Naturrecht. Halle a. Saale, Niemeyer, 1927, 66 str. 2,40 M.
- Baumgarten A.: Die Gesamtpersönlichkeit im Lichte der Jurisprudenz u. Rechtsphilosophie, 1927, 26 str.
- Bernheimer E.: Probleme der Rechtsphilosophie. Berlin-Grunewald, Rothschild, 1927, 122 str. 3 M.
- Bertram A.: Recht u. Politik. Hamburg, Ackermann u. Wulff, 1928, 22 str. 0,80 M.
- Binder J.: Der Adressat der Rechtsnorm u. seine Verpflichtung. Leipzig, Deichert, 1927, 86 str. 4,50 M.
- Bott-Bodenhausen M.: „Formatives” und funktionales Recht in der gegenwärtigen Kulturkrise. Berlin—Grunewald, Rothschild, 1926, 166 str.
- Brassloff St.: Die Rechtssicherheit. Eine Studie auf d. Gebiete d. allg. Rechtslehre. Wien, Perles, 1928, 143 str. 5,60 M.
- Brunner H.: Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte. 7 Aufl. München. Duncker & Humblot, 1927, 347 str. 10,50 M.
- Brunner H.: Deutsche Rechtsgeschichte. Bd. 2. München, Duncker & Humblot, 1928. Abt. 2. H. I. Bd. 2, 934 str. 40 M.
- Bürgi W.: Die Lehre v. der adäquaten Verursachungen u. ihre Bedeutung in der schweizerischen Rechtsprechung. Bern, Stampfli & Cie, 1927, 121 str. 4,50 M.
- Cramer W.: Göttliche Gesetze. Bremen, Hauschild, 1927, 508 str. 16 M.
- Eckstein W.: Das antike Naturrecht in sozialphilosophischer Beleuchtung. Wien, Braumüller, 1926, 135 str.
- Friedrichs K.: Der Allgemeine Teil des Rechts. Berlin, de Gruyter, 1927, 306 str. 12 M.

- Fuchs W.: Lex permissiva, Indifferenzstandpunkt, rechtsleerer Raum, Lückenfrage. Brünn, Kohrer, 1927, 203 str.
- Fülöp-Miller R.: Lenin u. Gandhi. Wien, Almathea-Verlag, 1927, 306 str. 9 M.
- Führer durch die neuere juristische Literatur. Berlin, Haber, 1927, 32 str. 0,60 M.
- Giese Fr.: Einführung in die Rechtswissenschaft. Berlin, Spaeth u. Linde, 1928, 108 str. 3,80 M.
- Gumplowicz L.: Geschichte d. Staats-theorien. Insbruck, Wagner, 1926, 564 str.
- Gutzwiller M.: Ueber Gegenwart u. Zukunft d. Privatrechtswissenschaft. Tübingen, Mohr, 1927, 24 str. 1,50 M.
- Hensel W.: Begrenzung des Rechts an technischen Schöpfungen. Berlin, Heymann, 1927, 56 str. 3 M.
- Hold-Ferneck A.: Ein Kampf ums Recht. Jena, Fischer, 1927, 32 str.
- Jahrreiss H.: Berechenbarkeit u. Recht. Leipzig, Weicher, 1927, 110 str. 5 M.
- Lorenz K.: Hegels Zurechnungslehre u. d. Begriff d. objektiven Zurechnung. Leipzig, Deichert, 1927, 109 str. 6,50 M.
- Marek I.: Substanz u. Funktionsbegriff in der Rechtsphilosophie. Tübingen, Mohr, 156 str.
- Marschall v. Bieberstein F.: Vom Kampf des Rechtes gegen die Gesetze. Stuttgart, Kohlhammer, 1927, 183 str. 7,20 M.
- Marxu. Morstein: Variationen u. richterliche Zuständigkeit z. Prüfung der Rechtmässigkeit des Gesetzes. Berlin, Rotschild, 1927, 157 str.
- Partsch J.: Juristische Urkunden d. Ptolemäerzeit. Heidelberg, Winter, 1927, 112 str. 9,50 M.
- Posner P.; Juristisches Fremdwörterbuch, Berlin, Fichtner, 1927, 183 str. 4,50 M.
- Prager W.: Aus Kultur u. Recht. Bd. 3. 1928. Berlin, Prager, 1927, 40 str. 0,60 M.
- Radbruck: Der Mensch im Recht. Tübingen, Mohr, 1927, 18 str.
- Ruesch A.: Die Unfreiheit des Willens. Darmstadt, Reichl, 1925, 258 str.
- Schlegelberger Fr. u. Hoche W.: Das Recht der Neuzeit. Ein Führer durch d. geltende Recht d. Reichs u. Preussens seit 1914. 5. Aufl. Berlin, Vahlen, 1928, 319 str. 10 M.
- Schlegelberger Fr.: Zur Rationalisierung d. Gesetzgebung. Berlin, Vahlen, 1928, 29 str. 1,20 M.
- Schreier Fr.: Die Interpretation des Gesetze u. Rechtsgeschäfte. Wien, Deuticke, 1927, 125 str. 8 M.
- Schubert H.: Der Kampf des geistlichen u. weltlichen Rechts. Heidelberg, Winter, 1927, 74 str. 2,50 M.

- Schwarz O.: Einführung in die Rechtswissenschaft, 1—3 Aufl. Berlin, Heymann, 1927, 51 str. 2,80 M.
- Somló F.: Juristische Grundlehre, 2 Aufl. Leipzig, Meiner, 1927, 556 str. 24 M.
- Stammeler R.: Deutsches Rechtsleben in alter u. neuer Zeit. Bd. 1. Charlottenburg, Pan-Verlag, 1928, 515 str. 22 M.
- Veth C.: Der Advokat in der Karikatur, Berlin, Stollberg, 1927, 119 str. 10,50 M.
- Vierkandt A.: Der geistig-sittliche Gehalt des neueren Naturrechtes. Wien, Braumüller, 1927, 35 str.
- Weigelin E.: Einführung in die Moral u. Rechtsphilosophie. Leipzig, Meiner, 1927, 202 str.
- Weimann A.: Rechtswissenschaft 2. Aufl. Dessau, Dünnhaupt, 1927, 100 str. 2,2s M.
- Wolf E.: Grotius, Pufendorf, Thomasius. Drei Kapitel zur Gestaltgeschichte der Rechtswissenschaft. Tübingen, Mohr, 1927, 124 str.
- Wolfhard J.: Richter u. Volk. Mannheim, Bensheimer, 1927, 14 str. 0,60 M.
- Allen C. K.: Law in the making. Oxford, Clarendon Press, 1927, 388 str.
- Cheyney E.: Law in history and other essays. N. Y. Knopf, 1927.
- Bonner R.: Lawyers and litigants in ancient Athens, the genesis of the legal profession. Chicago, Univ. Press, 1927.
- Burgess J.: The sanctity of law: wherein does it consist? Boston, Ginn, 1927.
- Brown M. R.: Legal psychology. Indianapolis, Bobbs Merrill, 1927, 346 str.
- Goitein H.: Primitive ordeal and modern Law. London, Allen & Unwin, 1926, 302 str.
- Goodrich H.: Handbook on the conflict of laws. St. Paul, West Pub. Co, 1927, 500 str.
- Kerr W. W.: A treatise on the law and practice of injunctions, 6 edit. London, Sweet & Maxwell, 1927.
- Rodenbeck A.: The Anatomy of the Law. Boston. Little, Brown and Cie, 1925, 292 str.
- Work J.: Encyclopaedia of the laws of Scotland. Vol. 1. Edinburgh, Green & Son, 1927, 566 str.
- Zane J.: The story of law, New York, Ives Washburn, 1927.
- Arno C.: Jus naturale. Modena, Tip. Modenese, 1926, 16 str.
- Artana G.: A. Rosmini e la Filosofia del diritto. Mondovi, Avagnina, 1927, 8 str.
- Ascoli M.: Intorno alla concezione del diritto di Benedetto Croce. Roma, Treves, 1925, 43 str.

- Beonio-Brocchieri V.: Diritto naturale e società civile nella Filosofia Politica d. J. Milton. Pavia, Ist. pavese di Arti grafiche, 1927, 47 str.
- Bonaccorso L.: Su i principi generali di diritto. Catania, Società Tip. Ed. Siciliana, 1926, 31 str.
- Bonfante P.: Scritti giuridici varii. Roma, Sampaolesi, 1926, 590 str.
- Bruschettini A.: L'evoluzione del diritto e la realtà. Napoli, Cimmaruta, 1926, 8 str.
- Cardone D.: Le reazioni collettive e la genesi del diritto penale, Torino, Paravia, 1927, 90 str.
- Condorelli O.: „Ignorantia juris" (Preliminari). Catania, Giannotta, 1926, 45 str.
- Condorelli O.: Il valore della Filosofia nella vita e nella scienza del diritto. Modena, Tip. Modenese, 1926. 20 str.
- Crosa E.: La dottrina della delegazione di protesta legislativa materiale nel diritto italiano, francese, germanico. Tivoli, Mantero, 1927, 30 str.
- Degni F.: Dottrina e pratica giuridica. Messina, Industrie grafice Meridionali, 1927, 18 str.
- Del Giudice P.: Enciclopedia giuridica per uso delle scuole superiori, 3 ed. Milano, Hoepli, 1927, 325 str.
- Falchi A.: La teoria del diritto nel sistema della Filosofia giuridica. Cagliari, Valdès, 1926, 136 str.
- Florio M.: La dottrina del diritto astratto nella filosofia dello spirito obbiettivo secondo l'Hegel, Napoli, Natale, 1927, 22 str.
- Graj C.: La funzione Pratica et ideale della Giurisprudenza nel Diritto moderno come attività complementare. Varallo Sesia, Un. Tip. Valsesiana, 1926. 19 str.
- Loquercio L.: Abuso del diritto come reato. Catania, La Stampa, 1927, 24 str.
- Mauro de G.: L'applicazione della pena nel cosiddetto „concorso reale di reati. Citta di Sastello, Un. Arti grafiche, 1927, str. 14.
- Mauro de G.: Una nuova Scuola in diritto penale e la distinzione tra pene e misure di sicurezza. Sassari, Gallizzi, 1927, str. 15.
- Mazzarella G.: Studi di Etnologia giuridica Vol. VI Etnologia analitica dell' antico Diritto Indiana. Catania, „La Stampa", 1926, str. 384.
- Passerin d'Entrèves: Il concetto del diritto naturale cristiano e la sua storia secondo, E. Troeltsch, Torino, 1926, str. 41.
- Pergolesi Fr.: Del sindacato giudiziario su i decreti legislativi. Tivoli, Mantero, 1927, str. 15.
- Pergolesi Fr.: Personalità giuridica et Cristianesimo. Piacenza 1927, s. 31.
- Pergolesi Fr.: Una Filosofia giansenista del diritto? Nel terzo centenario della nascita di Giovanni Domat. Milano, Giuseppe, 1926, str. 23.
- Redanò U.: Lo stato etico. Firenze, Vallecchi, 1927, str. 293.

- Ricca-Barberis M.: Sul diritto della guerra e del dopo-guerra: stude di legislazione e di giurisprudenza. Torino, Bocca, 1927, 362 str.
- Rotandi M.: Il diritto come oggetto di conoscenza. Dogmatica e diritto comparata. Paria, Tip. Cooperativa, 1927, str. 22.
- Scaduto G.: Sulla tecnica giuridica. Milano, Soc. ed. Libreria, 1927, s. 27.
- Tarozzi G.: Locke. Milano, Athena, 1927, str. 151.
- Valli L.: Il diritto dei popoli alla terra. Milano, Alpes, 1926, str. 135.
- Zapponi A.: Appunti sui principii generali di diritto privato. Roma, Libreria di Scienze e lettere, 1927, str. 252.
- Cathrein V.: Filosofia del derecho, Madrid, Reus, 1926, 288 str. 6,50 pesetas.

2. Prawo międzynarodowe publiczne.

Winiarski Bohdan Prof.: Bezpieczeństwo, Arbitraż, Rozbrojenie. Poznań 1928, Fiszer i Majewski, str. 256, 8°, c. 10 zł.

Książka niniejsza poświęcona została rozpatrzeniu najważniejszych zagadnień, które wypełniają właściwie życie Ligi Narodów. Jadłospis zainteresowań L. N. jest obfity, jest nawet bardzo obfity, niektórzy twierdzą, że jest zanadto obfity, a nawet mało strawny dla przeczulonych żołądków, ale te trzy zagadnienia są z całą pewnością takie, których nikt nie kwestionuje. Są to zagadnienia, które sprawiły, że L. N. przyszła na świat, nie jako marzenie filozofów, moralistów i poetów, ale jako instytucja wielkiej, realnej wagi. Zagadnienia te są bardzo trudne do rozwiązania. Na drodze ich rozwiązania piętrzą się trudności bez liczby i bez miary wielkie: egoizmy narodowe, racje stanu, tradycje, niekiedy i przesady, wizjonerizm, właściwy umysłowi ludzkiemu, strach przed t. zw. ryzykiem, niekiedy poprostu brak nauki i brak wiary. Nie chcę powiedzieć (i daleką jest ta myśl ode mnie), aby zagadnienia te nie mieściły w sobie niebezpieczeństwa i jako takie, niebezpieczeństwa poprostu obiektywnego. Nie ulega jednak wątpliwości dla badacza, który się walce o Ligę Narodów przygląda zbliska, w Genewie, że w stosunku do tych zagadnień, które stanowić będą o przyszłości Ligi, momenty subiektywne wyliczone powyżej, grają rolę zgoła pierwszorzędną. Liga jest instytucją młodą, a jest w stadium rozwijania się dopiero. Pesymistyczne sądy na temat jej zdolności, czy niezdolności do życia, wydają nam się przedwczesne. Życie Ligi jest trudne.

Pomysł zorganizowania wspólnoty blisko pięćdziesięciu państw całego świata, państw o różnorodnych strukturach społecznych, o sprzecznych i przeciwstawnych interesach — mógłby się wydawać pomysłem ściętej głowy i nie byłby się urzeczywistnił w tej nawet postaci, w jakiej żyje i trwa dzisiaj, gdyby nie marzyciel, czy wizjoner, Woodrow Wilson i gdyby nie jego autorytet moralny niezrównany, bez współzawodnictwa (w 1918 roku!), autorytet wielkiego zwycięzcy w wojnie światowej. Zdaje mi się, że ten moment należy zawsze brać pod uwagę, gdy się o Lidze mówi i pisze. Trzeba prawdę widzieć w jasnym świetle dnia, ale trzeba też w Ligę wierzyć. Należę do tych, którzy uważają, że L. N. w ciągu kilku lat istnienia zdziałała wiele, Polsce dała dużo, choć nie dała wszystkiego, czego się od niej patrjoci polscy mogli spodziewać. Cóżby było, gdyby jej nie było? — oto pytanie, które trzeba sobie zawsze zadawać, gdy się Ligę w stan oskarżenia stawia. W Europie, zniszczonej przez wojnę i żyjącej psychologią człowieka, który „nie wiele ma do stracenia”, w Europie, rozdartej antagonizmami, mającej do czynienia z bolszewizmem, idącym od Rosji, i faszyzmem, idącym od Włoch, mającej do czynienia z wszelkiego rodzaju tajnymi „Stahlhelmami” w Niemczech, w Europie, w której co parę tygodni wynika świeży zatarg, w której dziennikarze, co parę miesięcy zapowiadają „nową wojnę” — jednak do starcia wojennego nie doszło dotąd i wszystkie zatargi udało się jeśli nie wyrównać, to przynajmniej przytłumić, „zakłajstrować”, jeżeli wolno użyć tego trochę brukowego wyrażenia. Te wszystkie interwencje koncyliacyjne należy zapisywać na dobro Ligi i — żądać więcej. Żadne państwo w Europie armji nie skasowało (nie będziemy mówili o Danji!), budżety wszystkich państw uginają się pod ciężarem budżetu „spraw wojskowych”, słowem dyskusje genewskie nie wpłynęły przecież na zmniejszenie pogotowania obronnego państw europejskich. Pan Winiarski mówi dowcipnie na str. 65, że „od pierwszych chwil istnienia Ligi delegaci W. Brytanji okazali najżywsze zainteresowanie dla ogólnego zmniejszenia sił zbrojnych... lądowych”. Wszyscy to zauważyli, wszyscy się do tego zastosowali. Żadne tedy niebezpieczeństwo dla idei bezpieczeństwa każdego poszczególnego państwa wynikać nie mogło. W Lidze państwa nie posiadają jednakowego ciężaru gatunkowego. Tak zwane mocarstwa mają dziś już wyraźną tendencję do zajmowania dominującego i nieco odosobnionego, często tajemniczego, stanowiska. Ale w głosowaniu państwa są równe i głosy nie ważą się, jeno się liczą. Im

mocarstwa będą bardziej narzucające się, tem mniejsze państwa będą się wiązały ze sobą w związki obronne. Prawda, że o losach Ligi decyduje nie tylko Europa, ale cały świat — nie tylko biały, ale różnokolorowy, mało się interesujący wewnętrznym układem stosunków między państwami Europy i co gorsza, nie wiele, albo i nic o stosunkach tych wiedzący. Ale jak dotąd, nie zapadła w Lidze żadna decyzja, któraby w jakimkolwiek stopniu podważyła bezpieczeństwo wzajemne państw europejskich. Aljanci nie wycofali żołnierzy swoich z Niemiec, pomimo, że dziennikarze, a nawet niektórzy mężowie stanu po dziesięć razy tę ewakuację zapowiadali. Trzeba tylko przeczytać mowę senatora de Jouvenel'a, wygłoszoną w sierpniu 1927 r. na kongresie paryskim Unji Międzyparlamentarnej, pod kopułą senatu francuskiego, w obecności p. Poincarégo i przedstawicieli trzydziestu siedmiu państw świata, aby zrozumieć, że świat zdaje sobie sprawę z tej prawdy, że „rozbrowienie” może być tylko aktualnem wtedy, kiedy „bezpieczeństwo” będzie zapewnione.

Książka p. Winiarskiego składa się z 10 rozdziałów, w których wyłożono krytycznie całą pracę L. N. w zakresie spraw, objętych tytułem książki. Stosunek autora do pracy tej jest raczej — ujemny. I stosunek ten różni autora i sprawozdawcę. Należę do tych, którzy, jak Paul Boncour, pracują nad tem, aby požądaniom i tęsknotom pokoju nadać charakter realny i pewny. Paul Boncour nie jest marzycielem, a prawnikiem, który mówi gorąco, a myśli i czuje — zimno i jest patryjotą francuskim (także wielkim przyjacielem Polski). Praca ta jest ciężka. Niektórym wydaje się poprostu Syzyfową. Mimo to Paul Boncour w pracy tej nie ustaje. Wydaje mi się, że to droga wskazana dla każdego polityka europejskiego, dla każdego prawnika, ujmującego zagadnienia życia w płaszczyźnie życia nowoczesnego i międzynarodowego. P. Winiarski woła na każdej kartce swojej książki: ostrożnie! ostrożnie! Odnosi się z najdalej idącym sceptycyzmem do każdego zagadnienia, które rodzi się na terenie L. N. Na krytycyzm zgoda, ale sceptycyzm nie jest filozofją życia czynnego a twórczego. Życie jest walką („militia est vita hominis super terram” — uczy Psałterz) i ludzkość europejska, jeżeli chce żyć i odbudować swoje powojenne pobojuwiska, jeżeli chce się odrodzić gospodarczo, musi walczyć o Rozbrowienie w majestacie Bezpieczeństwa. Czyni to też Polska przez delegatów swoich, do których liczby należą także i prof. Winiarski.

Książka napisana jest bardzo zajmująco i powiększa za-

sób książek polskich o Lidze Narodów. Jest ich tak mało, że dobrze byłoby, gdyby kto inny, np. były minister A. Skrzyński, napisał odpowiednik „optymistyczny” do książki raczej pesymistycznej autora. Wtedy obraz byłby dopiero pełny.

Uwagi nasze nie mają bynajmniej na celu umniejszenia znaczenia i powagi pracy p. W. Książka ma bardzo wyraźne oblicze ideowe i można się z nią zidentyfikować, albo też się jej zasadniczo przeciwstawić. Wolałbym, aby posiadała więcej aparatu naukowego, więcej bibliografii. Autor zastrzega się w przedmowie, że nie cytuje i nie polemizuje z autorami. Ale jednak cytuje tych i owych i może byłoby lepiej, gdyby w zakończeniu każdego rozdziału dawał zwięzłą bibliografię zagadnienia w rozdziale rozpatrzonego. Książka nie jest tylko przeznaczona dla „szerokich kół polskich warstw oświeconych” — jak pisze autor, przeczytają ją i specjaliści. Książka powinna i jednym i drugim służyć z jednakim pożytkiem. Dlatego też uważam, że powinna być również zaopatrzona w skrowidz, aby czytelnik mógł nie tylko ją przeczytać, ale i do niej powracać. Ale to wszystko są sprawy związane z dalszemi wydaniem pracy. Jeśli o nich piszę, dowód to najlepszy sądu, który o książce wydaję. Zapełnia ona lukę we wiedzy naszej o Lidze Narodów, zapełnia ją z pewnego stanowiska i czyni to z talentem. Można lukę tę zapełnić inaczej. Uczynią to inni. Ale z tego tytułu do autora pretensji mieć nie możemy.

Senator Stanisław Posner (Warszawa).

G o r z u c h o w s k i Xavier: Les rapports politiques de la Pologne et de la Lituanie. Paris 1927. Les Presses Modernes, stron 198.

Sytuacja, jaka się wytworzyła między wskrzeszoną Polską a nowym państwem litewskim, stanowi ogromnie ciekawy temat dla badań naukowych z punktu widzenia prawa narodów i historii dyplomatycznej.

Sam bowiem fakt istnienia między obu państwami stanu „a n i w o j n y a n i p o k o j u”, nazwanego słusznie „s t a n e m o d o s o b n i e n i a”, nasuwa już szereg wątpliwości prawniczych, które dotąd jeszcze nie zostały wyjaśnione i rozwiązane. A z drugiej strony sam rozwój „k w e s t j i l i t e w s k i e j” na terenie międzynarodowym oraz jego liczne i różnorodne etapy stanowią wdzięczne pole dla historii dyplomatycznej i muszą budzić, zwłaszcza w Polsce, szczególnie żywe zainteresowanie.

Ze szczerem więc zadowoleniem powitać musimy pracę p. Gorzuchowskiego, doktora prawa Uniwersytetu Paryskiego, ogłoszoną w ostatnich miesiącach ubiegłego roku. Jest to, obok pracy M. hr. Borcha, którą omawialiśmy niedawno na łamach „Ruchu” *), jedyne źródło mogące dostarczyć opinii zagranicznej wyczerpujących i prawdziwych wiadomości dotyczących sporu między Litwą a Polską; jest to jednocześnie jedyne, jak dotąd, naukowe opracowanie dziejów tego sporu, traktowanego przez autora poważnie i bezstronnie.

Książka dzieli się na dziewięć rozdziałów, poczem następują zwięzłe konkluzje autora oraz starannie zestawiony wykaz literatury przedmiotu.

Dwa pierwsze rozdziały poświęcone są dziejom stosunków polsko-litewskich w okresie poprzedzającym wojnę europejską, odbudowanie państwa polskiego i powstanie samodzielnej Litwy. Mamy tu więc dzieje i rozwój Unji polsko-litewskiej, od Aktu Krewskiego, poprzez Horodło i Lublin, aż do Konstytucji 3-go Maja, oraz dokładną i ścisłą analizę jej kolejnych form prawno-politycznych; w dalszym ciągu znajdujemy zarys stosunków polsko-litewskich po rozbiorach, w czasach wspólnej niewoli obu krajów. W rozdziale drugim analizuje autor wpływ instytucyj polskiego prawa publicznego na terenie litewskim oraz bada rozwój asymilacji kulturalnej Litwy, będącej naturalnem podłożem, na którym utrwałała się i krzepła z biegiem czasu pierwotna unja Jagiellońska.

Szczególnie ważny dla zrozumienia istoty sporu między Litwą a Polską jest rozdział trzeci pracy p. Gorzuchowskiego, traktujący o genezie tego konfliktu. Autor słusznie podkreśla, że początków sporu szukać należy pod koniec XIX stulecia, kiedy, dzięki poparciu Niemiec i Rosji, zdołano rozbudzić ruch narodowy litewski, nacechowany przede wszystkim wyraźną nienawiścią do Polski i Polaków.

W myśl starej, słynnej zasady *divide et impera* starano się podsycić separatystyczne dążenia garstki Litwinów, aby móc się nimi posługiwać w walce z polskością, z którą zaborcy poważnie się liczyć musieli... Ruch narodowy litewski — jak słusznie zaznacza autor — ma tendencje wyraźnie imperjalistyczne, zgłasza bowiem swoje pretensje terytorjalne także do ziem i miast, które nigdy litewskimi nie były.

Rosja popierała raczej ruch narodowościowy na Litwie, podczas gdy Niemcy wysunęli na pierwszy plan kon-

*) Rok VIII (1928), zeszyt pierwszy, str. 62 i nast.

cepcję państwowości litewskiej, którą zaczęli realizować w czasie wojny europejskiej.

Stosunkowi Niemiec do państwowości litewskiej, w związku z jej genezą czasu wielkiej wojny, poświęca autor cały rozdział czwarty swojej ciekawej książki. Zaczyna od podkreślenia, że myśl utworzenia odrębnego państwa litewskiego wchodzi na porządek dzienny planów niemieckich dopiero wtedy, gdy pozyskanie Polski dla państw centralnych okazało się niemożliwe skutkiem oporu Polaków. Niezawistość jednak tego nowego państwa miała być tak ograniczona, aby sprowadzić je *de facto* do roli prowincji niemieckiej. Byłaby to naturalna kontynuacja tradycyjnej polityki zakonu krzyżackiego, który dążył zawsze do opanowania dolnego biegu i ujścia Niemna.

Zamiary rządu berlińskiego wobec Litwy ulegają jednak widocznej ewolucji w miarę tego, jak szala zwycięstw bojowych przechyla się na stronę Entente'y. Początkowo myślano tylko o utworzeniu z ziem litewskich osobnej prowincji pruskiej, pod nazwą „Nowe Prusy Wschodnie”, lecz potem, 23. III. 1918 roku, cesarz Wilhelm II, w piśmie do kanclerza, mówi już o niepodległym państwie litewskim trwale z Rzeszą niemiecką związanym, przede wszystkim pod względem wojskowym, komunikacyjnym, monetarnym i celno-handlowym. Ze strony litewskiej, z kół T a r y b y, wysuwano przytem projekt związku federalnego z Rzeszą, z członkiem jednej z dynastji niemieckich jako głową państwa litewskiego. Za głównego twórcę koncepcji państwowości litewskiej uważa autor Ludendorffa, dążącego do stworzenia dla przyszłej niepodległej Polski dostatecznej przeciwwagi.

Wobec jednak zwycięstwa Entente'y decyzja w sprawach litewskich przechodzi siłą rzeczy — do konferencji pokojowej w Paryżu i z tą chwilą kwestja litewska nabiera szczególnego znaczenia, jako jedno z najbardziej skomplikowanych zagadnień międzynarodowych wysuniętych przez wynik wojny. Ten najważniejszy okres w rozwoju kwestji litewskiej, trwający od czasu konferencji paryskiej aż do decyzji Rady Ambasadorów w sprawie granic wschodnich Polski z dnia 15. III. 1923, omawia autor w następnym rozdziale swojej pracy. Przypomina, że I. Paderewski oświadczył 12. IV. 1919 r., iż „Polska uznaje prawo Litwy do niezależnego bytu państwowego, będzie jednak dążyć do wznowienia starodawnej Unji obojga narodów”. Lecz delegacja pokojowa litewska, obecna wówczas

w Paryżu pod wodzą Waldemarasa, przeciwstawiła się wszelkim próbom tego rodzaju, zgłaszając jednocześnie w sposób kategoryczny swoje pretensje do Wilna. Od tej chwili datuje się właściwie konflikt polsko-litewski na terenie międzynarodowym. Ponieważ osiągnięcie jakiegoś kompromisu okazało się niemożliwe wytknięto więc w Paryżu t. zw. „linję Curzona”, jako prowizoryczną linię graniczną, nie przesadzając w niczem ostatecznego załatwienia roszczeń terytorjalnych obu stron. Lecz już jesienią roku 1920, korzystając ze zmieniających się warunków wojny polsko-rosyjskiej, oddziały litewskie przekraczają linię Curzona i atakują Polaków, bez uprzedniego wypowiedzenia wojny. Jednocześnie rząd kowieński w specjalnej nocie do Polski oświadcza, że nie uznaje już linii Curzona, a prawa terytorjalne Litwy opiera na swojej umowie... z Rosją, zawartej w Moskwie 12. VII. 1920 roku.

Wobec jawnego pogwałcenia przez Litwę kardynalnych zasad prawa narodów, rząd polski zwrócił się 4. IX. 1920 do Rady L. N. o interwencję i zapobieżenie grożącej wojnie. Od tej chwili kwestja litewska weszła na porządek dzienny obrad genewskich.

Autor opisuje następnie rokowania w Kalwarji, zerwane przez stronę litewską, poświęcając specjalną uwagę t. zw. „umowie suwalskiej” z 7. X. 1920, która była zwykłym zawieszeniem broni, nie zaś traktatem pokoju, rozstrzygającym spór o Wilno, jak tego zupełnie bezpodstawnie stara się dowieść Strona litewska. Opanowanie Wilna przez gen. Żeligowskiego tworzy zresztą zupełnie nową sytuację faktyczną.

W dalszym ciągu swoich interesujących rozważań autor zatrzymuje się dłużej nad losami sprawy litewskiej w łonie Ligi Narodów, zaznaczając, że strona litewska uchylając się stale od przeprowadzenia plebiscytu na terytorjum spornem, uniemożliwiła temsamem racjonalne rozstrzygnięcie zatargu. Specjalną uwagę poświęca konferencji brukselskiej i genewskiej i obu projektom Hymansa, z których żaden nie uzyskał zgody obu stron. Wreszcie Rada Ligi Narodów, w rezolucji z 13. I. 1922, rezygnuje, wobec odmowy stron, z załatwienia zatargu, proponując stronom nawiązanie stosunków dyplomatycznych i konsularnych oraz wzajemne ustalenie prowizorycznej linii demarkacyjnej.

Rząd polski propozycje te przyjął bez zastrzeżeń, litewski jednak kategorycznie odrzucił, na co autor zwraca specjalną uwagę.

Dalszy ustęp tego rozdziału poświęcony jest wyborem do

Sejmu Wileńskiego oraz jego rezolucji domagającej się wcielenia Wilna do Polski, dokonanej wreszcie uchwałą Sejmu w Warszawie z dnia 24. III. 1922 r.

W końcu mamy obszernie uwagi dotyczące uchwały Rady Ambasadorów z 15. III. 1923 w sprawie granic wschodnich Polski, powziętej na życzeniu zarówno Polski jak i Litwy, wyrażone niedwuznacznie przez rząd kowieński w nocy z dn. 18. XI. 1922.

Tem dziwniej — tem dwuznaczniej — wyglądają zatem późniejsze protesty Litwy wobec wspomnianej uchwały i oświadczenie jej reprezentanta w Genewie, że rząd kowieński nie przywiązuje do decyzji Rady Ambasadorów żadnego zgoła znaczenia.

Nie zrażone tem jednak mocarstwa sprzymierzone proponują raz jeszcze za pośrednictwem Poincaré'go, jako przewodniczącego Rady Ambasadorów, nawiązanie stosunków dyplomatyczno-konsularnych i handlowych między obu państwami. I znowu rząd polski pospiesza wyrazić swą zgodę, a rząd litewski kategorycznie odmawia, co słusznie podkreśla autor przy końcu tego, bodaj najbardziej interesującego, rozdziału swojej pracy.

W dalszym ciągu swoich rozważań autor zastanawia się nad stanowiskiem ludności ziemi wileńskiej w sprawie przynależności państwowej Wileńszczyzny i słusznie zaznacza, że uchwały Sejmu w Wilnie były wyrazem najszczerzych i spontanicznych życzeń ludności, czującej się polską i pragnącej do Polski powrócić.

Badając z kolei argumenty, któremi strona litewska stara się uzasadnić swoje pretensje terytorjalne, autor słusznie dowodzi ich całkowitej bezpodstawności zarówno pod względem historycznym i prawnym, jak etnograficznym. Podkreśla również wyraźnie, że „spór o Wilno” został rozstrzygnięty decyzją Rady Ambasadorów z 15. III. 1923 w sposób prawomocny i ostateczny, jak to zresztą oświadczył stronie litewskiej premier Herriot, odpowiadając 3. XII. 1924 r. jako przewodniczący Rady Ambasadorów na coraz to nowe protesty rządu kowieńskiego.

Rozdział ósmy pracy p. Gorzuchowskiego zawiera trafną analizę stosunku państwa litewskiego do Rosji i Niemiec i słuszną ocenę jego polityki. Podobnie bowiem jak utworzenie czasu wielkiej wojny republiki litewskiej było dziełem Niemiec — brzmia dalsze wywody autora — tak też i dzisiaj jest Litwa narzędziem imperjalistycznej polityki niemieckiej, skie-

rowaniem przede wszystkim przeciw Polsce, a istotnych przyczyn zatargu między obu państwami szukać należy w Berlinie.

W rozdziale dziewiątym i ostatnim swojej książki, autor zastanawia się nad skutkami sporu między Litwą a Polską, ze względu na pogarszającą się z roku na rok sytuację ekonomiczną państwa kowieńskiego oraz z uwagi na coraz bardziej gwałtowną politykę ucisku i litwinizacji, stosowaną wobec ludności polskiej, zamieszkałej na terytorjum kowieńskim.

W zakończeniu autor wypowiada słuszne przekonanie, że polityka rządu kowieńskiego jest sprzeczna z najbardziej żywotnymi interesami Litwy. Interesy te bowiem wymagają, w sposób kategoryczny i niezmienny, by dawna, utrwalona przez tradycję wieków i logikę historii, łączność dziejowa między Polską a Litwą — w takiej czy innej formie — została nawiązana; leży to zarówno w interesie obu państw zainteresowanych, jak i w interesie pokoju i bezpieczeństwa Europy.

Książka p. Gorzuchowskiego, ujmująca jasno i bezstronnie tak dziś aktualną kwestję litewską, przyczyni się niewątpliwie do poznania istotnego jej charakteru i do uznania jej doniosłego znaczenia.

Witold Bronowski (Poznań).

G r a u ż i n i s Casimir: La question de Vilna. — Thèse pour le doctorat, présentée à la Faculté de Droit de l'Université de Paris, str. 204. Paris 1927, Jouve & Cie, Editeurs.

W zupełnie odmienny sposób traktuje kwestję litewską powyższa praca p. Grauzinisa, ogłoszona niedawno jako teza doktorska za zgodą Wydziału Prawa Uniwersytetu w Paryżu.

Jest to typowy wytwór tak zwanej literatury propagandowej, której tak wiele przyniósł nam okres wojny europejskiej i powojennych sporów między państwami.

Ma ona charakter wyraźnie polityczny; od pierwszych już bowiem kart tej książki widzimy dość jaskrawo wyraźną tendencję gloryfikacji polityki rządu kowieńskiego, a potępienia rzekomego imperializmu Polski.

I jeżeli obiektywność sądu i ścisłą dokumentacją wywodów uznamy za podstawowy warunek wszelkiej twórczości w dziedzinie wiedzy, to tezie doktorskiej p. Grauzinisa będziemy musieli odmówić całkowicie charakteru pracy naukowej.

Dziwić nas tylko może, że znakomity i słynny Fakultet

Paryski uznał tę pracę za odpowiadającą warunkom stawianym powszechnie tezom doktorskim i zezwolił na jej ogłoszenie drukiem pod swemi auspicjami. Wprowadzie na tytułowej karcie książki widnieje napis głoszący, że: „Fakultet nie udziela opinjom wyrażonym w tezie swojej aprobaty lub dezaprobaty, są to bowiem poglądy osobiste ich autorów”, wprowadzie dzieje stosunków polsko-litewskich są może we Francji naogół mało znane; mimo to jednak przyjęcie tezy doktorskiej p. Grauzinis'a i ogłoszenie jej drukiem za zgodą Fakultetu, może słusznie zadziwić wszystkich tych, którzy cenią wysoko odwieczną sławę Wydziału Prawa w Paryżu i znają jego tradycyjną dbałość o właściwy poziom twórczości naukowej.

Nie będziemy omawiać na tem miejscu wszystkich, dziwnie śmiałych twierdzeń autora i jego zgoła niespodziewanej argumentacji. — Książka bowiem Dr. Grauzinis'a nie odpowiada zasadniczym warunkom, jakie się stawia powszechnie pracom naukowym charakter mającym — nie zasługuje przeto na dłuższą ocenę na łamach naszego pisma. Poprzestaniemy jedynie na przytoczeniu kilku, pierwszych lepszych, twierdzeń autora, aby dać pojęcie o charakterze i myśli przewodniej jego rozważań.

Dr. Grauzinis opiera swoje poglądy na istotę dziejowego stosunku między Polską a Litwą, który, jego zdaniem — jest jednym pasmem ciągłych walk i nieustannych sporów — głównie na... wywodach francuskiego romansopisarza, p. Jean Maucière, autora osławionego pamfletu politycznego p. t. „*Sous le ciel pâle de Lithuanie*” (Paris, 1926), pełnego fałszów i oszczerstw pod adresem Polski, cytując nawet wyniki jego studjów na poparcie swoich wywodów.

Nic więc dziwnego, że spotykamy tam następujące twierdzenia, odnoszące się do stosunków polsko-litewskich po Unji Lubelskiej: „uciśniony lud litewski usiłował stale odzyskać wolność”; przyczem jako wyraziciela tych aspiracyj i dążeń narodowych wskazuje autor... Janusza Radziwiłła i jego znowę ze Szwedami w Kiejdanach.

„Ruch ten został wkrótce podjęty ze wzmoczoną siłą” — pisze w dalszym ciągu Dr. Grauzinis. „Wielki patriota, książę Sapięha usiłował ze swej strony oddzielić swoją ojczyznę od Polski; a między jego stronnikami spotykamy najszlachetniejsze nazwiska Litwy: Księcia Michała Korybuta Wiśniowieckiego, naczelnego wodza wojsk litewskich, księcia Grzegorza Ogińskiego, dowódcę oddziałów żmudzkich, Jana

Paca, księcia Karola Radziwiłła i Michała Ogińskiego, kanclerzy wielkiego księstwa". „Przedsięwzięcie byłoby się udało, lecz Polacy polecieli zamordować księcia Sapiehę” (str. 35).

Na tem urywamy dalsze cytowanie twierdzeń, któremi uzasadnia Dr. Grauzinis swoje zadziwiająco śmiałe poglądy. Wspomnimy jeszcze tylko, że pisząc o Wielkich Książętach litewskich z tego samego okresu historycznego autor zaznacza, iż „panowali oni niekiedy i w Polsce” (str. 25).

Pozostałe wywody Dr. Grauzinis'a, zarówno historycznej jak i prawno-politycznej natury, oraz wszystkie argumenty, przytoczone na ich poparcie, stoją na tym samym poziomie naukowym — nie będziemy też z nimi polemizować. Można być zresztą pewnym, że przytoczone tutaj poglądy autora oraz sposób ich uzasadnienia wystarczą w zupełności dla wyrobienia sobie słusznego sądu o charakterze i myśli przewodniej jego pracy, która — rzecz bardzo dziwna — ukazała się w druku jako teza doktorska Paryskiego Wydziału Prawa.

Sporo jest bowiem w literaturze europejskiej prac o Polsce, jej polityce i jej stosunku do sąsiadów, pisanych w złej wierze i ze złą wolą. Sporo jest także takich, które zawierają stek pospolitych bredni historycznych i niczem nieuzasadnionych lub celowo fałszywych sądów. Żadna z nich jednak nie otrzymała dotąd — o ile nam wiadomo — urzędowego placet ze strony jakiegokolwiek poważnej instytucji naukowej z wyjątkiem omawianej tezy doktorskiej p. Grauzinis'a.

Należy zatem wyrazić życzenie, aby na przyszłość dla tego rodzaju publikacyj nie nadużywano więcej wysokiego autorytetu nauki.

Witold Bronowski (Poznań).

Aliński Z.: Możliwości rewizji traktatów według paktu Ligi Narodów.

Warszawa, Przegląd Polityczny, 1927, str. 24.

Chmorgoner D.: Persja, SSS. R. i Anglja. Moskwa 1926, str. 112.

Ehrlich L.: Prawo Narodów. Lwów, Jakubowski, 1927, str. 596.

Fularski M.: Przystosowanie wojskowe u obcych. Niemcy, Rosja Sowiecka, Szwajcarja, Francja, Anglja, Włochy, Czechosłowacja, Finlandja, Litwa, Rumunja, Stany Zjednoczone. Warszawa, Księgarnia Wojskowa, 1928, str. 197.

Firstenberg J.: Port gdański ze stanowiska prawnego, Warszawa, Hoesick, 1927, str. 98, 3 zł.

Grabowiecki Grzymała J.: Polityka zagraniczna Polski w 1926 r. Warszawa, Hoesick, 1928, str. 200.

- Grabiański A.: Z zagadnień polityki Europy Wschodniej (Spór o Albanję, Wenecję i Wschodni Adrjatyk). Warszawa, Zakłady graficzne H. Martensa, 1927, str. 24.
- Kon F.: Groźba wojny. Moskwa, Centr. Wyd. Ludów S. S. S. R., 1927, str. 40, 0,15 kop.
- Konwencja polsko-niemiecka w sprawie uregulowania stosunków zagranicznych z 27. I. 1926 (Dz. Ust. Nr. 54, poz. 470 ex 1927). Warszawa, Drukarnia Państwowa, 1927, str. 27.
- Opęchowski A.: Paneuropa. Rzec o Stanach Zj. Europy. Kalisz, Piotrowski, 1927, str. 20, 50 gr.
- Polityka szkolna wobec mniejszości narodowych. Warszawa, Sekretariat Zw. Ludowo-Narod., 1927, str. 40.
- Ruecker E.: Ósme zgrupowanie Ligi Narodów. Kraków, Odb. z Przeglądu Współczesnego, 1927, str. 42.
- Skrzyński A.: Dwie mowy. Warszawa, Hoesick, 1927, str. 94, 6 zł.
- Sokolnicki M.: Europa współczesna, wykłady opracowane przez słuchaczy Szkoły Nauk Politycznych. Warszawa, Bratnia Pomoc Słuch. Szkoły Nauk Polit., cz. III. i IV., 1927, str. 211.
- Sopicki St.: Pacyfizm. Zagadnienia wojny i pokoju. Kraków, Polskie Stron. Chrześcij. -Demokr., 1927, str. 78.
- Suchowiak J.: Niemieckie szkolnictwo w poznańskim i na Pomorzu. Odprawa roszczeń niemieckich. Poznań, „Polska Zachodnia”, 1927, str. 73.
- Tyszkiewicz J. hr.: Eurazja. Warszawa, 1928, str. 189.
- Ustawy o prawie międzynarodowym i międzydzielnicowym (Dr. W. Dbałowski i Dr. J. Przeworski). Warszawa, Hoesick, 1928, str. 264.
- Wyjątki z Traktatu Wersalskiego. Radom, Druk. Sejmiku Radomskiego, 1927, str. 34.
- Zieleniewski L.: Plebiscyt w prawie narodów. Warszawa, Hoesick, 1928, str. 106.
- Zbiór traktatów i konwencyj handlowych, zawartych przez Polskę. Warszawa, W. S. H., 1927, str. 637.

Czasopisma: „Kwestja rzymska” w swej obecnej fazie (Ateneum — grudzień 1927). — Piwocki St.: O utracie obywatelstwa polskiego ze szczególnem uwzględnieniem tej kwestji w stosunku do emigracji palestyńskiej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 2, 1927). — Cybichowski Z.: Zagadnienie okupacji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 3, 1927). — Grzymała J.: Polityka międzynarodowa 1927 r. (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 1927). — Berezowski C.: O polskim projekcie międzynarodowego prawa karnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 9, 1927). — Ney-

mark Edw.: Kwestja unifikacji zasad prawa karnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 11, 12, 1927). — Rappaport St. E. Propaganda wojny napastniczej (Gazeta Sądowa Warszawska Nr. 44, 1927). — Makowski J.: Rewizja traktatów na tle Paktu Ligi Narodów (Głos Prawa Nr. 10—11, 1927). — Weinberg A.: W kwestji odpowiedzialności państwa polskiego za zobowiązania prywatno-prawne b. Austrii (Głos Prawa Nr. 12, 1927). — Babiński: Komunikacja i tranzyt jako zagadnienie prawne (Palestra Nr. 9, 1927). — Wehr W.: Klauzula największego uprzywilejowania w polskich konwencjach konsularnych (Palestra Nr. 7—8, 1928). — Szydłowski J.: Liga Narodów i jej prawo (Przegląd Prawa i Administracji, kwartał III, 1927). — Lenkas: Rokowania handlowe polsko-niemieckie (Przegląd Polityczny Nr. 3—4, T. VI, z. 3—4, 1927). — Prutenus: Czy polskie Pomorze stoi na przeszkodzie rozwojowi komunikacyjnemu i gospodarczemu Prus Wschodnich (Przegląd Polityczny, T. VI, z. 3—4, 1927). Barthel de Weydenthal J.: Tranzyt przez Pomorze polskie (Przegląd polityczny, T. VI, z. 3—4, 1927). — Dołęga R.: Zagadnienie śląskie (Przegląd polityczny T. VI, z. 3—4, 1927). — Kulczycki L.: Prowizoryczna umowa polsko-niemiecka w sprawie emigracji (Przegląd Polityczny T. VI, z. 3—4, 1927). — Aliński Z.: Możliwość rewizji traktatów według Paktu Ligi Narodów (Przegląd Polityczny T. VI, z. 5, 1927). — Hinterhoff Eug.: Walka o Mossul (Przegląd Polityczny T. VI, z. 5, 1927). — Augur: Europa Środkowa (Przegląd Polityczny T. VII, z. I, 1927). — Sokal Fr.: Polska i Liga Narodów (Przegląd Polityczny, T. VII, z. 2, 1927). — Tarnowski A.: Wniosek Polski na 8-em Zgromadzeniu Ligi Narodów (Przegląd Polityczny, T. VII, z. 2, 1927). — Künstler St.: Sprawy rozbrojeniowe na 8-mem Zgromadzeniu Ligi Narodów (Przegląd Polityczny, T. VII, z. 2, 1927). — Uzdowski M.: Traktat sowiecko-perski na tle polityki Sowietów i państw mahometańskich (Przegląd Polityczny, T. VII, z. 3, 1927). — Simonds Fr.: Stosunek St. Zjed. do Ameryki Łacińskiej (Przegląd Polityczny, T. VIII, z. 1—2, 1928). — Rostworowski J.: Piękno ideałów rycerskich a dążenia katolickiego pacyfizmu (Przegląd powszechny, styczeń, 1928). — Okęcki St.: Konwencja międzynarodowa w sprawie zwalczania pornografii (Przegląd Powszechny, grudzień, 1927). — Posner St.: Z działalności humanitarnej Ligi Narodów, Opieka nad kobietą (Przegląd Współczesny, lipiec, 1927). — Wasilewski L.: Samookreślenie narodów dawnej Rosji (Przegląd Współczesny, sierpień, 1927). — Ruecker E.: Ósme zgromadzenie Ligi Narodów (Przegląd Współczesny, listopad, 1927). — Stoliński Z.: Szkolnictwo niemieckie w Polsce (Sprawy Narodowościowe Nr. 3, 1927). — Kowalewskij M.: Spór narodowościowy w cerkwi prawosławnej w Polsce (Sprawy Narodowościowe Nr. 3, 1927). — Kettelbach T.: Pojęcie Narodu jako wspólnoty kulturalnej (Sprawy Narodowościowe Nr. 4, 1927). — Czosnowski St.: Sprawy mniejszości narodowych w Unji Stowarzyszeń Ligi Narodów (Sprawy Narodowościowe Nr. 1, 1928).

- Appuhn Ch.: La politique allemande pendant la guerre. Paris, A. Costes, 1927, 131 str.
- Aubert Th.: Considérations actuelles sur la lutte contre le bolchévisme. Mémoire adressé aux gouvernements par le Bureau permanent de l'Entente internationale contre la III-e Internationale. Genève, Sonor, 1926, str. 16.
- Aulneau J.: Histoire de l'Europe centrale. Paris, Payot, 1927, 656 str.
- Basdevant, Jèze et Politis: Les principes juridiques sur la compétence des juridictions internationales. Paris, Giard, 1927, str. 2.
- Basdevant, Jèze et Politis: Conséquences au point de vue de la nationalité de la création d'un nouvel état. Paris, Giard, 1927, 3,50 fr.
- Berjoan A.: Le Siam et les accords franco-siamois. Paris, Larose, 1928, str. 168, 20 fr.
- Boldur A.: La Bessarabie et les relations russo-roumains. La question bessarabienne et le droit international. Paris, Gamber, 1927, str. 412.
- Bourgeois N.: Les théories du droit international chez Proudhon (Le fédéralisme et la paix). Paris 1927, str. 142, 15 fr.
- Brunet R., Durand P. et Fourcauld M.: Les transports internationaux par voie forrée. Paris, Sirey, 1927, 9,50 fr.
- Budisteano R.: La condition juridique des minorités ethniques selon les derniers traités de paix. Le problème au point de vue roumain. Paris, Libr. gén. de droit, 1927, str. 52, 5 fr.
- Calmette G.: Les dettes interalliées. Paris, Costes, 1927, 242 str.
- Le Cinquième Congrès démocratique pour la paix. Paris, „La Démocratie”, 1926, str. 132.
- Corthésy T.: Etude de la convention de Barcelone sur le régime des voies navigables d'intérêt international. Paris, Rousseau, 1927, str. 204, 30 fr.
- Cosma A.: La petite entente. Paris, Jouve, 1927, 295 str.
- Crustiansky L.: La question de Mossoul devant le conseil de la S. d. N. Paris, Presses Modernes, 1927, 143 str.
- Danilov G.: La Russie dans la guerre mondiale 1914—1917. Paris, Payot, 1927.
- Demartial G.: L'évangile du Quai d'Orsay. Paris, Delpeuch, 1927, 189 str.
- Donnedieu de Vabres: La loi du 11. III. 1927 sur, l'extradiction des étrangers. Paris, Godde 1928, 10 fr.
- Douma J.: Liste bibliographique des publications officielles et non officielles relatives à la cour permanente de justice internationale. La Haye, Carnegie, 1926, str. 159.
- Driault E. et Lhéritier M.: Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours. Paris, Press Univ., 1926, 568 str. 30 fr.
- Drechsel M.: Le traité de Versailles et le mécanisme des conventions internationales du travail. Bruxelles, L'Eglantine, 1926, str. 257.
- Duboscq A.: Le problème du Pacifique. Paris, Delagrave, 1927, 126 str.

- Duchosal H.: Sa société des Nations. Ce qu'elle est. Ce qu'elle fait. Lausanne, Payot, 1927, str. 78.
- Duesberg E.: Le problème de la paix. Bruxelles, Lolong, 1927, str. 46.
- Dufour R.: La notion de connexité dans la révision des dommages de guerre, Extrait du Recueil des décisions de la Commission supérieure des dommages de guerre N: 6. Paris, Sirey, 1927, str. 10, 3 fr.
- Duguet R.: Moscou et la Géorgie martyre. Paris, Tallandier, 1927, 224 str.
- Durand R.: Le problème de Tanger. Paris, Sirey, 1926, 126 str. 20 fr.
- Ebray A.: Chiffons de papier. Paris, Delpeuch, 1927.
- Egbert: Les Etats-Unis et la cour permanente de justice internationale. Paris, Sirey, 1927, 262 str.
- Feriet R.: L'application d'un mandat. La France puissance mandataire en Syrie et au Liban. Paris, Jouve, 1927, 156 str.
- Eoignet R.: Manuel élémentaire de droit international public. Paris, Rousseau, 1927, 706 str.
- Friedmann S.: Le problème des minorités ethniques et sa solution par l'autonomie et la personnification. Paris, Libr. gen. de droit, 1927, str. 20.
- Galcano V.: L'Amérique latine, les Etats Unis et la S. d. N. Paris, Jouve, 1927, 234 str.
- Gąsiorowski M.: Société des Nations et problème de la paix, 2 vol. Paris, Rousseau, 1927, str. 1058, 80 fr.
- Gorzuchowski Ksawery: Les rapports politiques de la Pologne et de la Lithuanie. Paris, Les presses modernes, 1927, str. 199.
- Graliński Z.: Le règlement pacifique obligatoire des différends internationaux suivant le pacte de la Société des Nations. Paris, Pédone, 1927, str. 32s, 30 fr.
- Graux L.: Histoire des violations du traité de paix. Tome IV janvier 1923 — décembre 1926. Paris, Champion, 1927.
- Heyking de A.: L'exterritorialité. Paris, Rousseau, 1926, 219 str.
- Hoffmann M.: La guerre des occasions manquées. La vraie bataille de Tannenberg. Collection de mémoires, études et, documents pour servir à l'histoire de la guerre mondiale. Paris, Payot, 1927, str. 336, 25 fr.
- Hudita S.: Histoire des négociations diplomatiques entre la France la Transylvanie au XVIIe siècle (1635—1683). Paris, 1927, 424 str. 50 fr.
- Jouhaux L.: Le désarmement. Paris, Alcan, 1927, 215 str.
- Jung Eug.: Questions d'Orient, L'Islam sous la Joug. Paris, Chez l'auteur, 95 str. s fr.
- Korovine: Droit international public contemporain. Moscou, Edit d'Etat, 1927, 176 str.
- Kuhn A.: Les effets de commerce en Droit International. Paris, Hachette, 1926, 76 str.
- Kuriyadib: L'évolution du mandat A. (art. 22, du pact de S. d. N.). Paris, Presses Modernes, 1927, 196 str.

- Lambert E.: Le droit commun de la Société des Nations, les organes actuels, Les organes à venir, Le besoin d'une Faculté internationale de droit. Berlin, Sack, 1927, 32 str.
- Landouzy E.: Les tortures des régions invahies sous l'occupation allemande pendant la guerre 1914—1918, Laon Imp. des Tablettes de l'Aisne. Paris 1927.
- Lasocki Z.: Un diplomate polonais au Congrès d'Arras en 1435. Paris, 1928. 78 str.
- Le Fur L. et Chklaver G.: Recueil des textes de droit international. Paris, Dalloz, 1927, 769 str. 25 fr.
- Massis H.: Défense de l'Occident. Paris, Plon, 1927.
- Milentrovitch: Le problème de la sécurité européenne d'après les accords des Locarno. Paris, Franco-slaves edit. 1927, 240 str.
- Moye M.: Le droit des gens moderne, 2 édit. Paris, Sirey, 1928. 508 str. 36 fr.
- N.... 2 congrès juridique international de T. S. F. Paris, Sirey, 1927, 159 str. 40 fr.
- Niboyet J. P.: Existe-t-il vraiment une nationalité des sociétés. Paris, Sirey, 1927, 16 str. 4 fr.
- Normandin A.: Du statut juridique des associations internationales. Paris, Libr. gén. de droit, 1926, str. 222.
- Novik P.: La situation de la Palestine en droit international. Paris, Jouve, 1927, 158 str.
- Okhotnikow et Batchinsky: La Bessarabie et la paix européenne Paris, Libr. du Travail, 1927, 160 str.
- Ottlik G.: Annuaire de la S. d. N. 1920—1927. Genève, Les Editions de Genève, 1928.
- Oualid W.: Les solutions internationales du problème des doubles impositions. Paris, Giard, 1927, 30 str. 4 fr.
- Parani F.: Essai sur la compétence des tribunaux mixtes. Paris, Blanchard, 1927, 138 str.
- Pernat M.: L'inquiétude de l'orient, En Asie musulmane. Paris, Hachette, 1927, 224 str.
- Petrascu N.: Les mesures de Contrainte Internationale qui ne sont pas la Guerre entre Etats Membres de la société de Nations. Paris, Pédone, 1926, 208 str.
- Pichon Fr.: La victoire stérile. Paris, Delpeuch, 1927, 328 str.
- Pillet et Niboyet: Supplément au Manuel de droit international (contenant le commentaire de la loi nouvelle sur la nationalité du 10/VIII. 1927). Paris, 1928. 15 fr.
- Politis N.: Les nouvelles tendances du droit international. Paris, Hachette, 1927.
- Politis N.: La justice internationale. Paris, 1927. 12 fr.

- Rapport W. E.: Des origines et de l'évolution de la Société des Nations. Tübingen, Mohr, 1927, 27 str.
- Rapisardi-Mirabelli A.: Théorie générale des Unions internationales. Paris, Hachette, 1926, 50 str.
- Redslob R.: Théorie de la Société des Nations. Paris, Rousseau, 1927, 340 str. 50 fr.
- Remond P.: Le règlement pacifique des conflits internationaux par la Société des Nations. Paris, 1927. 25 fr.
- Renouvin P.: Les origines immédiates de la guerre, 2e éd. Paris, Costes, 1927, 326 str.
- Rey Fr.: Les immunités des fonctionnaires internationaux. Paris, Sirey, 1927, 57 str. 10 fr.
- Ridder de A.: La violation de la neutralité belge et ses avocats. Bruxelles, Dewitt, 1927, 324 str.
- Ripault L.: Pendant la tourmente 1914—1918 France et Pologne. Paris, Quillet, 1927. 12,50 fr.
- Rivière L.: Traités, codes et lois du Maroc (supplément pour 1927). Paris, Sirey, 1927. 60 fr.
- Rousseau Ch.: La compétence de la S. d. N. dans le règlement des conflits internationaux. Paris, Pédone, 1927, 315 str.
- Schindler D.: Les traités de conciliation et d'Arbitrage conclus par la Suisse, de 1921—1925. Lausanne, Payot, 1926, 115 str. 3 fr.
- Scele G.: Une crise de la Société des Nations. Paris, 1927, 216 str. 10 fr.
- Secrétan R.: Les privilèges et immunités diplomatiques des agents de la S. d. N. Paris, Sirey, 1927.
- Séfériades St.: Leçons de droit international public, T. I Le droit international public de la paix. Athènes, Macri, 1927, 619 str.
- Selosse J.: Guerre de 1914—1918. Occupation de Lille par les allemands. Consultations données à la Mairie de Lille 1927. Paris, Sirey, 1927, 61 str. 8 fr.
- Soubbotich I.: Effets de la dissolution de l'Autriche-Hongrie sur la nationalité de ses ressortissants. Paris, Rousseau, 1926, 315 str. 55 fr.
- Strupp K.: Éléments du droit international public universel Européen et Américain. Paris, 1927, 440 str. 60 fr.
- Sukiennicki W.: La souveraineté des états en droit international moderne. Paris, Pédone, 1927. 423 str.
- Turst G. A.: De Versailles aux experts. Paris, Levrault, 1927, 364 str.
- Van Rees D.: Les mandats internationaux, Le contrôle international de l'administration mandataire. Paris, Rousseau, 1927. 145 str.
- Vermeil E.: Les origines de la guerre. Paris, Payot, 1926, 354 str. 20 fr.
- Wadie M. Farag: L'intervention devant la cour permanente de Justice Internationale (articles 62 et 63 du statut de la Cour). Paris, 1927. 18 fr.

- Wasilewski L.: Les minorités nationales de la Pologne. Varsovie, Kooperatywa Pracowników Drukarskich, 1927, 44 str.
- Wolgast E.: L'affaire du „Wimblon" devant la cour permanente de justice internationale. Berlin, Rothschild, 1927, 196 str.
- Wou S.: La Chine et la conférence de Washington. Paris, Presses Modernes 1927, 232 str.
- Woytinsky Wł.: Les Etats-Unis d'Europe. Bruxelles, L'Englantine, 1927, 184 str. 12 fr.
- Xydias J.: L'intervention française en Russie 1918—1919. Paris, Edit. de France, 1927.
- Baranyai Z.: Handbuch des Minderheitenrechtsschutzes. Berlin, Voggenreiter, 1927, 318 str.
- Boehm M.: Handbücher des Ausschusses für Minderheitenrecht, Folge I. Breslau, Hirt, 1928.
- Bogolepov A.: Die Rechtsstellung d. Ausländer in Sowjet-Russland. Berlin, Sack, 1927, 194 str.
- Bonde W.: Das Problem der Reparation. Altenburg, Thür, Bonde, 1928 164 str. 3 M.
- Borgius W.: Der Paneuropa-Wahn. Berlin, Neue Gesellschaft, 1927, 45 str. 1,20 M.
- Brassloff St.: Der römische Staat u. seine internationalen Beziehungen. Wien, Perles, 1928, 52 str. 1,90 M.
- Brown S.: Der neutrale Charakter v. Schiff u. Ladung im Prisenrecht. Zürich, Inst. Orell Füssli, 1927, 12,80 M.
- Bruns C.: Minderheitenrecht als Völkerrecht. Breslau, Kern, 1928, 50 str. 3,50 M.
- Burckhardt W.: Die Organisation der Rechtsgemeinschaft. Basel, Helbing 1927, 463 str. 22 fr.
- Bussmann O.: Der völkerrechtliche Garantievertrag insbesondere seit der Entstehung des Genfer Völkerbundes. Leipzig, Noske, 1927, 166 str.
- Delbrück H.: Vor u. nach dem Weltkrieg. Berlin, Holberg, 1927, 676 str.
- Döring H.: Das internationale Recht der Privatluftfahrt. Berlin, Radetzki, 1927, 59 str. 3 M.
- Doka C.: Der Bodensee im internationalen Recht. Frauenfeld, Huber et Co, 125 str. 4,80 M.
- Fischer, Widmann: Völkerrecht im Weltkrieg. 4 B-de. Berlin, 1927, 110 M.
- Freymann R.: Der lettländisch-russische Friedensvertrag u. seine Verwirklichung. Riga, Löffler, 1927, 34 str. I Ls.
- Friesecke E.: Das Memelgebiet. Eine völkerrechtl. u. polit. Studie. Stuttgart, Eulle, 1928, 76 str. 5,70 M.
- Gargas H.: Die grüne Internationale. Halberstadt, Meyer, 1927, 55 str.

- Gargas S.: Das internationale Passproblem, Haag, Belinfante, 1927, 81 str. 2 Fl.
- Grentrup Th.: Nationale Minderheiten u. Katholische Kirche. Breslau, Hirt, 1927.
- Grentrup Th.: Die Missionsfreiheit nach den Bestimmungen des geltenden Völkerrechts. Berlin, de Gruyter, 1928, 112 str. 5,50 M.
- Hackwitz G.: Die Neutralität im Luftkriegsrecht. Stuttgart, Enke, 1927, III str. 7,70 M.
- Hanslian R.: Der chemische Krieg. Berlin, Mittler, 1927, 411 str.
- Hansen E.: Polens Drang nach dem Westen. Berlin, Koehler, 1927, 64 str.
- Hatschek J.: Völkerrecht im Grundriss. Leipzig, Deichert, 1927, 254 str.
- Heberle R.: Die Deutschen in Litauen. Leipzig 1927, 159 str.
- Heilborn P.: Die Stellung des Menschen im Völkerrecht. Breslau, Hirt, 1927, 27 str. 1,20 M.
- Heller H.: Die Souveränität. Ein Beitrag zur Theorie d. Staats- u. Völkerrechts. Berlin, de Gruyter, 1927, 177 str. 8,50 M.
- Holmgren R.: Internationale Erdmessung, Potsdam, 1927, 57 str. 2 M.
- Kaisig K. u. Bellée H.: Deutsches Grenzland Oberschlesien. Gleiwitz, Heimatverlags u. Verbandbuchh. 1927, 616 str.
- Kaufmann P.: Die Fortbildung des internationalen Schiedsgerichtsbarkeit seit dem Weltkrieg besonders durch d. Locarno-Pakt. Leipzig, Noske, 1927, 71 str. 5 M.
- Keetmann E.: Die avoires en numéraire (cash assets) im Verträge v. Versailles. Berlin, Dümmler, 1928. 50 str. 2,75 M.
- Kelsen H.: Das Problem der Souveränität u. die Theorie des Völkerrechts, 2 Aufl. Tübingen, Mohr, 1928, 320 str. 15 M.
- Kiesselbach W.: Probleme u. Entscheidungen der Deutsch-Amerikanischen Schadens Kommission. Mannheim, Bensheimer, 1927, 473 str. 40 M.
- Kleinwächter Fr.: Der Deutsch-österreichische Mensch u. d. Anschluss. Wien, Eckart, 1926, 240 str.
- Kloetzle H.: Die Aufnahme Deutschlands in den Völkerbund. Zürich, 1926. 137 str.
- Koenig K.: Volksbefragung u. Registrierung beim Völkerbund — neue Erfordernisse f. die Gültigkeit v. Staatsverträgen. Leipzig, Noske, 1927, 76 str. s M.
- Kraus H.: Das Recht der Minderheiten. Materialien z. Einführung in. d. Verständnis d. modernen Minoritätenproblems. Berlin, Stilke, 1927, 365 str. 10 M.
- Kreyenbühl V.: Geheime Mächte in der Weltpolitik. Olten, Walter, 1926, 157 str.
- Kunz J.: Die völkerrechtliche Option, Bd. 2, Folge I. Breslau, Hirt, 1928, 356 str. 16 M.

- Kunz J.: Gaskrieg u. Völkerrecht. Wien, Springer, 1927, 84 str. 4,80 M.
- Lange Ch.: Die Interparlamentarische Union u. d. Entwicklung d. Völkerrechts. Kiel, Inst. f. internat. Recht, 1927, 31 str. 1,80 M.
- Lewinsky H. u. Wagner R.: Danziger Staats u. Völkerrecht. Berlin, Stilke, 1927, 668 str. 18 M.
- Linnebach K.: Die Entmilitarisierung d. Rheinlandes u. der Vertrag v. Locarno. Berlin, „Rhein. Beobachter“, 1927, 227 str. 6 M.
- Loening O.: Die Rechtsstellung der Freien Stadt Danzig. Berlin, Dümmler 1928, 34 str. 2,50 M.
- Loewenfeld E.: Der Schutz wohlerworbener Rechte v. Ausländern in Völkerrecht u. in den Friedensverträgen. Berlin, Prager, 1928, 16 str. 1 M.
- Makarow A. N.: Das Russische Zwischenprivatrecht. Berlin, Sack, 1926, 100 str.
- Marburg E.: Staatsangehörigkeit u. feindlicher Charakter juristischer Personen. Berlin, Vahlen, 1927, 115 str. 6 M.
- Marburg E.: Der rumänisch-ungarische Optantenstreit v. dem Gemischten Schiedsgericht u. d. Völkerbund. Leipzig, Noske, 1928, 113 str. 8 M.
- Mendelsohn-Bartholdy: Diplomatie. Berlin, Rothschild, 1927, 115 str.
- Mercker R.: Die Küstengewässer im Völkerrecht. Stuttgart, Erike, 1927, 108 str. 7,70 M.
- Methner W.: Die koloniale Frage. Marburg „Akademische Blätter“, 1927, 27 str.
- Mintz M.: Die nationale Autonomie im System des Minderheitsrechts unter bes. Bericks. d. Rechtsentwicklung in d. baltischen Randstaaten. Riga, 1927 (Heidelberg, Hütler in Komm.), 142 str. 3 M.
- Müller P.: Die Rechtsnatur des Völkerbundes. Greifswald, Adler, 1927, 163 str.
- Niemeyer Th.: Allgemeines Völkerrecht des Küstenmeers. Kiel, Instit. f. internat. Recht, 1926, 40 str.
- Ormont J. Z.: Praktischer Pazifismus. Olten, Trösch, 1926, 59 str. 1,25 fr.
- Plettner H.: Das Problem des Schutzes nationaler Minderheiten. Berlin, 1927.
- Pohl H.: Neues Völkerrecht auf Grund des Versailler Vertrages. Berlin, Dümmler, 1927, 36 str. 2,50 M.
- Robinson J.: Das Minoritätenproblem u. seine Literatur. Krit. Einf. in d. Quellen u. d. Literatur d. europäischen Nationalitätenfrage d. Nachkriegszeit unter bes. Berücks. d. Völkerrechtl. Minderheitenschutzes, All. T. Berlin, de Gruyter, 1928, 265 str. 9 M.
- Rosenbaum E.: Der Vertrag von Versailles, Leipzig. Reclam, 1927, 157 str. 1,20 M.

- Schätzel W.: Rechtskraft u. Anfechtung v. Entscheidungen internationaler Gerichte. Leipzig, Noske, 1928, 91 str. 7 M.
- Schätzel W.: Die Regelung der Staatsangehörigkeit u. d. Weltkrieg. Berlin, Stilke, 391 str. 8 M.
- Schindler D.: Die Verbindlichkeit der Beschlüsse des Völkerbundes. Zürich, Inst. Orell Füssli, 1927, 90 str. 2,40 M.
- Schmidt A.: Die Weltanschauung des Pacifismus im Lichte d. christlichen Glaubens. Wien, Westdeutscher Lutherverlag, 1927, 241 str.
- Schneider W.: Das völkerrechtliche Mandat. B. 2. Stuttgart, Ausland u. Heimat Verlags Aktien-Gesellschaft, 1926, 103 str. 3,20 M.
- Schoch M.: Die Entscheidungen des Internationalen Schiedsgerichts z. Auslegung des Dawes-Plans, Tl. I. Berlin, Rothschild, 1927.
- Schroeder K. L.: Die völkerrechtliche Stellung Danzigs. Breslau, Kern, 1927, 96 str. 4,50 M.
- Spiegel M.: Das völkerrechtliche Mandat u. seine Anwendung auf Palästina. Graz, Leuschner & Lubensky, 1928, 182 str. 7,50 M.
- Spiropoulos J.: Die allgemeinen Rechtsgrundsätze im Völkerrecht. Kiel, Inst. f. internat. Recht, 1928, 71 str. 6 M.
- Sternberg Fr.: Der Imperialismus. Berlin, 1926, 614 str.
- Stieve Fr.: Das russische Orangebuch ü. d. Kriegsausbruch mit der Türkei. Berlin, Verlag f. Kulturpolitik, 1926.
- Strub W.: Die Mitgliedschaft im Völkerbund. Basel, Helbing u. Lichtenhalm, 1927, 108 str.
- Strupp K.: Rechtsfälle aus d. Völkerrecht. Berlin, Springer, 1927, 77 str. 3,60 M.
- Strupp K.: Die völkerrechtliche Haftung d. Staates insbesondere bei Handlungen Privater. Kiel, Institut f. internat. Recht, 1927, 36 str. 3 M.
- Thieme H. W.: Die Fortbildung der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit seit dem Weltkrieg. Leipzig, Noske, 1927, 85 str. 5 M.
- Török A.: Vom Nationalismus zu den Vereinigten Staaten v. Europa. Wien, Pelles, 1927, 197 str.
- Unruh Fr.: Der Rechtscharakter des Völkerbundes. Göttingen, Univ. Buchdruckerei, 1927, 75 str.
- Verdross A.: Die Verfassung der Völkerrechtsgemeinschaft. Wien, Springer, 1926, 228 str.
- Walz G.: Die Abänderung völkerrechtsgemässen Landesrechts. Berlin, Dümmler, 1927, 174 str. 6,75 M.
- Wehberg H.: Die Völkerbundsatzung. Berlin, Hensel, 1927, 160 str. 3 M.
- Wehberg H.: Das Genfer Protokoll betr. die freidliche Erledigung internationaler Streitigkeiten. Berlin, Stilke, 1927, 187 str. 4 M.
- Abbott E.: Historical Aspects of the Immigration Problem. Chicago, Univ. Press, 1926, 881 str. 4,50 \$.

- Adami V.: National frontiers in relation to international law. London, Oxford Univ. Press, 1927.
- Allen H. T.: The Rhineland occupation. Indianapolis, The Bobbs-Merill Co., 1927, 347 str.
- Alexander H. G.: The League of Nations and the working of the minority treaties. London, Friends'-Book Centre, 1926.
- Alexander H.: Justice among nations. London, Hogarth Press, 1927, 59 str.
- Alvares Correa H. M.: The international Controls of public Finances: a treatise of international law. Amsterdam, Portielje, 1926, 192 str.
- Aston G.: The Study of war for Statesmen and Citizens. London and N. Y., Longmans, 1927, 205 str. 3,75 \$.
- Bartholdy A. N.: The European situation. London, Oxford Univ. Press, 1927.
- Bergmann C.: The history of reparations. Boston, Houghton Mifflin, 1927, str. 353.
- Birkenhead: International law, 6 ed. London, Dent, 1927, str. 486.
- Bennet J. W.: Information on the problem of security (1917—1926). London, Allen & Unwin, 1927, str. 272.
- Bakhmeteff B.: The legacy of war: peace. Boston, Houghton Mifflin, 1927.
- Bradfield B.: A little book of the league of nations. 1920—1927, N. Y. Stechert, 1928.
- Bradfield B.: A little Book on the League of Nations. London, King, 1927, 160 str.
- Buell R. L.: International Relations, N. Y., Holt, 1925, 768 str. 4,00 \$.
- Buell R. L.: The native problem in Africa, N. Y., Macmillan, 1927.
- Burns E. M.: Wages and States: a comparative study of the problems of State wage regulation. London, King, 1926, 450 str.
- Bywater H. C.: Navies and nations: naval developments since the Great War. London, Constable, 1927, str. 293.
- Call A.: Our country and world peace. Washington, Am. Peace Society, 1927, str. 169.
- „Chronicler”: Archangel — The American War With Russia. Chicago, McClurg, str. 216.
- Churchill W. S.: The World Crisis, 1916—1918. 2 T. N. Y. Scribner's Sons, 1927, 302—319. 10 \$.
- Clyde P. H.: International Rivalries in Manchuria 1689—1922. Ohio, Univ. Press, 1926, 217 str.
- Colombos C. J.: A Treatise on the Law of Prize. London, Sweet & Maxwell, 1926, 384 str. 15 sh.
- Coudenhove-Calergis: Pan-Europa, New York, Knopf, 1926, 218 str. 2,50 \$.

- Cripps A. Sh.: *An Africa for Africans*. New York, Longmanns, 1927, 217 str.
- Dickinson E.: *A selection of cases and other readings on the law of nation's*, Ann. Arbor. (Mich.) E. Bross, 1927, str. 644.
- Fay S.: *The origins of the world war* 2 vols. New York, Macmillan, 1927.
- Fenn P. Th.: *The origin of the Right of Fischery in Territorial Waters*. Cambridge, Harvard Univ. Press, 1926, 245 str.
- Garner J. W.: *Prize Law*, New York, Macmillan, 1927, 712 str.
- Giblin J. and Brown A.: *The World Court myth*. Boston, Wright and Potter, 1926, 447 str.
- Goebel J.: *The struggle far the Folkland Island*. New Haven, Yale Univ. Press, 1927, 482 str. 5,00 \$.
- Gooch G. P.: *Recent Revelations of European Diplomacy*. London, Longmans, 1927, 218 str. 3,00 \$.
- Gooch G. p. and Temperley H.: *British documents on the origins of the war 1898—1914* vols. I—II. London, Stationery office, 1927, str. 430
- Hardinger G.: *A diplomatist in Europe*. London, Cape, 1927, str. 272.
- Harris N. D.: *Europe and Africa*. Houghton, Mifflin, 1927, str. 497.
- Hershey A.: *The Essentials of International Public Law and organization*. New York, Macmillan, 1927, 784 str.
- Hill D. J.: *The problem of a World Court*, New York, Longmans, 1927, 204 str. 75 \$.
- Hudson M.: *Current international coöperation*. Calcutta, Univ. Press, 1927, str. 149.
- Heerfordt C. F.: *A new Europa: a Scandinavian proposal for the early formation of the united states of the Europe nations as a member of the League of Nations*. London, Holden, 1927, str. 161.
- Innes K.: *The league of nations and the world's workers*. London, Hogarth Press, 1927.
- Jessup Ph.: *The Law of Territorial Waters and Maritime Jurisdiction*. New York, Jennings, 1927, 548 str.
- Johnson: *The papacy and the kingdom of Italy*. London, Sheed & Ward, 1927, str. 124.
- Kanter E.: *The evolution of war*. Chicago, Kerr & Co, 1927.
- Kenworthy J. M.: *Peace or war?* N. Y., Boni & Liveright, 1927.
- Key H.: *The new colonial Policy*. London, Methuen, 1927 (translated from the Swedisch by E. Classen).
- Latané J.: *A history of American Foreign Policy*. New York, Doubleday, 1927, 715 str. 4.00 \$.
- Lauterpacht H.: *Private Law Sources and Analogies of International Law (with special reference to international arbitration)*. London, Longmans, 1927, 326 str. 8,50 \$.

- Lindley M.: The acquisition and Government of backward territory in international law. Being a treatise on the law and practice relating to colonial expansion. London, Longmans, 1926, str. 391, 7,50 \$.
- Lutz H.: Lord Grey u. Weltkrieg. Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft f. Politik u. Geschichte, 1927, str. 421.
- Mac Nair H. F.: China's international relations and other essays. N. Y., Stechert, 1927, str. 326.
- Mc Dougall W.: Janus or the conquest of war. N. Y., Dutton, 1927.
- Milburn R. G.: The international commonwealth, in its relation to the League of Nations, to nationality and to party politics. London, Williams & Norgate, 1927, str. III.
- Miller D. H.: Problems of disarmament, comments on the Geneva questionnaire. N. Y., Foreign Policy Ass. 1926, 30 str.
- Moon P. Th.: Imperialism and World Politics. New York, Macmillan, 1926, 583 str.
- Mowat B. R.: A History of European Diplomacy. New York, Longmans, 1927, 343 str. 6,25 \$.
- Moyer G.: Attitude of the United States towards the recognition of Soviet Russia. Philadelphia, Univ. of Pa, 1927, str. 293.
- Naval War College: International law documents: regulation of maritime warfare 1925. Washington, G. P. O., 1927, str. 207.
- Newmann-Polson: The Mediterranean and its problems. London, Philpot, 1927, str. 330.
- Newman, Major E. W. Polson: The middle East. London, Bles, 1926.
- Norton H. K.: China and the Powers. New York, The J. Day, 1927, 264 str. 4,00 \$.
- Oppenheim L.: International Law, V. II. Disputes, War and Neutrality, 4-th ed. London, Longmans, 1926, 752 str. 15 \$.
- Owen R.: The Russian Imperial Conspiracy 1892—1914. New York, Albert & Ch. Boni, 1927, 212 str. 2,00 \$.
- Pergament M. J.: The Diplomatic Quarter in Peking. Peking, China, Booksellers, 1927, 133 str. 3,50 \$ (Meksyk.).
- Perkins D.: The Monroe Doctrine. Cambridge, Harvard Univ. Press, 1927, 280 str. 3,50 \$.
- Potter, Pitman and West Roscoe L.: International civics: the community of nations. N. Y., Macmillan, 1927, str. 315.
- Quigley H. S.: From Versailles to Locarno. Minneapolis, University Press, 1927.
- Ralston J.: The Law and Procedure of International Tribunals. Stanford Univ. Press, 1926, 512 str. 5,00 \$.
- Rose: The indecisiveness of modern war. London, Bell, 1927.
- Sawinsky A.: Recollections of a Russian diplomat. London, Hutchinson, 1927, str. 316.

- Shushi Hsü: *China and her Political Entity*. New York, Oxford Univ. Press, 1926, 438 str.
- Simonds F.: *Haw Europa made peace without America*. New York, Doubleday Page, 1927.
- Smith R.: *General disarmament or war?* London, Allen and Unwin, 1927, III str.
- Spaul Hebe: *Champions of peace*. London, Allen and Unwin, 1926.
- Stewart I.: *Consular Privileges and Immunities*. New York, Columbia Univ. Press, 1926, 216 str. 4,00 \$.
- Stewart, Bryce M.: *Canadian labor laws and the treaty of Versailles*. Columbia, Univ. Press, 1927, str. 501.
- Szádeczky L.: *Revision of Peace*. Budapest, Hornyánszky, 1926, 135 str.
- Szász: *The minorities in Roumanian Transylvania*. London, Richards Press, 1927, str. 414.
- Tichner H.: *Roumania and her religions minorities*. London, Philpot, 1927, 100 str.
- Toynbee A.: *Survey of international affairs 1925 V. 1. The Islamic world since the peace settlement*. London, Milford, 1927, str. 611.
- Turner Tell A.: *Causes of war and the new revolution*. Boston, Marshall, 1927, 243 str.
- Van Dorn H.: *Government — owned corporations*. New York, Knopf, 1926, 312 str.
- Vandenbosch St.: *The neutrality of the Netherlands during the world war*, Grand Rapids (Mich.) Erdman, 1927, str. 349.
- Williams B.: *State security and the league of nations*. Baltimore Hopkins Press, 1927, str. 346.
- Willoughby W. W.: *Foreign Rights and Interets in China*, 2 Vols. Baltimore, Hopkins Press, 1927, 543 str. V. 2. 543—1143, 12 \$.
- Wilson G. C.: *Handbook of International Law*, 2 ed. St. Paul, West publishing Co., 1927, str. 567.
- Whyte Fr.: *China and the foreign powers*. London, Oxford Univ. Press, 1927.
- Wrench G. T.: *The causes of war and peace*. London, Heineman, 1927, str. 478.
- Yü Tsune Chi: *The interprétation of treaties*. N. Y. Columbia Nniv. Press, 1927, str. 288.
- Zollmann C.: *Law of the Air*, Milwaukee, The Bruce Publishing Co, 1927, 286 str. s,00 \$.
- Betti E.: *Ernst Zitelmann e il problema del diritto internazionale privato*. Roma, Athenaeum, 1925, str. 86.
- Cordovani M.: *Il problema della bellezza* Arezzo, Col. S. Domenico, 1926, str. 45.

- Grassi C.: El patto della società della nazioni, di fronte alla scienza del diritto internazionale. Catania, 1927, 157 str.
- Lumbroso A.: Le origini economiche e diplomatiche della guerra mondiale. Milano, Mondadori, 1927.
- Olvi A.: L'istituto del mandato e i mandati nella società delle nazioni. Modena, Ferraguati, 1927, 140 str.
- Rapisardo-Mirabelli A.: Rasegna di Diritto pubblico, internazionale ed interno (con riguardo anche alla politica e Storia Diplomatica), per gli anni 1925—26. Siena, Circolo giuridico della R. Università, 1927, str. 57.
- Baéz C.: Curso de Derecho Internacional Privado Americano; Asuncion. Imprenta Nacional, 1926, 157 str.
- Trias de Bes J.: Derecho Internacional Publico y Privado. Madrid, Reus, 1926, 366 str. 12 pesetas.
- Ulloa A.: Derecho Internacional Publico Lima. Sanmarti, 1926, T. I. 231 str.
- Vidal y Saura G.: Tratado de Derecho Diplomatico. Madrid, Reus, 1925, 576 str. 16,50 pesetas.
- Bogen D.: Presledowanie nacmieńszinstw w Polsce. Moskwa, Izd-wo CK. MOPR, SSSR. 1927, 56 str. 15 kop.
- Drunin W. P.: Polska, Rossija, i S. S. R. Moskwa, Izd.-wo Gosud. 1928, 219 str. 1,40 rb.
- Grim E.: Sbornik dogovorow i drugich dokumentow po istorji mieźdunarodnych odnoszenij na Dalniem Wostokie. Moskwa. Inst. Wostoczni. Izsljed. 1927, 218 str.
- Jegorjew W.: Bałtiskoje morie, wojenno-ekonomiczeskij obzor. Moskwa, Woj. Wiestnik, 1927, 96 str. 1,50 rb.
- Kon F.: Nacionalnyj wopros w Polsce. Moskwa—Leningrad, „Moskowskij Raboczij”, 1927, 40 str. 8 kop.
- Kon F.: Polska na służbie impierjalizmu. Moskwa, Gosud-Izd.-wo, 1927, 23 str. 10 kop.
- Pietruchin S.: Kak Polska gotowitsia k wojnie. Moskwa—Leningrad, Gosud. Izd.-wo, 1927, 32 str. 10 kop.

3. Prawo konstytucyjne.

Starzewski Maciej Dr.: Środki zabezpieczenia prawnego konstytucyjności ustaw. Kraków, Krakowska Spółka wydawnicza, 1928, 316 str.

Wyżej wymieniona książka jest publikacją bardzo cenną i poważną, a zarazem wypełnia dotkliwą lukę w polskiej nau-

kowej literaturze konstytucyjnej i czyni w ten sposób zadość istotnej potrzebie. Autor przedsięwziął sobie omówić zarówno sposoby, mające zapobiec wydawaniu ustaw niezgodnych z konstytucją (nowelizowanie Konstytucji z pominięciem wymaganych do tego celu kautel i specjalnych przepisów, oraz wydawanie ustaw zwyczajnych, sprzecznych w swej treści z Konstytucją), jako też i sposoby przeszkodzenia stosowaniu takich wadliwych ustaw w praktyce; oba te zagadnienia omawia autor szczegółowo na podstawie rozległego materiału tak historycznego jak i pozytywnego, oraz na podstawie wyczerpującej znajomości literatury prawnopolitycznej, tak krytycznie, jak i porównawczo, ogarniając całkowicie dziedzinę swych badań i poruszając się w niej swobodnie.

Pierwsza grupa sposobów gwarancyjnych omówiona jest zwięźle, a poprzedzona ogólnymi uwagami o nadrzędności względnie równorzędności ustaw konstytucyjnych i zwykłych, o źródle wyższej mocy ustaw konstytucyjnych, o początkach „formalizacji” konstytucji i t. d., w których to kwestjach autor zupełnie słusznie podtrzymuje zasadę istnienia hierarchii (a nie równorzędności) norm, zwalczaną dawniej przez *L a b a n d a*, *Z o r n a i* in., dziś przez *S o m l ó*, *G o ł ą b a* i in., przyczem jednak słusznie uznaje, że źródłem wspomnianej wyższej mocy nie jest treść norm konstytucyjnych, sama przez się, ale objawiona wyraźnie w tym kierunku wola ustawodawcy. Miałbym jednak pewne zastrzeżenia przeciw pogładowi autora (str. 2), że dopiero konstytucja „stwarza państwo samo”, że „konstytucja rodzi państwo”, bo państwo istnieje często siłą faktu lub z woli zwycięzcy jeszcze zanim jakąkolwiek konstytucję otrzyma; wszak i Polska istniała w okresie swego urzędowania się bez żadnej nawet najmniej konstytucji od 11—28 XI. 1918, a następnie rządzoną była do 20 lutego 1919 tylko wedle kilku krótkich zdań, zawartych w dekreście Naczelnika Państwa z 28 listopada 1918. Chciałbym także zauważyć, że autor niedość jasno zaznaczył, iż pojęcie konstytucji „formalnej” względnie „formalistycznej” (str. 7, 15), ma dwojakie znaczenie; raz oznacza ono ustawę, której to miano nadano bez względu na jej treść, tak, że mogą się w niej mieścić najróżnorodniejsze postanowienia różnej doniosłości, powtóre oznacza ono ten zbiór przepisów ustrojowych, które, jak autor podnosi, już od końca XVI w. zaczęto wyodrębniać, wyższą moc im przypisywać, uważać za prawa fundamentalne, i z których, co najważniejsze, uczyniono ustawy t. zw. sztywne (tj. całkiem

niezmienne), albo półsztywne (tj. o utrudnionej zmienialności), w przeciwstawieniu do ustaw „giętkich”.

Z rzuconej zaś na str. 2 mimochodem wzmianki, że konstytucja jest najwyższą zasadą „tożsamości” państwa, czyżbym miał wysnuwać wnioski, że autor uważa, iż ze zmianą konstytucji zmienia się i państwo samo, jak to — zdaje się mniemać H. Kelsen?

W dalszym ciągu przedstawia autor kolejno, jakie przechodziła we Francji teoria o istnieniu jakichś wyższych fundamentalnych praw „królestwa” (*lois du Royaume*), chociażby niepisanych, górujących ponad każdoczesnymi konstytucjami i ustawami nadawanymi przez królów (*lois du Roy*) i wykazuje słusznie ich nierealność i mistyczność, uznawaną częściowo jeszcze przed rewolucją (str. 15), co nie przeszkadza, że niektórzy dzisiejsi uczeni francuscy (n. p. Hauriou, Duguit) podjęli tę doktrynę na nowo *); analizuje doktryny państwowo-twórcze pisarzy z XVII i XVIII w., które dały podstawę do sformalizowania konstytucji; wskazuje na powstanie w drugiej połowie XVIII w. teorii o istnieniu osobnej „władzy” „ustrojodawczej”, rozwiniętej szczególnie przez wielką rewolucję i pisarzy z jej okresu — i odmawia jej słusznie większego znaczenia (str. 33), już podówczas. Dzisiaj, zdaniem naszym, ma go ona jeszcze mniej i uważać ją można za przeżytek i balast naukowy, albowiem nie stanowi ona żadnego przeciwieństwa do „władzy” rządzącej i „władzy” sądowniczej i można ją pojmować chyba jako zbyteczne rozdzielanie „władzy” ustawodawczej na władzę „urządzającą” czyli „ustrojodawczą” i na władzę zwykłą prawodawczą. Wreszcie omawia autor rolę Senatów konserwujących (*sénat conservateur*) we Francji wedle konstytucji z 22 Frimaire’a r. VIII i z 14 Stycznia 1852, mających m. i. czuwać nad nienaruszaniem konstytucji przez Ciała prawodawcze przy uchwalaniu ustaw, oraz prawo Senatu do autentycznej interpretacji wątpliwych artykułów konstytucji, i do orzekania o zgodności zamierzonej ustawy z konstytucją przed jej ogłoszeniem (Senatus-konsult z 14 Thermidora r. X). I tu znów należy przyznać autorowi rację, że ocenia to urządzenie krytycznie (str. 71, 73, 74, 79, 80, 81, 84). Również krytycznie a słusznie odnosi się aktor do gwarancji, mającej polegać w t. zw. promulgacji ustawy, tj. o teorii, wprowadzonej przez

*) Schemat: Ustawy nadkonstytucyjne, ustawy konstytucyjne, ustawy zwykłe.

Labanda w zastosowaniu do przedwojennego niemieckiego prawa politycznego, a polegającej na twierdzeniu, iż „wygotowanie” (*Ausfertigung*) ustawy przez cesarza równa się uroczystemu zaświadczeniu cesarskiemu, iż ogłaszany tekst jest wynikiem postępowania przepisane w konstytucji dla dochodzenia ustaw do skutku, że ma znaczenie autorytatywnego stwierdzenia legalnego sposobu przyjścia ustawy do skutku, wobec czego wszelkie dalsze badanie tej legalności *jest* wykluczone. Teoria ta przyjęta i przez konstytucje niektórych innych państw, jest z jednej strony naciągniętą, z drugiej zbyt wąską, gdyż będącego w mowie poświadczenia udziela pod swą odpowiedzialnością każdy minister kontrasygnujący ustawę, co jednak nie wyklucza przeciwnego dowodu; to też sam autor stwierdza na str. 312, że Labanda w skła teoreja, przyjęta początkowo przez szereg powag prawniczych w Niemczech, jest już prawie powszechnie zarzucona.

Punkt ciężkości dzieła autora leży w jego obszernych wywodach o drugiej grupie środków gwarancyjnych, gdyż tu dochodzi on do konkretnych żądań, zwracających się przeciw postępowaniu sądów w niektórych państwach, oraz do postawienia pozytywnych postulatów *de lege ferenda*. Autor uważa przyznanie sądom prawa badania także i materialnej ważności ustaw, t. j. ich zgodności z konstytucją w państwach, mających konstytucję sztywną lub półsztywną, za najskuteczniejszą broń przeciw wypaczaniu konstytucji drogą późniejszych zwykłych ustaw (co Hauriou nazywa „*faussement de constitution*”, sfałszowaniem konstytucji), dzieli wszystkie państwa na trzy grupy, t. j. na nieliczną grupę, w której sądy nie mogą badać ważności materialnej, a pozostaje im jedynie badanie ważności formalnej (jak w Polsce wedle art. 81 konstytucji marcowej), na bardzo liczną grupę, w której sądy mają wprawdzie prawo badania i materialnej ważności ustawy, ale mimo to ograniczone są tylko do niestosowania ustaw, uznanych przez nie za niezgodne z konstytucją, tak że dotyczące ustawy mimo to formalnie istnieją, chociaż faktycznie zamierają jak to się dzieje w Stanach Zjednoczonych wskutek niesłychanego autorytetu Najwyższego Trybunału (*Supreme Court*), i wreszcie na trzecią grupę państw, w których sądom przysługuje prawo, ustawę niezgodną z konstytucją wprost znieść, tak że ona wogóle przestaje istnieć, bądź to *ex nunc*, bądź nawet *ex tunc*, tj. że kasata działa wstecz. Do tej trzeciej grupy zalicza autor Austrię, gdzie tej kasaty dokonuje Trybunał Konstytucyjny

(art. 140 Konst. z 1 października 1920), Czecho-Słowację (art. 102 Konst. z 29 lutego 1920), gdzie również Trybunał Konstytucyjny dokonuje tej czynności, Szwajcarię, o ile chodzi o naruszenie konstytucji Związku i całego jego porządku prawnego, tudzież konstytucyj kantonalnych przez ustawodawstwo kantonalne; a gdyby projekt rządu Rzeszy Niemieckiej, o którym mówi autor na str. 277—280, stał się prawem, należałoby tu zaliczyć i Rzeszę Niemiecką; dotychczas jednak, o ile można polegać na *Grotfenda* wydawnictwie ustaw niemieckich, to się nie stało.*)

Autor bada najskrupulatniej dotyczące postanowienia wszystkich konstytucyj europejskich, amerykańskich, oraz dominjów Wielkiej Brytanji we wszystkich częściach świata, analizuje judykaturę państw oraz teoretyczne poglądy pisarzy wszelkich narodów i dochodzi do wniosku, że sądy mają prawo badania zgodności ustaw z konstytucją wszędzie tam, gdzie im tego prawa konstytucja wyraźnie nie odbiera, że więc nie potrzebują, dla wykonywania tego prawa, wyraźnego zezwolenia ustawodawcy (str. 51), w czym się zgadza z H. Kelsenem. H. Preussem, Triepelem i i. (str. 50, 267), a idzie nawet dalej, niż szła zasada, wygłoszona przez zjazd prawników niemieckich w r. 1863 (sędzia ma prawo i obowiązek zbadać przed zastosowaniem ustawy, czy to, co się ogłasza jako ustawę, jest naprawdę ustawą po myśli konstytucji), a przyjęta przez cały szereg najpoważniejszych niemieckich profesorów prawa politycznego (str. 97). Rozwijając dalej tę tezę, chwali autor sądownictwo dzisiejszej Rzeszy niemieckiej, iż zdobyło się na śmiały krok zerwania z teorią *Labanda* o znaczeniu „wygotowania” ustawy, przepisanego także przez konstytucję Weimarską, i że, idąc za impulsem ministra i twórcy tej konstytucji, prof. *Preussa*, chwyciło w swe ręce prawo rozstrzygania o zgodności ustaw zwykłych z konstytucją, wychodząc z założenia, iż w braku formalnego zakazu prawu sądów do badania ważności ustaw rozumie się samo przez się³⁾). Do takiego samego postąpienia wzywa autor i sądy polskie w stanowczych i energicznych słowach: „Ostatecznie w rękę Sądu Najwyższego i Trybunału Administracyj-

*) Miałem możliwość przejrzenia *Grotfenda* tylko do końca r. 1927. 8

³⁾ Na str. 270 przytacza autor orzeczenie Sądu Rzeszy z 4 listopada 1925, formułujące zasadę, iż w razie konfliktu pomiędzy ustawą konstytucyjną a zwyczajną sędzia ma stosować ustawę konstytucyjną wbrew zasadzie *lex posterior* itd.

nego pozostaje możność skorzystania lub nieskorzystania z nansuniętego im przez konstytucję prawa badania ważności ustaw. Niema środka zmuszenia ich do tego, niema też jednak z drugiej strony środka powstrzymania ich od tego. Od samych najwyższych polskich jurysdykcji zależy bezpieczeństwo porządku konstytucyjnego" i t. d. Wezwanie to uzasadnia autor jeszcze i argumentem, powtarzanym wielokrotnie z całym naciskiem, że ustawa zwykła, wydana w sposób niezgodny z konstytucją, nie jest wogóle ustawą, lecz czemś, co udaje ustawę (określenie recenzenta), a więc, że sedzia, badając ważność wewnętrzną tego nielegalnego pretendenta do godności ustawy, jest zupełnie w swoim prawie, nawet choćby mu konstytucja badania ważności ustawy w zabraniała. Specjalnie zaś w Polsce jest sędzia uprawniony do takiego badania ze względu na art. 38 konstytucji, który głosi, że żadna ustawa nie może stać w sprzeczności z konstytucją ani naruszać jej postanowień, że więc każda norma niekonstytucyjnie wydana, nie może wogóle być uważana za ustawę, jest tylko pseudo-ustawą, ale nie jest żadnym prawem. Dodajmy, że z tego punktu widzenia niesłusznym jest wypowiedziane często zapatrywanie, jakoby art. 38 konstytucji był artykułem wydanym jedynie dla ustawodawcy; on się staje wtedy artykułem, z którego sędzia czerpać może swą moc do działania, nieprzyznaną mu przez art. 81 konstytucji.

Cóż sądzić o tej całej doktrynie i konstrukcji prawniczej? Jest ona niewątpliwie zasadniczą i jest postawiona jasno, stanowczo i śmiało — autor chciałby, by i polscy sędziowie usamoistnili się na wzór niemieckich, idąc przytem za apelem francuskich najwybitniejszych uczonych, którzy do tego swój stan sędziowski wzywają, i by za temi dwoma precedensami poszła w końcu i Belgja, kierująca się dotąd poglądami Faidera⁴⁾). Myśl jest sympatyczną, idzie tylko o granice, do których dociągnąć można jej rozwinięcie, i o sposób jej przeprowadzenia. Nie będziemy się spierać z autorem o to, czy te normy, niezgodne z konstytucją, nazwać mimo to ustawami, przynajmniej formalnemi, czy też nawet i tej formalnej natury im

⁴⁾ O tym systemie i o sporze Faider-Verhaegen mówi autor na str. 202, 203, nie wspominając jednak, że Faider odmawia sądom nawet prawa badania materjalnej ważności rozporządzeń, idąc w tem za wzorem niektórych niemieckich prawników; patrz *St. Starzyński*: O t. zw. ustawodawstwie tymczasowem, Lwów 1883, str. 313 i nast.

odmówić; idzie o to, ażeby, skoro one są rzeczywiście „bezwartościowemi” (jak je nazywa autor), uczynić je też i nieskutecznemu unieszkodliwić je.

Otóż tutaj trudnoby mi było, obrać połowiczną a przytem niebezpieczną drogę i zgodzić się na to, by każdy najmłodszy i początkujący aplikant sądowy miał prawo orzekania, iż pewna ustawa dla jego forum nie istnieje, gdyż wtedy powstałby niesłychany chaos w stosunkach prawnych i bardzo daleko idące zamieszanie, nietylko w pojęciach, ale i w stosunkach życiowych; mogłoby dojść do tego, że pewnego rodzaju procesy wygrywa się np. w Myślenicach, a przegrywa w Wadowicach ze względu na różnicę w zapatrywaniach na pewne ustawy pomiędzy sędziami obu tych miejscowości. A następnie jak można przyznawać każdemu sędziemu z osobna wyższy stopień pojmowania i rozumienia konstytucji, aniżeli całemu Sejmowi i rządowi?⁵⁾

Jedynym środkiem sanacyjnym jest więc stworzenie Trybunału Konstytucyjnego na wzór Austrii i Czechosłowacji, mającego moc całkowitego kasowania ustaw niezgodnych z konstytucją, jak tego wielu znawców prawa politycznego — a i niżej podpisany także — od dawna się domaga. Byłaby to droga poważna, a nie połowiczna, bo wyciągająca najdalsze konsekwencje, a Sejm Rzeczypospolitej obraduje już nad takim wnioskiem.

Autor wylicza na str. 235 szereg pisarzy polskich, zajmujących stanowisko przeciwne, tj. odmawiających sądowi prawa badania materialnej ważności ustaw; na str. 241 zaś zalicza prof. W. Makowskiego i mnie do rzędu zwolenników swojej tezy⁶⁾.

⁵⁾ Nie mógłbym się także zgodzić z poglądem, po części propagowanym przez autora, a usilnie bronionym przez *Duguit'a*, *Hauriou* i innych, jakoby przyznanie sędziom prawa badania ustaw szło po linii postulatu równości, równowagi i rozdziału władz, ale brak miejsca nie pozwala mi już na dalsze w tej mierze uwagi.

⁶⁾ Do przeciwników zalicza prof. *Jaworskiego*, *Rostworowskiego*, *Wróblewskiego*, *Gołąba* i *Komornickiego*. Do zwolenników należy doliczyć prof. *Bouffałta*: O wzmocnieniu władzy Prezydenta Rzeczypospolitej, Warszawa 1926, *Ehrlicha*: w Ankiecie Ruchu prawn. i ekonom. 1925 (częściowo jednak i *Wróblewskiego* i b. marszałka *Tramczyńskiego*) oraz *Dr. Chrzyszczewskiego*: W „Drogach Polski” 1922. Nie oświadczyli się, konstatając tylko stan prawny, istniejący na podstawie art. 81 Konstytucji, prof. *Cylichowski*: Polskie prawo państwowe, *Jarra*: Ogólna teoria prawna, *Peretkiatkowicz*: Państwo współczesne.

Co się mnie tyczy, jest to jednak niecałkiem ściśle, jak wynika najpierw z rozwiniętego wyżej mego w tej sprawie stanowiska, a następnie z okoliczności, że asumpt do tego zaliczenia wziął autor z moich artykułów p. t. „Ustawy, które nie obowiązują⁷⁾”. Ja zaś w tych artykułach wykazywałem tylko, że sędzia nie będzie mógł obecnie stosować ustaw, wydanych już po wejściu Konstytucji w życie, a nie oznaczających bynajmniej, wbrew przepisowi art. 3 Konstytucji, terminu, od którego ma się rozpoczynać ich moc obowiązująca, gdyż artykuł ten zniósł ipso facto dawniejszy przepis ustawy z 31 lipca 1919 o 14-dniowym terminie. Skoro więc dawny termin został uchylony, a pewne ustawy nie oznaczają same, wbrew art. 3 Konstytucji, terminu rozpoczynania się ich mocy, obowiązującej, to te ustawy wiszą niejako w powietrzu, i nikt, ani sędzia, ani notariusz, ani żaden funkcjonariusz administracyjny nie wie, czy one w pewnym dniu już zaczęły obowiązywać, czy też jeszcze nie, i wskutek tego nie może ich stosować. Że zaś art. 3 Konstytucji zniósł ipso facto postanowienie ustawy z 31 lipca 1919, to uznał Sąd Najwyższy w wyroku wydanym przez swe Zgromadzenie Ogólne d. 16 lutego 1924 za bezsporne i niewątpliwe, opierając się w motywach wyroku, w sposób wielce dla mnie zaszczytny, głównie na moich argumentach.

Wobec bardzo dodatniego sądu, jaki się słusznie należy dziełu autora, nie warto nawet wspominać o nielicznych drobnych usterkach, jak np. że autor opiera się, mówiąc o Grecji, na jej dawnej konstytucji z r. 1864, a nie wyjaśnia, do jakiej grupy należy ją zaliczyć wedle dzisiejszej konstytucji z r. 1925, albo że (może to prosta pomyłka druku), nazywa ciało prawodawcze w Lubece „Bürgerschaft”, zamiast „Bürgerschaft”, albo że sądzi, iż w nauce naszej „ustaliła się” teza, iż Prezydent Rzeczypospolitej może nie podpisać ustawy niezgodnej z Konstytucją (str. 232). Niestety, Prezydent nie może tego uczynić inaczej, jak biorąc dymisję, albo rozwiązując Sejm na wniosek nowego, przeciwnego tej ustawie gabinetu i przyskując przez nowe wybory Sejm i Senat, podzielające jego prawny pogląd, a więc nieskłonne do postawienia go w stan oskarżenia. Gdyby mógł niepodpisywać

⁷⁾ Gazeta Warszawska Nr. 22 i 23 z r. 1922.

⁸⁾ Patrz wyrok w Gazecie Sądowej Warszawskiej Nr. 16 z 19 kwietnia 1924, z dodanym do niego przez S. Ś. komentarzem, popierającym usilnie moje stanowisko.

ustaw, równałoby się to *v e t u* absolutnemu, podczas gdy Sejm odmówił mu w roku 1926, jak wiadomo, nawet *v e t a* zawieszającego.

Co do sposobu wyrażania się autora, miejscami nie dość jasnego, tudzież co do niektórych neologizmów, możnaby po-, czynić pewne zastrzeżenia; również mam wrażenie, że można było wszystko to samo napisać krócej. Ale i to są drobiazgi, wobec wybitnej wartości dzieła autora, które jest rzeczywiście wzbogaceniem naszej prawno-politycznej literatury. Prof. Stanisław S t a r z y ń s k i (Lwów).

S t a r z y ń s k i Stanisław: Współczesny ustrój prawno-polityczny Polski i innych państw słowiańskich. Lwów, Jakubowski, 1928, str. 288.

Profesor Starzyński zaznacza w przedmowie, że zamierzał napisać zwięzły wykład polskiego prawa politycznego, dogodny dla przystępujących do egzaminu słuchaczy. Warunki wydawnictwa, w którym książka wyszła (Monografie i podręczniki), zmusiły autora do ścieśnienia się i „zaniechania obszerniejszego opracowania niektórych kwestyj, dotyczących polskiego ustroju państwowego”. Stąd wielka zwięzłość wykładu, niezmierna oszczędność słowa, może nawet pewna suchość. Trzeba nieładna mistrzostwa, niezwykłego opanowania przedmiotu, by umieć dać na 159 stronach pełny obraz współczesnego ustroju prawno-politycznego Polski. A tego właśnie prof. Starzyński dokonał. Nic, co istotne, nie zostało pominięte, wyzyskane zostało całe ustawodawstwo aż do ostatnich czasów (nawet rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 19. stycznia i z 6. lutego 1928 r. znalazły jeszcze miejsce w obfitych uzupełnieniach), w szerokiej mierze uwzględniona została praktyka tworząca zwyczaj prawno-polityczny polski, wykorzystaną też została z niezwykłą skrętnością literatura przedmiotu, i to nietylko książki, lecz nawet artykuły rozsiane po czasopismach i dziennikach, z których tezami niejednokrotnie autor polemizuje.

Wykład jasny, rozłożony przejrzyście, grupuje bogatą treść w następujących rozdziałach: I. Wstęp. Granice państwa. II. Uwagi ogólne. Rzeczpospolita. III. Ustawodawstwo. IV. Rząd. Funkcja wykonawcza (Prezydent Rzeczypospolitej. Ministrowie. Niższe instancje administracji rządowej. Organa samorządowe). V. Sądownictwo. VI. Prokuratorja Generalna Rzeczypospolitej. VII. Obywatelstwo Państwa Polskiego.

Obowiązki i prawa obywateli. VIII. Stosunek Państwa do Kościoła. IX. Rękojmie konstytucyjne (tu uwzględnione zostały: prawo odwołania się do władz wyższych oraz do właściwego sądu, rozstrzyganie sporów kompetencyjnych, sądownictwo administracyjne, cywilna odpowiedzialność Państwa, utrudnione postępowanie przy zmianach Konstytucji, kontrola parlamentarna, Najwyższa Izba Kontroli, Trybunał Stanu; w końcu omówiona została potrzeba ustanowienia Trybunału Konstytucyjnego). X. Polska a Gdańsk. XI. Polska a Liga Narodów.

Temat ujęty ze stanowiska w pierwszym rzędzie dogmatycznego. Interpretacja prawnicza głęboka a śmiała, prawie zawsze trafna i przekonująca. Przyznaje się bez reszty słuszność autorowi, gdy rozstrzyga różne kwestje sporne: czy gdy uznaje projekt ustawy odrzucony przez Senat za upadający, — czy gdy twierdzi, że zwykła uchwała Sejmu wystarcza do uchylenia rozporządzenia Prezydenta, czy gdy występuje przeciwko opinii, jakoby zamknięcie sesji miało wywoływać prawo nieodpowiadania na interpelacje, wniesione przed zamknięciem sesji i t. d. Należy podnieść bezstronność prawniczą autora, który przy swych wykładniach kieruje się wyłącznie danymi tekstu i ścisłą logiką, chociaż wyniki rozumowania co do obowiązującego stanu prawnego, nie zawsze pokrywają się z tem, coby autor z politycznego punktu widzenia uważał za lepsze i korzystniejsze. Nieliczne tylko ustępy czy wyrażenia mogą budzić pewne wątpliwości¹⁾). Przedstawieniu po-

¹⁾ Notujemy je, ponieważ może są to w pewnej mierze niedopatrzienia, które mogłyby zostać w drugim wydaniu cennej książki usunięte: Mówiąc na str. 78 o kontrasygnowaniu rządowych aktów Prezydenta Rzeczypospolitej przez Prezesa Rady Ministrów i właściwego Ministra, interpretuje autor nakaz Konstytucji podpisywania ustaw przez Prezydenta wraz z odpowiednimi Ministrami jako wyjątek od ogólnej zasady, pozwalający na to, by ustawy współpodpisywali z Prezydentem tylko „szefowie poszczególnych działów administracji, którzy mają dotyczącą ustawę wykonać”. A jednak owi szefowie są właśnie „właściwymi” Ministrami, „odpowiednimi” zaś Ministrami (zgodnie z praktyką polską) są Prezes Rady Ministrów i właściwy Minister. — Na str. 22 występuje autor z prawniczego stanowiska przeciwko tym, co uznają prawo Prezydenta Rzeczypospolitej do odmówienia podpisania ustawy sprzecznej z Konstytucją, twierdząc, że równałoby się to prawu przyznania mu już dziś prawa weta bezwarunkowego. A przecież są to rzeczy całkowicie różne: w pierwszym przypadku Prezydent nie podpisuje z powodu braku tego stanu faktycznego, który ma w myśl Konstytucji rodzić obowiązek podpisania, a ewentualnie o tem, czy obowiązek w danym razie

szczególnych urzędów prawno-publicznych polskich dodaje plastyki porównywanie ich z analogicznymi instytucjami państw zagranicznych, przede wszystkim Francji i Niemiec.

Prot Starzyński nie poprzestaje jednak na wykładzie istniejącego prawa, lecz daje o wiele jeszcze więcej. Ocenia ustrój Polski krytycznie, wytykając jego wady i uwzględniając w szerokiej mierze plany naprawy, jakie się pojawiły. Polityczne stanowisko autora przedstawia się następująco: Jest on zdecydowanym przeciwnikiem sejmokracji, naruszającej równowagę władz, wskutek tego surowym krytykiem zarówno upośledzenia Senatu, jak prawno-politycznej odpowiedzialności Ministrów przed Sejmem. Nie wpada jednak w drugi ekstrem i nie opowiada się za przeszczepieniem na nasz grunt typu rządów prezydjalnych, — dlatego przemawia przeciw przyznaniu Prezydentowi absolutnej swobody w doborze ministrów, jest też przeciwny powierzaniu wyboru Prezydenta narodowi. Jest zwolennikiem hasła równowagi autorytetu

powstał, czy nie, może rozstrzygać Trybunał Stanu, — w drugim wypadku dlatego, że Prezydent ma prawo odmówić podpisania ustaw, na które się nie godzi, które nie odpowiadają jego woli. — Na str. 94 autor pisze, że według art. 66 Konstytucji, „organizacja administracji powinna być przeprowadzona w duchu dekoncentracji czyli decentralizacji”, pomimo, że są to pojęcia od siebie różne, zarówno w Konstytucji samej, jak i w nauce dostatecznie rozgraniczone. — Tytuł Rozdziału III. „Ustawodawstwo”, nie zupełnie ściśle odpowiada jego treści, skoro autor przedstawia w nim nie tylko funkcję ustawodawczą, — ale i organizację Sejmu i Senatu, sposób ich obsyłania, przywileje członków i t. p. — Figurujący na str. 85 zwrot: „ministerstw jest dziś w Polsce czternaście, a to: premier, minister spraw zagranicznych, i t. d.” jest zapewne pomyłką druku. — Osobiście mamy nadto zastrzeżenia co do jednego terminu używanego przez autora. „Prawo nadane przez państwo, a nie prawo własne”, „Sejm jedyny organ narodu, mający prawo ustawodawcze własne, a nie delegowane”, „tymczasowe delegowane ustawodawstwo prezydjalne”, — pisze autor. Naszem zdaniem wszelkie prawa organów publicznych są zawsze delegowane przez Konstytucję, nigdy zaś własne. Konstytucja sama deleguje zarówno Sejmowi prawo wydawania ustaw, jak Prezydentowi prawo wydawania rozporządzeń z mocą ustawy. Prezydent może to swoje prawo wykonywać w przypadku ustępu 5, art. 44 Konstytucji bez żadnej poprzedniej interwencji Sejmu. Upoważnienie zaś ustawy, o którym mówi ustęp 6 artykułu 44 nie jest delegacją, nie jest przelaniem na Prezydenta przez Sejm części własnej władzy, lecz jest dopełnieniem jedynie przez Sejm warunku, od którego uzależnia Konstytucja zaktualizowanie się prawa Prezydenta, w które ona sama potencjalnie Prezydenta przyobleka.

i wolności. Pragnie też, by ta równowaga panowała pomiędzy naczelnymi organami i regulowała ich stosunki. Dla osiągnięcia tego celu równowagi pragnie autor przyznania Prezydentowi prawa weta, urównorzędzenie Senatu z Sejmem, odmiennego unormowania obradowania Senatu niż Sejmu. Obok równowagi wysuwa jednak także postulat harmonijnej współpracy Rządu z parlamentem. Skoro zaś taka współpraca może być najpewniej urzeczywistniona tylko przy systemie rządów parlamentarnych, możemy uznać prof. Starzyńskiego za zwolennika tego systemu. Zdrowy parlamentaryzm wymaga istnienia stałej większości sejmowej, zdolnej nadać Sejmowi plan i kierunek. Najważniejszym dlatego problemem reformy ustroju polskiego jest reforma ordynacji wyborczej, która uzdolniłaby Sejm do należytego pełnienia przypadających nań w ustroju zadań. Polska powinna zanurzyć się w prąd powszechny dziś w Europie, niosący otrzeźwienie przeciwko sześcioprzymiotnikowemu prawu głosowania, powinna zerwać z proporcjonalnością, przedewszystkiem z równością, którą należy zmodyfikować przez pluralność, kurjalność, reprezentację interesów, różne formy pośredniości i t.d. — Umiarkowane, mądre stanowisko ujęte przez prof. Starzyńskiego w kwestji naprawy ustroju Polski, dalekie od jakiegokolwiek doktrynerstwa, natchnione gorącym umiłowaniem Polski, głębokiem państwowem poczuciem, szeroką kulturą, rozległą znajomością zarówno doświadczeń historii, jak środowiska polskiego, sprawiają, że książka jego nie tylko służyć może za podręcznik nauki prawa, ale może stać się szkołą spokojnego i realistycznego, dobrego państwa nigdy nie spuszczonego z oka, politycznego myślenia. Czytelnik zamyka książkę prof. Starzyńskiego z żalem, że ramy wydawnictwa nie pozwoliły autorowi szerzej rozwinąć swych koncepcyj, dopuścić czytelnika bliżej do świata swych myśli, pozwolić mu dłużej obcować z sobą.

Pracę uzupełnia treściwy wykład Konstytucji Czechosłowacji, Jugosławii, Bułgarii i Rosji.

Dr. Maciej Starzewski (Kraków).

Peretiatkiewicz Antoni: Konstytucja Rzeczypospolitej polskiej i ważniejsze ustawy polityczne i administracyjne uzupełnione Statutem Ligi Narodów, wydanie czwarte. Poznań 1928, str. 504, Fiszer i Majewski, cena 10 zł.

Nowe wydanie tej książki uwzględnia zmiany naszej Konstytucji oraz ustaw politycznych i administracyjnych, dokonane od czasu poprzedniego wydania (1924). Materjał, zawar-

ty w tem wydawnictwie, został rozszerzony, ponieważ uwzględnione zostały najnowsze dekrety, dotyczące władz administracyjnych. Umieszczony został również konkordat z Kościołem oraz Statut Ligi Narodów z przytoczeniem zmian tego Statutu, projektowanych i dokonanych. R.

B. Dział ekonomiczny.

DZIAŁ 1.

Teoria ekonomji politycznej, historia nauki ekonomji, specjalne rozprawy teoretyczne, encyklopedie, podręczniki, ogólna polityka ekonomiczna.

Kwiatkowski Eugenjusz: Postęp gospodarczy Polski. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, Warszawa 1928, 8°, str. 64 i 8 tablic.

Autor przeprowadza tezę, iż mimo niskiego dotychczas jeszcze stanu gospodarczego Polski w porównaniu z Zachodem, rozwój gospodarczy Polski wykazuje niezwykle natężenie, potęgujące się z roku na rok. Udowadnia to, przedstawiając po kolei postępy w dziedzinie waluty, budżetu państwowego, akumulacji kapitału i rozwoju kredytu, następnie w dziedzinie produkcji rolniczej, górniczej i przemysłowej, handlu wewnętrznego wskutek wzrostu konsumpcji wewnętrznej, handlu zagranicznego, komunikacyj, stosunków robotniczych i ustawodawstwa gospodarczego. Wnioski autora są nader optymistyczne. W niektórych kwestiach może nawet optymizm ten jest przesadny. Szczególniej w dziedzinie deficytu bilansu handlowego nie jest zupełnie ścisłym twierdzenie, jakoby wzrastał tylko import środków produkcji, gdyż, jak słusznie w innem miejscu zaznacza sam autor, od połowy 1926 roku „rynek wewnętrzny zareagował nawet na potrzeby luksusowe” (str. 43). A zresztą przywóz nawet środków produkcyjnych może być bardzo niebezpieczny, jeśli wzrost konsumpcji zbyt szybko postępuje w stosunku do kapitalizacji. Nie każdy wzrost konsumpcji i nie we wszelkich okolicznościach jest postępem! Również i postęp w dziedzinie stosunków robotniczych jest może zbyt optymistycznie oceniony. Słusznie jednakże autor zaznacza, że dopiero po okresie wzmózonej kapitalizacji „proces podnoszenia mas pracowniczych... musi przybrać szybsze tempo” (str. 59). Przecenia też autor, mojem zdaniem, rezultaty, osiągnięte w dziedzinie stopy procentowej.

Optymizm autora nie jest jednakże bezkrytycznym. „Kult wiary w istniejące, żywe i rozrastające się z dniem każdym

siły państwa należy celowo budzić i utrwalać w Polsce". Równocześnie jednak „sianie nieusprawiedliwionego optymizmu jest zawsze gorszym złem, niż popadanie w przesadny pesymizm" (str. 5). Widzi on też niebezpieczeństwa, tkwiące we wzroście importu, przy pewnej stabilizacji eksportu w trudności pogodzenia niskiego poziomu płac z postulatem wzrostu konsumpcji, widzi też niski jeszcze naogół stan gospodarczy Polski etc. Uważa tylko, że trudności są po to, by je przezwyciężać, myśląc o nich zawczasu, bo „nie ma automatyzmu rozwoju..., wszystko jest wynikiem twardej pracy" (str. 64). Jest to dalekiem od tak rozpowszechnionego obecnie płytkiego optymizmu, który zawsze jest niebezpieczny przez usypianie czujności społeczeństwa i osłabianie jego chęci do wysiłków. Słusznym też jest stwierdzenie przez autora pewnej ciągłości w rozwoju gospodarczym Polski od jej powstania, co wynika z całej jego pracy, a zaznaczane jest wyraźnie w niektórych miejscach (str. 31), choć autor przytacza głównie cyfry z lat 1925—1927. Niesłychanie pod tym względem pouczającym byłoby zestawienie cyfr i faktów za cały okres lat 1919—1928. Mało kto sobie uświadamia, jaki pod tym względem olbrzymi, wprost szalony szmat wysiłków i pracy został dokonany w owym dziesięcioleciu i jaki postęp niezmierny został osiągnięty. Uświadomienie sobie tych okoliczności uczy wymową swą najlepiej wiary w naród i jego przyszłość, o rozwoju społecznym decydują bowiem przede wszystkim siły wewnętrzne narodu. Prof. Dr. Ed. Taylor (Poznań).

Bartel Kazimierz: Wykresy charakteryzujące rozwój życia gospodarczego Polski w latach 1924—1927 łącznie. Warszawa 1928.

Bieżące zagadnienia polityki gospodarczej. Prace Komisji Opiniodawczej (przemysłowej) przy Prezesie Komitetu Ekonomicznego Ministrów. Warszawa. Nakł. Prezydium Rady Ministrów 1927, 4-ka, str. 211.

Brand E.: Ekonomiczne momenty w przewrocie majowym i w polityce obecnego rządu. Warszawa. Nakł. Spółdzielni księgarskiej „Książka" 1927, 8-ka, str. 68.

Doboszyński Adam: Szlakiem Malthusa. Kraków 1928, 8-ka, str. 80.

Gawroński-Rawita Zygmunt: Prolegomena do polityki gospodarczej. Warszawa. Nakł. tyg. Przemysł i Handel 1927, 8-ka, str. 14. (Odb. z tyg. „Przemysł i Handel").

Grabski Stanisław: Ekonomja społeczna. V Rynek. Lwów—Warszawa—Kraków. Wyd. Zakł. nar. im. Ossolińskich 1928, 8-ka, str. 115.

Grabski Stanisław: Ekonomja społeczna. VI Kapitał. Lwów—Warszawa—Kraków. Wyd. Zakładu nar. im. Ossolińskich 1928, 8-ka, str. 94.

- Heryng Zygmunt: Rola kapitału amerykańskiego w życiu państwowem i gospodarczem Polski. Warszawa. Nakł. F. Hoesicka 1928, 8-ka, str. 67.
- Sprawozdanie Komisji Ankietowej. I Budownictwo mieszkaniowe, II Cegła, III Cement, IV Drzewo. Warszawa 1928, 4 tomy w 8-ce.
- Zieleniewski Jan: Na drodze do racjonalizacji naszego gospodarstwa. Komisja ankietowa badania warunków i kosztów produkcji oraz wymiany. Kraków. Nakł. Tow. Ekonomicznego 1927 (Wyd. Tow. Ekonomicznego w Krakowie t. XXII. — Odb. z „Przeglądu Współczesnego”).
- Nogaro Bertrand: La Vie économique. Cours pratique d'économie politique. Paris, Delagrave 1928, 16-ka, str. 276.
- Ives-Guyot. La science économique. Ses lois inductives. Paris, A. Costes 1928, t. I. 8-ka, str. 428. _____
- Kwiatkowski Eugenjusz (Minister of Industry and Commerce). The economic progress of Poland. Warsaw. The Polish Economist 1928, 8-ka, str. 72 + 8 tabl. _____
- Wirtschaftstheorie (Die) der Gegenwart. Herausgegeben von Hans Mayer in Verbindung mit Frank A. Fetter und Richard Reisch. Bd. I. Gesamtbild der Forschung in den einzelnen Ländern. Wien, Springer 1927, 8-ka, str. 280.

Dział II.

Historja gospodarstwa społecznego.

Sée Henri: Materialisme historique et interprétation économique de l'histoire. Paris 1927, str. 136.

Doktryna materializmu historycznego posiada już bardzo bogatą i stale wzrastającą literaturę. Jeżeli chodzi o teoretyczne sformułowanie i uzasadnienie tej doktryny, względnie krytyczny jej rozbiór, to nowe prace z tego zakresu rzadko tylko przynoszą myśli istotnie nowe. Natomiast żywy kontakt tej doktryny ze źródłami dziejowymi, z okazji badania konkretnych zdarzeń historycznych, może dawać bardzo ciekawe wyniki zarówno wówczas gdy chodzi o zwolenników tej doktryny, jak i jej przeciwników. Z tego powodu z dużym zainteresowaniem bierze się do ręki ten krótki szkic, którego autor jest jednym z najznakomitszych i najbardziej zasłużonych badaczy gospodarczej przeszłości Francji, a przytem w szeregu swoich prac wykazał duże zainteresowanie i zrozumienie dla historii gospodarczej innych krajów europejskich oraz dla zagadnień metodologicznych.

W pierwszej części wymienionej broszury omawia autor genezę i istotę doktryny, a w drugiej rozpatruje zastosowanie jej do historii politycznej, prawa, religijnej i umysłowej, przy czem osobno zostały omówione tworzenie się klas, walka klas

oraz rewolucje. Stosunek autora do doktryny materializmu dziejowego jest krytyczny. Nie zaprzecza on, że badanie wpływów stosunków gospodarczych na inne elementy przeszłości doprowadza bardzo często do cennych wyników, jednakże na całym szeregu przykładów wykazuje on sprzeczności ze źródłami przy monistyczno-materialistycznym ujęciu przeszłości.

Omawiając genezę materializmu dziejowego, zwraca on szczególną uwagę na aprioryczność z tej całej koncepcji oraz na ścisłą jej zależność od koncepcyj z zakresu polityki społecznej i gospodarczej. Zależność ta jest daleko silniejszą od związku ze źródłami dziejowymi. Koncepcja materializmu dziejowego jest zdaniem autora przedewszystkiem czynnikiem składowym doktryny politycznej i społecznej. Główny punkt ciężkości leży tu nie tyle w bezstronnym i obiektywnym wyjaśnianiu przeszłości, lecz w konsekwencjach wynikających z tej doktryny dla koncepcji, odnoszącej się do przyszłości.

S o m b a r t Werner: Das Wirtschaftsleben im Zeitalter des Hochkapitalismus. München u. Leipzig 1927, str. XXII + X + 1064.

Nowa ta książka Sombarta jest trzecim tomem znanego jego wielkiego dzieła „Der moderne Kapitalismus”. Dzieło to, jak wiadomo, jest próbą historii gospodarczej Europy w średniowieczu i w czasach nowożytnych. Całe terytorium Europy traktowane jest przez autora jednolicie. Chronologicznie rzecz została podzielona na dwie części, pierwsza stosunkowo niewielkich rozmiarów poświęcona jest epoce przedkapitalistycznej, druga obejmująca trzy czwarte pierwszych dwu tomów tego dzieła, poświęcona jest początkom kapitalizmu. Podział ten naogół odpowiada podziałowi na średniowiecze i czasy nowożytne, choć oczywiście nie wszędzie początki kapitalizmu były jednakowo wczesne. W części swego dzieła poświęconej początkom kapitalizmu, niejednokrotnie powoływał się autor na fakty z obrębu dziejów XIX wieku. Naogół jednak nie przekracza on ram XVIII wieku. Połowa XVIII wieku, ściśle rok 1760, jest zdaniem autora granicą końcową wczesnego kapitalizmu (Frühkapitalismus), któremu poświęcone były części pierwszego, a głównie drugi tom wspomnianego dzieła. Nowe dzieło o wymienionym nagłówku, tworzące trzeci tom całości poświęcone jest rozwiniętemu kapitalizmowi (Hochkapitalismus), obejmującemu mniej więcej 150 lat przed wielką wojną światową. Mamy tu więc przedstawione w sposób systematyczny, zostawiający w zupełnym cieniu wszelkie podziały

terytorjalne i chronologiczne, ujęcie gospodarczych dziejów w latach 1760—1914. Przedewszystkiem jest to historia gospodarcza Europy. Obok materiału europejskiego często bardzo zużytkowuje autor materiał pozaeuropejski, przyczem szczególnie często jest mowa o Stanach Zjednoczonych A. P., a z krajów azjatyckich szczególnie często uwzględniana jest Japonja.

Pierwsze wydanie pierwszych dwu tomów tego wielkiego dzieła wywołało bardzo liczne i często bardzo stanowcze zastrzeżenia ze strony historyków, zwłaszcza medjelistów, co do sposobu korzystania ze źródeł i innych kwestyj metodologicznych. W związku z tem niejedno zostało w drugim wydaniu zmienione, jednak i to drugie wydanie nie zostało przyjęte przez wszystkich historyków z jednakowym entuzjazmem. Tom trzeci, ukazujący się obecnie, odnosi się do epoki opracowanej w nauce bardziej przez „ekonomistów”, niż przez „historyków”. Wywoła on wskutek tego prawdopodobnie wśród tych ostatnich mniej zastrzeżeń aniżeli dwa poprzednie tomy. W tym trzecim tomie, podobnie jak w poprzednich, zebrany został przez autora i systematycznie ujęty olbrzymi materiał faktyczny, jednolicie przez autora przemyślany. Nawet ci, którzy nie godzą się z wszystkimi wywodami i pomysłami Sombarta, muszą przyznać, że przez oryginalność ujęcia wpływa on zapładniająco na badania historyczno-gospodarcze.

Brentano Lujo: Eine Geschichte der wirtschaftlichen Entwicklung Englands. I B. Von den Anfängen bis gegen Ende des 15. Jahrhunderts. II B. Die Zeit des Merkantilismus. III B. Die Zeit der Befreiung und Neuorganisation. Erste Hälfte: Das Aufsteigen des Bürgertums und der Arbeiterklasse. Jena 1927 i 1928, str. VIII + 396 + 453 + VI + 666.

Od lat kilkadziesiąt, a mianowicie od roku 1872 wykładał Brentano na różnych uniwersytetach, a mianowicie w Berlinie, Wrocławiu, Strasburgu, Wiedniu, Lipsku, Monachjum i Heidelbergu historję gospodarczą Anglii. Przedmiot ten opracował on obecnie w formie książkowej w wielkim dziele, zakrojonem na cztery duże tomy, których już trzy ukazały się w druku. Całość, mająca objąć gospodarczy rozwój Anglii od samych początków aż do wielkiej wojny, podzielona jest chronologicznie. Trzy pierwsze księgi obejmują pierwociny organizacji gospodarczej do połowy wieku XII, to jest epokę gospodarki naturalnej i feudalnej. Późne średniowiecze, to jest epo-

kę od XIII do końca XV wieku charakteryzuje autor jako czasy rozkładu gospodarki feudalnej. Wieki XVI do XVIII — to okres merkantylizmu. Te epoki zostały opracowane już całkowicie. Natomiast wiek XIX i początki XX opracowane zostały tylko częściowo, mianowicie uwzględnił autor w pierwszej części tomu trzeciego tylko stosunki przemysłowe, którym poświęcił najwięcej miejsca, dalej handel (częściowo), bankowość oraz skarbowość. Bardzo szeroko uwzględnione zostały stosunki robotnicze. Osobno uwzględnione zostały zagadnienia mieszkaniowe.

Jak wiadomo, całokształt historii gospodarczej Anglii był opracowywany znacznie częściej, aniżeli całokształt historii gospodarczej jakiegokolwiek innego kraju. Oprócz ogólnych historii gospodarczych Anglii, które wyszły z pod pióra historyków angielskich (Ashley, Rogers, Cunningham, Lipson) opracowali ten temat Francuzi (Bry) i Niemcy (Brodnitz). Okoliczność jednakże, że Brentano od tak wielu lat zajmował się przeszłością gospodarczą tego kraju, że doskonale obznajomiony jest z literaturą przedmiotu, którą odnośnie do pewnych zagadnień pogłębił własnymi badaniami, a przede wszystkim to, że Brentano jest historykiem, mającym wyjątkowo gruntowne wykształcenie ekonomiczne i zrozumienie zagadnień gospodarczych, nadaje nowemu jego dziełu szczególne znaczenie. Na każdym kroku widać samodzielne przemyślenie opracowanych zagadnień, dzięki któremu znane skądinąd fakty częstokroć otrzymują nowe oświetlenie. Z tego to powodu nowe to wielkie dzieło Brentana czyta się z szczególnym zainteresowaniem i dużą korzyścią.

Część druga tomu trzeciego, mająca zakończyć całe to dzieło, ma objąć rozprzestrzenianie się Anglików po kuli ziemskiej i zagadnienia kolonialne.

G a l l e y J. B.: *Le régime féodal dans le pays de Saint-Etienne (XIV-e — XVII-e siècles)*. St. Etienne 1927, str. 350.

Praca ta odnosi się jednocześnie do historii prawa i historii gospodarczej. Dwa te elementy nie są w konstrukcji wyodrębnione. W pracy przeważa element prawniczy. W poszczególnych rozdziałach omawia autor następujące zagadnienia: ustrój lenny, prawne położenie ludności włościańskiej i posiadanych przez nią ziem, powinności feudalne z gruntów, służbę wojskową oraz ustrój sądowy. Rozdziały o powinnościach ciążących na gruntach, są szczególnie ważne dla historii gospodarczej. Dwa ostatnie rozdziały poświęcone są immunitetom.

tom, a w aneksie zebrał autor liczne wiadomości metrologiczne.

Walter L. G.: Thomas Münzer (1489—1525) et les luttes sociales à l'époque de la Réforme. Paris 1927, str. 366.

Jest to pierwszy tom wydawnictwa, poświęconego genezie europejskiej w myśli rewolucyjnej. („Contribution à l'étude de la formation de l'esprit révolutionnaire en Europe"). Zapowiedziane są dalsze trzy tomy, wchodzące w skład tego wydawnictwa, pióra tego samego autora. Tom drugi jest już w druku („Jean de Leyde et la dictature des anabaptistes à Münster"), a dwa dalsze są w przygotowaniu. („Le mouvement démocratique en France pendant les guerres de religion" oraz „John Lilburne et la propagande socialiste en Angleterre au XVII-e siècle").

Tomaszem Münzerem zajmowano się oddawna. Już w wieku XVIII opublikowano parę monografii historycznych, jemu poświęconych. Liczba tych życiorysów wzrosła znacznie w wieku XIX. Znacznie większą jest liczba historyków, którzy zajmowali się nim w związku z pracami poświęconymi historii wojen chłopskich i reformacji. Autor zapoznał się z tą całą bogatą literaturą; własnych badań źródłowych nie prowadził, lecz w sposób jasny i przystępny przedstawił to, co o Münzerze już było wiadomem.

Ponteil Felix: La situation économique du Bas-Rhin au lendemain de la Révolution française (Collection d'études sur l'histoire du droit et des institutions de l'Alsace III). Strasbourg 1927, str. 171 + mapa.

Uniwersytet w Strasburgu, a mianowicie jego wydziały humanistyczny i prawny, rozpoczął nowe wydawnictwo monografii, poświęconych historii prawa i instytucyj w Alzacji. Dwa pierwsze tomy tego wydawnictwa, odnoszące się do historii prawa, zostały napisane, dziwnym zbiegiem okoliczności, przez dwu młodych uczonych polskich, nieodżałowanego śp. T. Tyca, który rozpoczął ten zbiór swoją pracą o immunitacie opactwa w Wissenburgu, a tom drugi zajęła praca A. Vetulaniego o wielkiej kapitule w Strasburgu do końca XIII wieku.

Tom trzeci odnosi się do historii gospodarczej. Jak wynika ze spisu monografii, będących w opracowaniu, historia gospodarcza ma być traktowana w tem wydawnictwie zupełnie na równi z historją prawa. Książka Ponteil'a jest mono-

grafją życia gospodarczego departamentu Dolnego Renu. t. j. północnej Alzacji w epoce rewolucyjnej. Ponieważ autorowi chodziło o wyjaśnienie zmian, jakie zaszły w strukturze gospodarczej tego kraju po roku 1789, więc w celach porównawczych na każdym kroku musiał się on cofać do poprzedniej epoki, nie przekraczając jednakże naogół panowania Ludwika XVI.

Punktem wyjścia dla badań autora była „Statystyka” departamentu, zestawiona przez prefekta Laumond’a, opublikowana w roku X, a odnosząca się głównie do roku VIII. Jest to statystyka w sensie XVIII wieku, obejmująca nietylko tabelaryczne wykazy cyfrowe, ale dużo opisów różnych stron życia gospodarczego. Zużytkowane zostały jednocześnie różne inne druki współczesne, a pozatem niektóre achiwalja.

W trzech rozdziałach, na jakie rozpada się ta praca, omówił autor handel, rolnictwo i przemysł, głównie w ostatnim dziesięcioleciu XVIII wieku. We wszystkich tych działach można było skonstatować upadek. Handel podpadł głównie wskutek odcięcia Alzacji granicą celną od ziem niemieckich, położonych na prawym brzegu Renu. Drogi zniszczone przez działania wojenne były w zaniedbaniu. Rolnictwo i przemysł były w stagnacji, a w niektórych działach w upadku. Zdezorganizowana organizacja kredytowa ułatwiała opanowanie życia gospodarczego przez lichwiarzy żydowskich. Tak w ogólnych zrysach przedstawiał się bilans dziesięcioletniego oddziaływania radykalnej polityki gospodarczej Wielkiej Rewolucji w Alzacji. Nic tedy dziwnego, że, podobnie jak i w innych częściach Francji, z entuzjazmem powitano rządy Napoleona, które miały uporządkować zdezorganizowane przez rewolucję życie gospodarcze.

Vestnik Ceskoslovenskeho Zemedelského Musea; ridi Jos. Kazimour. Rocnik I cislo 1. Praha 1928, str. 142.

Od lat kilkunastu wydają Czesi specjalne czasopismo, poświęcone historii agrarnej swojego kraju (Casopis pro dejiny venkova). W roku bieżącym zaczęło wychodzić nowe czasopismo, w którym historia agrarna, sądząc z pierwszego zeszycu, ma zająć dominujące miejsce. „Czechosłowackie muzeum rolnictwa, Instytut dla badania i dobrobytu wsi”, które przystąpiło do wydawania swojego kwartalnego biuletynu, powstało w przededniu powstania niepodległego państwa Czechosłowackiego. Przez dziesięcioletni okres swego istnienia

założyło ono muzea rolnicze: ogólnopaństwowe w Pradze oraz prowincjonalne w Opawie i Frydku; analogiczne muzea w Bernie i Bratisławie mają być wykończone jeszcze w bieżącym roku, a pozatem projektowane jest analogiczne muzeum w Mukacevie oraz muzeum etnograficzne ogólnosłowiańskie w Pradze. W muzeach tych zbierane są przedmioty, odnoszące się do całokształtu życia i gospodarstwa wiejskiego w najszerszym tego słowa znaczeniu. Zbierane są zarówno przedmioty muzealne, jak i archiwalja.

W pierwszym zeszycie wymienionego w nagłówku czasopisma większe rozprawy pomieścili Fr. Vacek o prawnym położeniu włościan czeskich "od roku 1419 do 1620; jest to dalszy ciąg artykułu drukowanego w wymienionym czasopiśmie, V. Cerny omawia reformy agrarne terezańsko-józefińskie, a J. V. Svoboda gospodarke, głównie skarbowość gminy wiejskiej z końca XVIII wieku. Pozatem pomieszczono trzydzieści sprawozdań z wydawnictw, opracowań i artykułów, odnoszących się do dziejów wsi i podano kilka drobnych przyczynków z tego zakresu. Na końcu zeszytu podano streszczenie artykułów: i przyczynków w językach francuskim, angielskim oraz niemieckim.

V o j t i s e k Vaclav: O vyvoji sámospavy pražských měst (Samospravná knihovna Hlav. Mesta Prahy svazek I) v Praze 1927, str. 101.

Pod redakcją archiwarjusza miejskiego w Pradze Dr. Vojtiska zaczęło wychodzić seryjne wydawnictwo, poświęcone sprawom samorządowym. Pierwszy zeszyt tego wydawnictwa, pióra redaktora, poświęcony jest rozwojowi samorządu miejskiego Pragi. Już w XII wieku przy zamkach w Hradczanach i w Wyszegrodzie istniały podgrodzia o charakterze miejskim, złożone częściowo z ludności żydowskiej i niemieckiej, lecz dopiero w XIII wieku Wacław I. (w 1232 r.) i Przemysław II (w 1257 r.) stworzyli dwie gminy miejskie, przezwane później Starem czyli Większym Miastem i Małym Miastem. W XIV wieku powstało tak zwane Nowe Miasto. Urzędnicy królewscy mieli pierwotnie decydujący wpływ na bieg spraw miejskich. Sędzia miejski był urzędnikiem królewskim, a członkowie ławy miejskiej byli mianowani przez podkomorzego królewskiego. Z zebrań ławników, odbywanych w domach członków ławy bez obecności sędziego królewskiego wytworzyła się odrębna rada miejska z odrębnym burmistrzem na czele. Ostatecznie organizacja ta ustala się w roku

1338, tworząc przez to nowy okres w rozwoju ustroju miejskiego. Zupełne opanowanie rządów miejskich przez radę dokonało się podczas wojen husyckich. Ten najświetniejszy okres samorządu miejskiego trwał do roku 1547, kiedy samorząd miejski został prawie zupełnie zniszczony. Za Józefa II (1784) złączono odrębnie administracyjnie „Miasta Praskie” w jedną całość, pozbawioną jednak samorządu. Dopiero rok 1848 otwiera nowy okres nowożytnego samorządu miejskiego.

Książka Dr. Vojtiska jest doskonałą popularyzacją wyników prac naukowych szeregu uczonych czeskich, jak Tomka, Winklera, Celakowskiego oraz dawniejszych prac źródłowych autora. Na końcu podane jest obszernie streszczenie w języku francuskim.

Mendl Bedrich: Sociální krise a zápasy ve městach ctna-tého veku. Praha 1926, str. 203.

Książka ta pozostaje w ścisłym związku z bardzo już bogatą literaturą o gospodarzem podłożu ruchu husyckiego. Bezpośrednią podnetę do badań dała autorowi znana praca Bezolda o husytyzmie. Już w latach 1916—17 ogłosił autor rozprawę o gospodarczych i społecznych stosunkach w Pradze w końcu XIV i na początku XV wieku. W obecnej zaś pracy rozszerzył autor chronologicznie i terytorjalnie badania nad jednym zagadnieniem z dziejów średniowiecznych miast czeskich.

Sprawy czeskie przedstawia autor na tle europejskiem. Obszerny rozdział poświęcony jest przedstawieniu walk społecznych w miastach średniowiecznej Europy Zachodniej, a mianowicie we Włoszech (głównie we Florencji), Niderlandach, Francji i Niemczech. Na tem ogólnoeuropejskiem tle przedstawił autor stosunki czeskie. Porównawcze ujęcie zagadnienia pozwoliło autorowi z ubogich (w porównaniu z Europą Zachodnią) źródeł czeskich wydobyć znacznie więcej, niżby to było możliwe przy ograniczeniu badań do samej historii czeskiej.

Punkt ciężkości pracy leży w trzech ostatnich rozdziałach. Koniec XIII i pierwsza połowa XIV wieku, z powodu braku źródeł, mogły być opracowane tylko w bardzo ogólnych zarysach. Znacznie bogatsze są wiadomości źródłowe o drugiej połowie XIV wieku. Można tu było na podstawie ksiąg miejskich dość dokładnie przedstawić ustrój społeczny miast, a zwłaszcza uwarstwienie ich załudnienia. Szczególnie dokładnie zostały opracowane Berno i Praga, a pozatem zaś kil-

ka mniejszych na wespół rolniczych miasteczek. Ostatni rozdział poświęcony jest organizacji cechowej i walkom prowadzonym z racji tej organizacji.

Haffner Erwin: Das Esslinger Kaufhaus. Esslingen 1927, str. 93.

Bardzo ciekawa książka o organizacji handlu w okresie od XIV—XVIII wieku, oparta na materiałach archiwalnych, odnoszących się do domu kupieckiego jako centrum handlowego wymienionego miasta. W szeregu rozdziałów omówił autor wyczerpująco organizację władz tego „domu”, oraz normy, regulujące bieg życia handlowego.

Schöningh Franz Josef: Die Rehlinger von Augsburg. Ein Beitrag zur deutschen Wirtschaftsgeschichte des 16. und 17. Jahrhunderts. Paderborn 1927, str. 108.

Rzecz oparta jest głównie na archiwum rodzinnem przy użytkowaniu materiałów z archiwów publicznych. Jest to biografia przedstawicieli tego rodu kupców, bankierów i mężów stanu ze szczególnem uwzględnieniem ich roli gospodarczej.

Corti Egon Caesar: Der Aufsteig des Hauses Rothschild 1770—1830. Leipzig 1927, str. 459.

Jest to biografia członków znanego rodu Rotszyldów od urodzonego w roku 1744 Mejera Amschelsa, drobnego kupca i wekslarza, zajmującego się handlem starymi monetami, co było punktem wyjścia świetnej kariery tego rodu. Mejer z dostawcy monet dla zbiorów numizmatycznych Wilhelma Heiskiego stał się niebawem faktorem dworskim, co umożliwiło, iż on sam, a zwłaszcza jego synowie mogli z wielką dla siebie korzyścią wyzyskać epokę wojen napoleońskich, tak, że ród Rotszyldów w epoce Kongresu Wiedeńskiego był już potęgą finansową ogólnoeuropejską.

Autor opiera się na bardzo obszernej literaturze, poświęconej Rotszyldom, których dzieje kreśli na tle historii gospodarczej i politycznej końca XVIII i początku XIX wieku. Związek historii gospodarczej, a zwłaszcza spekulacji finansowo-handlowych w epoce rewolucji i cesarstwa z ówczesną polityką przedstawiony tu został bardzo jasno i dobitnie.

Kleiber Ludwik: Beiträge zur Wirtschaftspolitik Oberschwäbischer Reichsstädte im ausgehenden Mittelalter

(Beihefte zur Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, X Heft) Stuttgart 1927, str. 170.

Opierając się na opublikowanych źródłach do ustroju prawnego trzech szwabskich miasteczek, opracował autor ustrój przemysłu lnianego oraz wełnianego, a ponadto politykę miejską w stosunku aprowizacji miast w zboże, chleb, wino, ryby i inne artykuły spożywcze w XIV i XV wiekach. Rozprawa ta odnosi się zarówno do historii przemysłu jak i handlu.

F u r g e r Fridolin : Zum Verlagssystem als Organisationsform des Frühkapitalismus im Textilgewerbe (Beihefte zur Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte XI Heft) Stuttgart 1927, str. 155.

Początki chałupnictwa w średniowieczu i jego dalszy rozwój w czasach nowożytnych posiadają już bardzo bogatą literaturę. Opierając się na niej, starał się autor w sposób zwięzły przedstawić najważniejsze z poruszanych w niej zagadnień.

W pierwszej części omawia autor chałupnictwo w ramach ustroju cechowego, przyczem osobno przedstawia przemysł wełniany (w Niderlandach, Florencji, Paryżu i w niektórych niemieckich miastach), dalej przemysł jedwabniczy włoski, francuski, niemiecki, a wreszcie przemysł lniany.

Część druga poświęcona jest przedstawieniu rozwoju chałupnictwa w tkactwie szwajcarskiem w wieku od XVI do XVIII. Na końcu podał autor obszerną bibliotekę przedmiotów.

R.

Balzer Oswald : Nakaz w systemie danin książęcych pierwotnej Polski (Studja nad historją prawa polskiego Tom XI). Lwów 1928, str. 661.

Gostomski - Nałęcz ks. : Dzieje i rozwój Wielkich Katowic. Katowice. Nakł. Magistratu W. Katowic 1926 (1927), 8-ka, str. 252, i mapa.

Gumowski Marjan : Dzieje mennicy krakowskiej. Poznań 1927, 8-ka, str. 127.

Przyrembel Zygmunt : Historia cukrownictwa w Polsce. T. I. Warszawa 1927, 4-ka, str. 307 z tabl. i tablicami .

Rundstein Jerzy : Cztery księgi bartne nowogrodzkie z XVII i XVIII wieku. Warszawa 1928, str. 16.

Świętochowski Aleksander : Historia chłopów polskich z zarysu II w Polsce podległej. Lwów 1928, str. 509.

Wojciechowski Zygmunt : Najstarsze targi w Polsce. Uwagi krytyczno-polemiczne. Poznań. Nakł. Fiszera i Majewskiego 1927, 8-ka, str. 51 (Odb. z Pamiętnika ku czci prof. Dąbkowskiego).

- Zaleski Zygmunt: Bractwo krawieckie chwaliszewskie (Poznań 1927), 8-ka, str. 48 (Odb. z „Kroniki miasta Poznania”).
- Zaleski Zygmunt: Wolny Cech krawiecki w Poznaniu. Monografia historyczna. Poznań. Nakł. Wolnego Cechu Krawieckiego 1927, 8-ka, str. 148.
- Bouthoux Victor-Adolphe. Le régime économique des Incas. Paris M. Giard 1927, 8-ka, str. 116.
- Hayem Julien: Mémoires et Documents pour servir à l'histoire du commerce et de l'industrie en France II-e série. Les inspecteurs des manufactures sous l'ancien régime (1669—1792) par F. Bacquieé. Paris. Hachette 1928, 8-ka.
- Legaret G.: Histoire du développement du commerce depuis la chute de l'empire romain jusqu'à nos jours. Paris, P. Belin 1928, 8-ka, str. 480.

DZIAŁ III.

Polityka agrarna, rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo.

- Drożdż Jan Inż.: Gospodarstwo górskie. Studja nad rozwojem mleczarstwa i hodowli w Karpatach. Rzeszów. Nakł. Księg. Władysława Uzarskiego 1927, 8-ka, str. 39.
- Grochowski Tadeusz: Zarys bibliografji ogrodniczej polskiej. Kraków. Nakł. Tow. Ogrodniczego w Krakowie 1927, 8-ka, str. 66 (Odbitka z „Ogrodnictwa”).
- Janikowski Tadeusz Inż.: Zarys stanu rolnictwa ziemi nowogrodzkiej. Warszawa. Wyd. z zasiłku Urzędu Wojew. w Nowogrodzku, 1927, 8-ka, str. 74 (Odb. z nr. 2—3 Prac Instytutu Badania Stanu Gospodarczego Ziemi Wschodnich).
- Kozłowski Władysław: Projekt ustawy o scaleniu ubezpieczeń społecznych a potrzeby produkcji rolnej. Warszawa 1927, 8-ka, str. 72.
- Kwieciński Jan: Rozwój rolnictwa podstawą dobrobytu miast. Warszawa. Nakł. zbiorowym, 1927, 8-ka, str. 24.
- Łączyński St. i Zemoytel T.: Przebudowa ustroju rolnoego w ziemi wileńskiej. Opracowano na zasadzie materiałów Wojewódzkiej Rady Naprawy Ustroju Rolnego. Słowo wstępne prof. Witolda Staniewicza, ministra Reform Rolnych. Wilno, 1927, 8-ka, str. 33. (Odb. z Tygodnika Rolniczego).
- Schramm Wiktor: Targ ziemią w województwach Poznańskim i Pomorskiem 1920—1925. Poznań 1927, 8-ka, str. XIX + 538.

Czasopisma: Antoniewski St. Inż.: Naukowo-badawczy instytut ekonomji rolnej w Moskwie (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — Bański W. Dr.: Nowe ustawy leśne (Rolnik Ekonomistą Nr. 7. 1928). —

Bocheński J.: W sprawie utrzymania i rozwoju przemysłu ziemniaczanego (Przemysł i Handel, zeszyt II. 1928). — Blutstein S.: Syndykaty rolnicze we Francji (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — Dzierżbicki E.: O przemianach w zrzeszeniach rolniczych (Gazeta Rolnicza Nr. 6. 1928). — Englicht Wł.: W sprawie błędnych obliczeń obciążenia podatkowego rolnictwa (Rolnik Ekonomista Nr. 6. 1928). — Goldmann S. Dr.: Stan obecny produkcji rolnej (Rolnik Spółdzielca Nr. 4. 1928). — Glass W.: Kryzys rolnictwa w Niemczech (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 6. 1928). — Hanicki W.: Rolnictwo a polityka spirytusowa (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Jankowski E. Prof.: Zadania ogrodników polskich wobec Wystawy Krajowej 1929 r. (Echo Powszechnej Wystawy Krajowej Nr. 1. 1928). — Jarmoliński J.: W sprawie opasania bydła rogatego (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — J. W.: Zaopatrzenie rolnictwa w nawozy sztuczne (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928). — K-k.: Sytuacja w rolnictwie (Rolnik Spółdzielca Nr. 6. 1928). — Konopiński T. Dr. Dział rolniczy na Powszechnej Wystawie Krajowej (Gazeta Rolnicza Nr. 15. 1928). — Konopiński T. Dr. Doc.: Rolnictwo na Powszechnej Wystawie Krajowej (Echo Powszechnej Wystawy Krajowej Nr. 1. 1928). — Klimkiewicz A. Inż.: Organizacja zalesienia nieużytków (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — Królikowski J. Inż.: Płacenie za mleko według próby na reduktazę (Rolnik Ekonomista Nr. 6. 1928). — Lewicki S. Dr. Doc.: Nieco danych o owsach i jęczmieniu hodowli Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach (Gazeta Rolnicza Nr. 6. 1928). — Lec-Zapartowicz J.: Organizacja doświadczalnictwa rolniczego i akcji pokazowej (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Tenże: Stan i rozwój doświadczalnictwa ogrodniczego w Polsce (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Tenże: Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego (Przemysł i Handel, zeszyt 16. 1928). — Łastowski W.: Organizacja i zadania doświadczalnictwa rolniczego w zakresie uprawy lnu (Tygodnik Rolniczy Nr. 15—16. 1928). — Marciniak W. Dyr.: Ogrodnictwo na Powszechnej Wystawie Krajowej (Echo Powszechnej Wystawy Krajowej Nr. 4. 1928). — Moszczeński S. Dr. Prof.: U podstaw rozwoju gospodarstw włościańskich w Polsce (Gazeta Rolnicza Nr. 14, 15. 1928). — Niezabitowski K. Minister Rolnictwa: Poprawa sytuacji w rolnictwie (Gazeta Rolnicza Nr. 11. 1928). — Norski J.: Potrzeba wykorzystania zdolności hodowlanej w kraju, czyli zakładanie przetworni mięsa (Kupiec Nr. 13. 1928). — Poniowski W. Dr.: W sprawie zamknięcia rachunkowości w gospodarstwach włościańskich (Rolnik Ekonomista Nr. 6. 1928). — Powierza B. Inż.: W sprawie kredytu obligacyjnego na meljorację (Rolnik Ekonomista Nr. 3. 1928). — Plebański J.: O płodozmianie stałym i dowolnym gospodarstwie (Gazeta Rolnicza Nr. 9. 1928). — R. G.: Położenie rolnictwa niemieckiego a traktat handlowy z Polską (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — Roester J. Inż.: Wychów narybka karpia

(Gazeta Rolnicza Nr. 9, 10, 11. 1928). — Rościszewski S.: Izby rolnicze (Przemysł i Handel, zeszyt 15. 1928). — S. J.: Organizacja gospodarstw podczas przesilenia w rolnictwie (Gazeta Rolnicza Nr. 7. 1928). — St. Z.: Rynek zbożowy w styczniu 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — Swida W.: W sprawie niszczenia lasów polskich (Tygodnik Handlowy Nr. 8, 11. 1928). — Szystowski J. Inż.: Krótkie sprawozdanie z działalności stacji oceny nasion w Wilnie za rok 1927 (Tygodnik Rolniczy Nr. 9—10. 1928). — Szturm de Sztrem E.: Produkcja zbożowa i rynki zbożowe (Rolnik Ekonomista Nr. 3. 1928). — Szwalbe St.: Polityka państwowa w zakresie obrotu żytem na tle doświadczeń lat ubiegłych (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — Surzycki S. Prof. Dr.: Praca towarzystw rolniczych u nas i gdzieindziej (Rolnik Ekonomista Nr. 3, 4, 5. 1928). — Taurogiński E.: Znaczenie rolnictwa w naszym życiu gospodarczym (Tygodnik Rolniczy Nr. 11—12. 1928). — Tempicki E. Dr.: Rolnictwo pomorskie w chwili obecnej (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — W. H.: Interesy rolnictwa w zakresie organizacji giełd towarowych (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928). — Wroński P. Inż.: W sprawie akcji meljoracyjnej w Polsce (Gazeta Rolnicza Nr. 8. 1928). — Z. C.: Program pomocy dla rolnictwa w Niemczech (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928). — Żebrowski K.: Uprawa i hodowla kukurydzy w Polsce (Gazeta Rolnicza Nr. 13. 1928). — Połów ryb na wybrzeżu morskiem w IV kwartale 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 6. 1928). — Oświadczenie przedstawicieli Związku Polskiej Organizacji Rolniczych w sprawie traktatu handlowego z Niemcami, złożone Panu Ministrowi Rolnictwa i Dóbr Państwowych (Rolnik Ekonomista Nr. 5. 1928). — Pan Minister Rolnictwa o wynikach 1927 roku w rolnictwie (Rolnik Ekonomista Nr. 5. 1928). — Postulaty w dziedzinie ochrony celnej polskiej produkcji karpia (Rolnik Ekonomista Nr. 6. 1928). — Rolnictwo w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (Rolnik Ekonomista Nr. 7. 1928). — Przemówienie Pana Ministra Rolnictwa w sprawie traktatu z Niemcami (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Samorząd ziemski wobec izb rolniczych (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Projekty standaryzacji produktów gospodarstwa rolnego (Rolnik Ekonomista Nr. 3. 1928).

DZIAŁ IV.

Górnictwo, przemysł, rzemiosło.

Osten-Sacken Wiktor: Ustroje zrzeczeniowe w powojennych cukrownictwach europejskich, Warszawa, „Gazeta Cukrownicza”, 1927, str. 74.

Jesienią 1927 roku ukazała się na półkach księgarskich broszura pod powyższym tytułem pióra W. Osten-Sacken'a, generalnego sekretarza Rady Naczelnej Polskiego Przemysłu Cukrowniczego. W pracy tej, której zamierzano nadać „wyłącznie charakter sprawozdawczo-informacyjny, unikając cha-

rakteru krytycznego", autor podjął się (str. 11-ta) „głębszego zbadania ustrojów zrzeszeniowych”. Autor trzymał się jednakże pierwszego z zapowiedzianych zamierzeń.

Dziełko poprzedza krótki opis nowoczesnych form zrzeszeń przemysłowych, przyczem autor, nie zamyślając wyczerpać tematu — celowo ograniczył wstęp do uwag opartych na elementarnych podręcznikach Gida, Caro, Radziszewskiego i specjalnej pracy Liefmanna.

Z niektórymi własnymi poglądami autora na charakter zrzeszeń przemysłowych trudno się zgodzić. Szczególnie trudne jest do przyjęcia twierdzenie (str. 13-ta), iż „pierwszym i głównym celem (takich) związków przemysłowych jest łączna obrona wspólnych interesów wobec państwa i jego władz”, co wprawdzie w pewnych warunkach, np. w okresie wybujałego etatyzmu gospodarczego może zachodzić, jednakże podobne określenie zadań zrzeszeń przemysłowych jest niezupełne, pomija bowiem momenty gospodarcze, jako jedynie dla tej sprawy istotne.

Temat podzielony został na trzy części. W pierwszej autor omawia zawodowe ugrupowania w krajach, w których niema karteli (Belgia, Francja, Hiszpanja) — w drugiej stanowiącej główną część pracy, opisuje kartele cukrownicze dziesięciu krajów europejskich, m. i. Polski — trzecia część poświęcona jest opisowi trustów cukrowniczych w czterech krajach kontynentu z Rosją Sowiecką na czele.

Autor przedstawia zwięźle organizacje zrzeszeń przemysłu cukrowniczego, uwydatniając momenty ewolucyjne i cechy charakterystyczne poszczególnych ustrojów.

Systematycznie podkreśla charakter każdego zrzeszenia według kryterjum jego funkcjonalności w dziedzinie regulowania zbytu względnie ustosunkowania się do środków produkcji i segreguje kartele na typy niższego i wyższego stopnia.

Przejrzyście ułożona tablica daje jasny pogląd na stan i rodzaj kartelizacji cukrownictw europejskich.

Książeczka zawiera dużo ciekawych materiałów, które czekają szerszego i głębszego potraktowania.

Zauważyć należy, iż mimo potoczystości stylu, autor chętnie używa języka „urzędowego”, co przejawia się przede wszystkim w częstym stosowaniu słowa „odnośny”. Mamy „odnośną wytwórczość”, „odnośne przemysły”, „odnośne kraje”, „odnośne towarzystwa”, „odnośne warsztaty” etc. etc.

Szkoda, że to drobne przeoczenie nie zostało zauważone przy korekcie.

Książeczka p. Ostena jest dla piśmiennictwa ekonomicznego w zakresie zagadnień zrzeczeń gospodarczych wartościowym nabytkiem.

Henryk Kalwaryjski (Poznań).

Ankieta solna: Warszawa. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1927, 8-ka, str. 11.

Krzyżanowski Witold: Lokalizacja przemysłu. Kraków. Polska Akademia Umiejętności, 1927, 8-ka, str. 184.

Krzyżanowski Witold: Terytorjalne rozmieszczenie przemysłu. Kraków. Nakł. Tow. Ekonomicznego 1927, 8-ka, str. 22.

Kulmicki Mieczysław (Inż. Dyr. Związku Elektrowni Polskich): Tajemnica państwowa o elektryfikacji Polski. Warszawa 1927, 8-ka, str. 81. Garnier Frères 1928 (Collection Utilité pratique), 8-ka, str. 512.

Oryżyna Janina: Przemysł ludowy w województwach: wileńskim, nowogrodzkim, poleskim i wołyńskim. Warszawa. Nakł. Reprezentacji Tow. Popierania Przemysłu Ludowego 1927, 8-ka, str. 111 (Wyd. Komitetu Popierania Przemysłu Ludowego przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu nr. 4).

Słowik Jan: Wieliczka. Nowy ilustrowany opis salin wielickich ze szczególnym uwzględnieniem części turystycznej kopalni. Przedmowę napisał inż. A. Jackiewicz. Wieliczka. Nakł. autora, 1927, 8-ka, str. 79.

Czasopisma: A. J.: Przemysł solny; produkcja i obrót solą w czwartym kwartale 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Butkiewicz W. Inż.: Gospodarka spirytusowa w Niemczech (Przemysł i Handel, zeszyt 15. 1928). — J. B.: Zagadnienie płac w przemyśle niemieckim (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5. 1928). — Jackiewicz A. Inż.: Przemysł solny w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — Kalecki M.: Szwedzki trust zapańczany (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3. 1928). — Kal. M.: Kartelizacja w europejskim przemyśle tłuszczów jadalnych (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Tenże: Światowa wytwórczość platyny (Przemysł i Handel, zeszyt 15. 1928). — Kempisty J.: Zasada branzowości w wystawie przemysłu (Echo Powszechnej Wystawy Krajowej Nr. 4. 1928). — Kirkiń L. Dr.: Porozumienie grupy siedmiu w łódzkim przemyśle bawełnianym (Przemysł i Handel, zeszyt 6. 1928). — Tenże: Przemysł włókienniczy; sytuacja Łodzi w przełomie sezonu (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Kożuchowski J.: Kapitał zagraniczny w przemyśle polskim (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Kreczy C.: Fabrykacja win musujących, jako niewykorzystane dotąd źródło dochodów w Polsce (Kupiec Nr. 11. 1928). — Lec-Zapartowicz J.: Badanie złóż fosforytów krajowych (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — Meyer S.: Przemysł ce-

mentowy w 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — P. J. E.: Światowa wytwórczość żelaza (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — Schulte: Zarobki realne w górnośląskim górnictwie (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 6. 1928). — W. K.: Perspektywy przemysłu samochodowego w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — Wierzbiński A.: Najważniejsze zagadnienia (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5. 1928). — Zamoyski T. Inż.: Przemysł chemiczny w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928). — Żółtaszka J.: Chałupniczy przemysł tkacki w okręgu łódzkim (Ekonomista, Tom I. 1928). — Kopalnictwo rud żelaznych w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Sprawa przystąpienia Polski do międzynarodowego kartelu stalowego (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 7. 1928). — Stan przemysłu węglowego w grudniu i w ciągu całego 1927 roku; wywóz węgla kamiennego w połowie stycznia 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Walka z kryzysem w przemyśle bawełnianym w Anglii (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Kampanja cukrownicza 1927/28 (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Stan przemysłu naftowego w styczniu 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Górnictwo węglowe, wywóz węgla kamiennego w lutym 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Przemysł jedwabniczy Włoch w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Przemysł bekony w Rosji i na Ukrainie (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Rozwój przemysłu drożdżowego (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Kopalnictwo rud żelaznych w styczniu 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928). — Nowe prądy w przemyśle brytyjskim (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928). — Anglja wobec międzynarodowego kartelu cukrowego (Rolnik Ekonomista Nr. 3. 1928).

DZIAŁ V.

Handel, polityka handlowa i komunikacje.

H o i n k o Tadeusz: Eksport a państwowa służba konsularna.

Warszawa, 1927, str. 35.

Broszura omawia niedomagania dotychczasowego eksportu polskiego, wykazując liczne błędy, jakie w tej dziedzinie popełniono, głównie ze strony czynników rządowych. Wogóle autor pomija prawie zupełnie w swych rozważaniach kwestję inicjatywy prywatnej, ograniczając się przeważnie do omówienia organizacji państwowej służby ekonomicznej. Następnie autor obszerniej charakteryzuje działalność amerykańskiej służby konsularnej, polecając ją jako wzór przy ewentualnej reorganizacji polskich placówek konsularnych.

Autor, b. polski urzędnik konsularny, zna dobrze niedomagania naszej służby ekonomicznej zagranicą, szczególnie na

terenie Ameryki. Przytacza też szereg faktów, świadczących jaskrawo o braku u nas planowej akcji w kierunku zdobywania rynków zbytu.

Stwierdzając na wielu przykładach, że eksport nasz jest bezplanowy i niedostateczny, autor wskazuje na brak organizacji, jako na główną przyczynę tego zła. Jako środki naprawy autor poleca przede wszystkim rozwój szkolnictwa handlowego, któreby jednak większą, niż dotychczas, uwagę zwracało na praktyczną wiedzę. Jako wzór poleca amerykańskie szkolnictwo handlowe.

Nasza propaganda ekonomiczna jest prowadzona naogół nieudolnie, po dyletancku, wykazując często zupełną nieznamość gruntu, na którym działa, co autor ilustruje wielu przykładami. Działalność naszych konsulatów ogranicza się przeważnie do funkcji administracyjno-dochodowych, t. j. do wizowania paszportów i do legalizowania dokumentów. Raporty perjodyczne konsulatów nie przedstawiają żadnej praktycznej wartości dla naszego eksportera. W związku z tem autor dosyć szczegółowo informuje o organizacji i działalności amerykańskiej służby konsularnej, która powinna być dla nas wzorem do naśladowania.

Kwestja racjonalnej organizacji eksportu i państwowej służby ekonomicznej nie jest dotychczas, jak wiadomo, u nas należycie rozwiązana. Ze strony przemysłu i handlu ciągle odzywają się żądania usprawnienia naszej służby Konsularnej oraz rozwinięcia planowej, racjonalnej propagandy ekonomicznej zagranicą. Sprawy te obecnie, wobec trwającego od dłuższego czasu deficytu w naszym bilansie handlowym, są szczególnie aktualne i domagające się szybkiego rozwiązania. To też broszura p. Hoinki, omawiająca obszerniej te kwestje i podająca projekty naprawy, jest bardzo na czasie.

R. Urban (Poznań).

Bieniek A.: Polska metoda księgowości, oparta na ekonomicznym systemie Taylora. Łódź 1927, 8-ka, str. 94. (Biblioteka Państwowej Szkoły Handlowej Męskiej w Łodzi).

Brysson Cunningham: Administracja portu. Warszawa. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel" 1928, str. 160.

Wykaz patentów udzielonych przez Urząd Patentowy Rz. P. w latach 1924, 1925 i 1926. Warszawa. Nakł. Urzędu Patentowego 1927, 8-ka, str. 259.

Czasopisma: A. S.: Reglamentacja targów i wystaw gospodarczych (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — Bomas P. Inż.: Eksploatacja portu Gdyńskiego w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — Bratkowski W.: Widoki rozwoju handlu lnem w Polsce oraz zasady jego racjonalnej organizacji (Tygodnik Rolniczy Nr. 15—16. 1928). — C. P.: Na marginesie rokowań z Litwą (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — Dewey Ch.: Bilans handlowy Polski (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — Dobrowolski A.: Odpowiedzialność skarbu państwa za przesyłki pocztowe (Świat Kupiecki Nr. 15. 1928). — Em-Er.: Wpływ wystaw na ekonomiczny rozwój kraju (Gazeta Rolnicza Nr. 6. 1928). — Fischhoeder Fr. Dr.: Sprawa weterynaryjna a traktat handlowy polsko-niemiecki (Przemysł i Handel, zeszyt 6. 1928). — Gawroński R. Z.: Przyszłość systemu dwutaryfowego (Przemysł i Handel, zeszyt 15. 1928). — Tenże: Z zagadnień kartelowych (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Gessner W.: W sprawie zwiększenia eksportu węgla drogą morską (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Glass S.: Handel zagraniczny Niemiec w ostatniem trzyleciu (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4. 1928). — Tenże: Kierunki handlu zagranicznego Niemiec (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 8. 1928). — H. L. Bilans handlu zagranicznego artykułami roślinnemi w roku gospodarczym 1926/27 (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — J.: Przewozy pomiędzy Rosją a Niemcami tranzytem przez Polskę (Przemysł i Handel, zeszyt 15. 1928). — J. G.: Prace nad reformą tariff towarowych (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — Tenże: Taryfy Polskich Kolei Państwowych w świetle kosztów eksploatacji (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Tenże: Przed reformą tariff kolejowych (Przemysł i Handel, zeszyt 6. 1928). — J. N.: Handel zagraniczny Łotwy (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 6. 1928). — K. O.: Rok przygotowań do Powszechnej Wystawy Krajowej i ich rezultaty (Echo Powszechnej Wystawy Krajowej Nr. 2. 1928). — Kr.: Cła rolnicze w Austrii i Czechosłowacji (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Królikowski S. Fr.: Przed wejściem w życie rozporządzeń reglamentacyjno-celnych (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Tenże: Od reglamentacji do ceł (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Tenże: Cła maksymalne (Przemysł i Handel, zeszyt 4. 1928). — Tenże: W sprawie metody kalkulacji stawek celnych w Austrii (Przemysł i Handel, zeszyt 6. 1928). — Tenże: O metodzie kalkulacji stawek w nowej taryfie celnej (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Kołodziej T.: Pertraktacje międzynarodowe o zniesienie zakazu przywozu i wywozu (Świat Kupiecki Nr. 10, 11. 1928). — Komorowski W.: Podstawy ekonomiczne projektowanej łotewsko-rosyjskiej konwencji lnianej (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3. 1928). — Lipiński E.: Instytut badania konjunktur gospodarczych i cen (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Lorenczewski A.: O kredyty dla handlu (Kupiec Nr. 12. 1928). — Tenże: O ekspansję gospodarczą (Kupiec Nr. 15. 1928). — Łęgowski St. Inż.: Port morski w Tczewie (Przemysł i Handel, zeszyt 8.

1928). — Łop. Z.: Szacunkowe obliczenie bilansu płatniczego Anglii za rok 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Martin W.: Brytyjski trust chemiczny (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3. 1928). — Miduch Z.: Przeliczenie stawek celnych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5. 1928). — M. Z. Dr.: Stosunki handlowe polsko-perskie (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4. 1928). — M. K.: Dalszy rozwój brytyjsko-sowieckich stosunków gospodarczych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 6. 1928). — M. G.: Warszawski port handlowy, zastępcza rola portu tranzytowego (Tygodnik Handlowy Nr. 6, 7. 1928). — M. Dr.: Standaryzacja eksportu produktów rolniczych (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Palecki St. Inż.: W sprawie handlu lnem (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — René Sygietyński: Elektryfikacja kolei szwajcarskich (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — Ringman A. Inż.: Rozwój eksportu rosyjskiego (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Tenże: Niemiecko-rosyjskie stosunki gospodarcze (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 7. 1928). — Tenże: Handel zagraniczny Niemiec w roku 1927 i udział w nim Polski (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Tenże: Rozwój polsko-rosyjskich stosunków handlowych (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928). — Romocki P. Inż.: Budowa kolei (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Rzepecki B.: Handel zagraniczny Polski w roku 1927 (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5. 1928). — Sand H. Dr.: Polityka cen (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 7. 1928). — Sikorski B.: Kupiectwo a traktat handlowy z Niemcami (Świat Kupiecki Nr. 14. 1928). — Sikorski B.: Ustawowa regulacja eksportu płodów rolnych (Świat Kupiecki Nr. 7. 1928). — Siebeneichen A.: Kredyt krótkoterminowy dla handlu (Ekonomista, Tom I. 1928). — Tenże: W sprawie kredytów dla handlu (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — Tenże: Rozwój portu Gdańskiego w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Tenże: Handel wewnętrzny w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 16. 1928). — Sztolcman Inż.: Wyniki eksploatacji kolei polskich i niemieckich (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — St. B.: Obrót towarowy z Czechosłowacją (Przemysł i Handel, zeszyt II. 1928). — T. J.: Bilans handlowy w styczniu 1928 (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — Tenże: Bilans handlowy w lutym 1928 (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928). — Turski M.: Konferencja w sprawie produkcji i obrotu towarowego (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Wencel E.: Uwagi do polityki Ministerjum Komunikacji na tle artykułu Pana Ministra Romockiego „Budowa kolei” (Tygodnik Handlowy Nr. 10. 1928). — Wojtyna J.: Przywóz do poszczególnych dzielnic w świetle statystyki przewozów kolejowych (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — W. H.: Komisje odwoławcze przy dostawach dla wojska (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Tenże: Uregulowanie wywozu kurzych jaj zagranicę (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — W. J.: Projektowanie organizacji urzędu dla handlu zagranicznego (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — W. Ł.: Umowa łotewsko-sowiecka w sprawie handlu lnem (Prze-

myśl i Handel, zeszyt 7. 1928). — Z. J.: Sowiecka kampanja zakupów zbożowych na rok 1927/28 (Rolnik Ekonomista Nr. 4. 1928). — Budowa dróg bitych i środki na jej finansowanie (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 6. 1928). — Ruch portowy w grudniu 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Sprawa traktatu handlowego węgiersko-niemieckiego (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Import, eksport masła i jaj w Stanach Zjednoczonych (Przemysł i Handel, zeszyt 6. 1928). — Przystąpienie Polski do międzynarodowej konwencji w sprawie zniesienia zakazów wywozu i przywozu (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Metody kalkulacji stawek celnych w Czechosłowacji. Sprawozdanie delegacji w składzie pp. Dr. Battagljji, Królikowskiego i Krzywickiego, wysłanej przez Pana Ministra Przemysłu i Handlu do Wiednia i Pragi w celu zbadania metod kalkulacji stawek celnych (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Stosunek produkcji do cen hurtowych w roku 1927 i latach poprzednich (Kupiec Nr. 11. 1928). — Jak się przygotowuje Poznań do wystawy w roku 1929 (Echo Powszechnej Wystawy Krajowej Nr. 4. 1928). — Poczta i telegraf na światowej wystawie w Filadelfji w roku 1926 (Echo Powszechnej Wystawy Krajowej Nr. 4. 1928). — Miasta na wystawach. Referat Dr. Piechockiego, dyrektora Powszechnej Wystawy Krajowej dla spraw przemysłowych, wygłoszony na posiedzeniu przedstawicieli miast polskich (Echo Powszechnej Wystawy Krajowej Nr. 3. 1928). — Perspektywy rokowań gospodarczych polsko-niemieckich (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4. 1928). — Udział Polski w imporcie drzewa do Węgier (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — Ruch portowy w styczniu 1928 (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — Zwrot cła przy wywozie barwników (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Finansowanie handlu na raty w Niemczech (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Ruch pocztowy, telegraficzny i telefoniczny w ważniejszych miastach w styczniu roku 1928 (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Komunikacja lotnicza w Polsce (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928).

Lejeune Charles: Le haut commerce et les comptabilités spéciales. Paris. Garnier Frères 1928 (Collection Utilité pratique), 8-ka, str. 512.

Sabatié: Manuel de la vente et de la représentation commerciale. Paris. J. Baillièrre et Fils 1928, 16-ka, str. 346. (Bibliothèque professionnelle).

Palowski J. P.: Histoire des chefs d'entreprise. Paris. Nouv. Revue Française 1928 (La Pensée Contemporaine).

Beckmann Fritz (von): Ostpreussen und Polen. Ein Beitrag zum deutsch-polnischen Handelsvertrag. Berlin. Verlagsbuchhandlung Paul Parey, 1927, 8-ka, str. 40 (Sonderabdruck aus „Berichte über Landwirtschaft“).

DZIAŁ VI.

Skarbowość, zagadnienia kredytowe, walutowe, bankowe i ubezpieczeniowe.

Dewey Charles S.: Sprawozdanie zagranicznego członka Rady Banku Polskiego i Doradcy finansowego Rządu Polskiego za ostatni kwartał 1927. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1928, str. 32 i 10 tablic.

W październiku ub. r. zaciągnęła Polska u międzynarodowej (przeważnie amerykańskiej) grupy bankierów pożyczkę na stabilizację waluty W kwocie nominalnych 71.7 milj. dol. Warunkiem jej uzyskania było ustalenie przez Rząd pewnego planu postępowania w osiąganiu tego celu. Ten plan stabilizacyjny zawiera szereg zobowiązań Rządu w dziedzinie administracji skarbowej i zużycia zaciągniętej pożyczki. Nad wykonaniem tych zobowiązań ma czuwać wybrany do Rady Banku Polskiego członek, będący równocześnie przedstawicielem wierzycieli. Desygnowany został na to stanowisko, oczywiście nie bez zgody Rządu Stanów, wiceminister skarbu tego Rządu p. Dewey, który złożywszy swój wysoki urząd w Stanach, przybył do Polski w połowie listopada ub. r. Po 6-tygodniowym tu pobycie przedkłada swoim mocodawcom, niemniej i społeczeństwu polskiemu swoje pierwsze sprawozdanie.

Sprawozdanie to „dotyczy postępu wykonywania planu stabilizacyjnego w poszczególnych punktach” a na przyszłość zapowiada p. Doradca jako treść swoich kwartalnych publikacji, podawanie „obrazu położenia gospodarczegona podstawie materiału informacyjnego.... pochodzącego z pierwszego źródła”.

Na lat trzy, tak długo ma trwać misja p. Deweya i jego pobyt w Polsce, p. Doradca posiada zakres działania, który z niego robi najwpływowszą na całym obszarze życia gospodarczego osobą w Polsce, osobę, z którą w tym względzie żaden członek Rządu Polskiego równać się nie może. Jego zgoda lub inicjatywa jest decydującą dla wszelkich poczynań, a nado jego zdanie będzie nieodwołalnie decydujące dla naszej opinii i kredytu zagranicą. Zrozumiałe zatem jest, że wielkie zainteresowanie to będzie się wzmagało, im bardziej pozna Polskę, im więcej nici spraw będą się skupiały w jego ręku, im samodzielniej i krytyczniej będzie badał dostarczane mu materiały, im więcej indywidualności i woli będzie chciał wkładać w swoją pracę, albo gdy napotka na opozycję czy krytykę, czy to

ze strony Sejmu, czy opinii publicznej, albo wreszcie w chwilach, gdy położenie gospodarcze stanie się trudnem.

W przedłożonem Sprawozdaniu raczej dotknięte są te zagadnienia, które z mocy układu Doradcę interesują, a nadto zaznaczone, jakie zagadnienia i w jakim zakresie interesować go będą w przyszłości. A więc: nadwyżki budżetowe, uposażenie urzędników, pozostałości kasowe, gospodarka przedsiębiorstw państwowych, skomercjalizowanie kolei, reforma podatkowa, pożyczki państwowe udzielane bankom i samorządom oraz prywatne zaciągane zagranicą, kredyt krótkoterminowy, udzielany przez Bank Polski i banki państwowe.

Nieco szerzej przedstawiony jest techniczny sposób stabilizacji waluty przy pomocy udzielonej Polsce pożyczki, sposób jej zużycia oraz zmiany, jakie nastąpiły w statucie i wykazach dekadowych Banku Polskiego oraz technika spłacania rat pożyczkowych.

Krótko naszkicowane jest wkońcu położenie gospodarcze Polski w r. 1927 a zwłaszcza zagadnienie, wynikające z naszego bilansu handlowego, czemu p. Dewey poświęcił dłuższy artykuł w *Przemysle i Handlu* z lutego b. r.

Jaką wagę przywiązuje zagranica do tej publikacji, dowodzi obszernie jej omówienie zaraz po okazaniu się, przy podniesieniu dla naszego kredytu ważnych faktów przez gospodarczego sprawozdawcę londyńskiego Teims'a z 1. marca b. r.

Dr. Ig. Weinfeld (Warszawa).

Pigou A. C. : *Industrial Fluctuations*. London, Macmillan and Co, 1927.

Pigou A. C. : *A study in Public Finance*. London, Macmillan and Co, 1928.

Obydwie powyższe książki Prof. Pigou zawdzięczają swoje powstanie temu, że kiedy autor opracowywał drugie wydanie swego wielkiego dzieła „*The Economics of Welfare*”, uznał on za stosowne opuścić niektóre jego części, traktowane nie dość wyczerpująco i opracować je w dwóch osobnych tomach. Zmiana ta zresztą wyszła na dobre i pierwotnemu dziełu, które zostało nieco odciążone, i przedmiotowi, który w ten sposób mógł doczekać się szerszego opracowania.

Pierwsza z wymienionych książek bada wahania przemysłowe, ich przyczyny, ich skutki, oraz możliwe środki zaradcze. Temat niezwykle zawiły i niezmiernie doniosły ze względu na właściwe ujęcie całego zagadnienia ekonomicz-

nego. Z natury rzeczy książka dzieli się na dwie części: w pierwszej omówione zostały przyczyny i skutki wahań przemysłowych; w drugiej zaś środki zaradcze. Jest to analiza okresów gospodarczych z ich kryzysami, oparta na ogromnie bogatym materiale statystycznym, doskonale opracowanym i wzorowo zobrazowanym w formie 17 tablic analitycznych i syntetycznych, oraz 20 wykresów. Wszystkie najnowsze i najciekawsze teorie kryzysów zostały uwzględnione. Autor krytykuje na podstawie faktów teorię przekapitalizacji Tuhan-Baranowskiego, podkreślając różnicę między oszczędnością nominalną — siłą nabywczą — a realnymi oszczędnościami w formie dóbr ekonomicznych. Powstanie kapitału pieniężnego nie prowadzi do akumulacji dóbr, przeciwnie, powstanie kapitału prowadzi do obniżenia poziomu cen, a co za tem idzie, do większego spożycia towarów. Odwrotnie, wydatkowanie kapitału podnosi poziom cen, zmniejsza siłę nabywczą konsumentów i ułatwia producentom nabywanie niezbędnych do rozszerzenia produkcji dóbr ekonomicznych. To ciągle podkreślanie różnicy między nominalną siłą nabywczą a realnymi dobrami gospodarczymi — różnicy nie dość ściśle przestrzeganej nawet przez pierwszorzędných ekonomistów — stanowi niezmiernie dodatnią stronę książki.

Wśród czynników wywołujących odpowiednie nastroje wśród producentów — raz pesymistyczne, to znowu optymistyczne — będące źródłem impulsów sfer gospodarczych, autor wylicza zmiany urodzaju, wynalazki, udoskonalenia techniczne, odkrycia nowych źródeł bogactwa, zatargi gospodarcze, zmiany popytu, tak krajowego, jak i zagranicznego. Wywołanymi temi czynnikami impulsy psychologiczne działają na zmianę pojemności kredytu i poziomu cen, decydując tem o rozmiarach wahań przemysłowych. Podobne zmiany zostają wywołane, gdy rząd lub banki stwarzają nową siłę nabywczą, lub kiedy przy systemie pieniądza kruszcowego, zwiększy się znacznie produkcja danego kruszcu. A zatem, autor chociaż i przewiduje możliwość przesilení przemysłowych, wywołanych impulsami psychologicznymi po stronie producentów, stwierdza słuszność teorii monetarnych przesilení gospodarczych. W związku z tem autor omawia wartość rozmaitych walut i podkreśla wyraźnie słabe strony waluty złotej. Naturalnie, wahania przemysłowe zależne są od elastyczności „wyszającego” kapitału. I tak, kwestja pojemności monetarnej staje się centralnem zagadnieniem książki i rzecz można, iż tych 7 rozdziałów książki jest najlepszych. Zwiększenie siły nabyw-

czej przez banki lub państwo wywołuje wzrost poziomu cen i zwiększenie produkcji przemysłowej, Autor stwierdza współzależność odchyłek gospodarczych z pojemnością monetarną, rozróżniając dwa stany: statyczny, w którym rozciągłość monetarna jest ograniczona i dynamiczny, w którym banki mogą stworzyć dowolnie nowy kredyt nie uwarunkowany realną oszczędnością. W tym ostatnim wypadku banki stwarzają nową siłę nabywczą i dają tem samem nowy impuls produkcji. W ten sposób Prof. Pigou całym swym autorytetem podtrzymuje teorię, polegającą na tem, że banki mogą dowolnie stwarzać siłę nabywczą.

Co się tyczy stabilizacji poziomu cen, jako środka zaradczego przeciwko wahaniom przemysłowym, to autor zbija dowody tej nowej doktryny, wyciągając ostateczny wniosek, że zwolennicy tej teorii nie dali dostatecznych dowodów jej słuszności. Z drugiej atoli strony prof. Pigou stwierdza, że brak dowodów przeciwnych nie upoważnia do zupełnego negowania możliwości tej teorii.

W drugiej części autor analizuje metodę przeciwdziałania wahaniom przemysłowym i dochodzi do przekonania, że wszystkie te środki nie są w stanie zapobiec tym wahaniom, które stają się wobec tego nieuniknione, wniosek nadwzyczaj pesymistyczny, z którym niepodobna się zgodzić bez daleko idących zastrzeżeń. Prof. Pigou uważa, że wahania te dadzą się jednak w znacznym stopniu złagodzić przez odpowiednie ustosunkowanie popytu i podaży siły roboczej, zagadnienie, któremu poświęcona jest znaczna część końcowa książki.

Co się tyczy „A study in Public Finance”, to książka ta pokrywa znaczną część zakresu nauki o Skarbowości. Obejmuje ona naukę o wydatkach i dochodach państwowych, o zadłużeniu państwowem i umorzeniu długów przy pomocy podatku majątkowego. Zagadnienia te traktowane są nietylko technicznie, ale przez pryzmat ekonomiczny, a podsumowania czynione są na podstawie najnowszych wyników badań ekonomicznych. Ciekawem jest np. traktowanie stosunku poborów rządowych nominalnych do realnych, a więc wpływ jednych i drugich na podział bogactwa narodowego. Część druga książki (20 rozdziałów, liczących przeszło 170 stron) obejmuje naukę o podatkach i jest ostatnim wyrazem tego tak bardzo spornego tematu. Szkoda tylko, że zupełnie pominięta została kwestja przerzucania podatków. Wszystko, co autor ma do powiedzenia w sprawie wyboru słusznej zasady opodatkowania, jest

nadzwyczajnie ciekawe i pouczające. Analizując zasadę równego ciężaru podatkowego, opodatkowania postępowego, bądź też zasadę „najmniejszej ofiary”, autor idzie w ślady Edgeworth'a, uważając tę ostatnią zasadę za najsłuszniejszą. W sprawie podatku dochodowego versus podatek od kapitału, prof. Pigou uważa ten ostatni za słuszniejszy. Wszystkie formy opodatkowania zostały uwzględnione, przyczem autor wypowiada się przeciwko zasadzie opodatkowania cudzoziemców, bądź to w formie opodatkowania podwójnego, bądź to przy pomocy ceł przy- i wywozowych.

W sprawie długów państwowych autor surowo krytykuje sposób finansowania państwa przy pomocy kredytów bankowych, zarówno ze względu na ujemne skutki tej formy długów państwowych na produkcję, jak i na konsumpcję narodową.

Ostatni rozdział książki poświęcony został podatkowi majątkowemu z uwzględnieniem angielskich stosunków. Analizując wszystkie strony tego zawiłego problemu, autor przychodzi do wniosku, co do Anglii, że choć zaraz po zakończeniu wojny podatek majątkowy był możliwy do przeprowadzenia, obecnie nie jest on do pomyślenia.

Obydwie książki prof. Pigou stanowią nadzwyczajną lekturę i choć nie ze wszystkimi argumentami autora można się zgodzić, niemniej samo czytanie ich daje wielkiego bodźca do pracy i myślenia.

Dr. S. J a n i c k i (Londyn).

Frenkiel Maurycy: Dlaczego dekret waloryzacyjny należy uchylić? Piotrków 1927, 8-ka, str. 36.

Jaskólski Józef Inż.: O pieniądzu. Lwów. Nakł. Tow. Wydawn. „Ate-neum” 1925 [wyszło w 1927], 16-ka, str. 151.

Pszczółkowski Stanisław: Bilans płatniczy Polski w latach 1923—1926. Warszawa 1927, 8-ka, str. 123 (Prace Ekonomiczne Banku Polskiego t. 2).

Skarbowość: Nowe opracowanie wykładów uniwersyteckich. Zeszyt 1. Warszawa. Nakł. Sekcji Wyd. Tow. „Bratnia Pomoc” S. U. W. 1927, 8-ka, str. 192.

Skarbowość Samorządu Terytorjalnego w Polsce. Zbiór obowiązujących przepisów. I Dochody. Zebrali i opracowali Marcei Porowski, Józef Horszowski, Stanisław Pastuszyński, Antoni Hujda. Warszawa. Nakł. Związku Pracowników Administracji Gminnej Rzeczypospolitej Polskiej 1927, 8-ka, str. 534 + XXI.

Sprawozdanie Ubezpieczalni krajowej w Poznaniu za rok 1926. Poznań 1927, 4-ka, str. 37.

Zieliński Władysław (b. inspektor ministerjalny przy Ministrze Skarbu): Nasi Ministrowie Skarbu i błędy ich polityki w oświetleniu danych urzędowych (1918—1925). Opracował i wydał... Warszawa (1927), 8-ka, str. 154.

Czasopisma: Adamczewski T. Dyr.: Nowe ustawodawstwo, dotyczące komunalnych kas oszczędności (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 4. 1928). — Al. J.: O stosunek Rządu do Powszechnej Wystawy (Echo Powszechnej Wystawy Krajowej Nr. 4. 1928). — Babieński F. Dr.: Z praktyki interpretacji ustawy o podatku dochodowym (Przegląd Skarbowy Nr. 2. 1928). — Borowski W.: Bank Gospodarstwa Krajowego w życiu gospodarczem Polski (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Całkosiński A. Dr.: Sprawozdanie Charles S. Dawey'a za ostatni kwartał 1927 roku (Poradnik Spółdzielni Nr. 6. 1928). — Tenże: Poczтова Kasa Oszczędności (Poradnik Spółdzielni Nr. 4. 1928). — Tenże: Sytuacja kredytowa (Poradnik Spółdzielni Nr. 5. 1928). — Cichowicz L.: Kilka uwag do projektu ustawy o spółkach akcyjnych, przyjętego przez komitet organizacyjny Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej (Gazeta Bankowa Nr. 4. 1928). — Czerwiński J.: Projekt rozporządzenia o przerachowaniu bilansów przedsiębiorstw publicznych (Gazeta Bankowa Nr. 5. 1928). — Dołęcki A. Dr. Prof.: Polskie prawo akcyjne (Przemysł i Handel, zeszyt 16, 1928). — Frantz A.: Reasumeje wymiarów dodatku do państwowego podatku przemysłowego od obrotu (Czasopismo Skarbowe Nr. 3. 1928). — Tenże: Skarbowo-egzekucyjne zajęcia ruchomości w wypadkach ogłoszenia upadłości (Przegląd Skarbowy Nr. 2. 1928). — Garstkiewicz J.: Różnica pomiędzy funduszem waloryzacyjnym a rezerwowym (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 2. 1928). — Tenże: Wprowadzenie zwaloryzowanych aktywów i pasywów do bilansu za lata 1924—1928 (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 3. 1928). — Gawroński R. Z.: Problem złota i polityka cen (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928). — Geissler J.: Organizacja zagraniczna banków polskich; czy powierzyć polskie interesy bankom zagranicznym, czy tworzyć własne oddziały? (Tygodnik Handlowy Nr. 12. 1928). — Glass S.: Stan kredytu długoterminowego w Niemczech (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5. 1928). — Glicksman Dr.: Stan ubezpieczeń działu przynusowego w Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych w dniu 31. grudnia 1926 roku (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 8. 1928). — Guzek J.: Nowe prawo budżetowe austriackie na tle projektu Polskiej Kodyfikacji Prawa Budżetowego (Przegląd Skarbowy Nr. 3. 1928). — H. T.: Przegląd sytuacji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3. 1928). — J. St.: Wkłady w instytucjach kredytowych; wadja i kaucje w papierach wartościowych (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — J. K.: Bilanse miesięczne banków niemieckich na dzień 31. października 1927 roku (Gazeta Bankowa Nr. 3. 1928). — Janicki S. Dr.: Międzynarodowa Konferencja w Londynie (Rolnik Ekono-

mista Nr. 6. 1928). — Jaskólski J. Inż.: Zadłużenie państw europejskich w swoich bankach emisyjnych, obieg biletów bankowych i zapasy złota w bankach emisyjnych (Gazeta Bankowa Nr. 6. 1928). — Tenże: Ruch walut europejskich w roku 1927 (Gazeta Bankowa Nr. 5. 1928). — Tenże: Ruch walut europejskich (Kupiec Nr. 9. 1928). — Karpiński St.: Bank Polski w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 6. 1928). — Koranyi R. Dr.: Poczta Kasa Oszczędności w roku 1927 (Gazeta Bankowa Nr. 4. 1928). — Kłoczewski M.: Nowa organizacja ubezpieczeń stołecznego miasta Warszawy (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 4, 5. 1928). — Kuczewski W.: Działalność Banku Gospodarstwa Krajowego (Poradnik Spółdzielni Nr. 7. 1928). — Kuźnar J. Dr.: Rozwój Pocztowej Kasy Oszczędności w świetle wyników jej działalności w roku 1927 (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 3. 1928). — Lipiński E.: O oszczędzaniu, dochodzie społecznym i dumpingu (Ekonomista, Tom I. 1928). — Litwiński L. Dr.: Giełda Amsterdamska (Przemysł i Handel, zeszyt 13, 1928). — Tenże: Holenderski rynek emisyjny w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 16. 1928). — Lewicki T. Dr.: Nowa węgierska ustawa ubezpieczeniowa (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 4. 1928). — Lorenczewski A.: Przegląd gospodarczy; banki państwowe, sprawozdanie Dawey'a, pożyczka kolejowa, reorganizacja kolei państwowych (Kupiec Nr. 11. 1928). — Tenże: Kapitalizacja państwowa, czy prywatna (Kupiec Nr. 13. 1928). — Łop. Z.: Emisje kapitałów w 1927 roku w Anglii (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Mederski K.: W sprawie utworzenia w Warszawie giełdy mięsnej (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Michalski J.: Gospodarka państwowa w czteroletciu 1924—27, na podstawie ogólnopaństwowych zestawień obrotów kasowych (Tygodnik Handlowy Nr. 6. 1928). — Tenże: Charakterystyka rozwoju życia gospodarczego w Polsce (Tygodnik Handlowy Nr. 7. 1928). — Tenże: Bank Polski. Uwagi na tle działalności Banku Polskiego w latach 1924—27. Skutki pożyczki stabilizacyjnej; 200 milionów zł. niewykorzystanych kredytów; stopa dyskontowa; wpłacanie podatków przez Bank Polskiej (Tygodnik Handlowy Nr. 8. 10. 1928). — Tenże: Pierwsze sprawozdanie Charles S. Dewey'a; zabezpieczenie pożyczki stabilizacyjnej na cłach; polityka kredytowa banków państwowych i prywatnych; charakterystyka życia gospodarczego (Tygodnik Handlowy 11, 12. 1928). — Michalski J.: Bank Gospodarstwa Krajowego; zdrowa ewolucja; zmiany w polityce kredytów długoterminowych; kredyty budowlane; kredyty krótkoterminowe dla przemysłu, handlu i rolnictwa (Tygodnik Handlowy Nr. 13, 14. 1928). — Tenże: Przerachowanie bilansów przedsiębiorstw publicznych i prywatnych; możliwość waloryzacji niektórych aktywów bilansowych (Tygodnik Handlowy Nr. 14. 1928). — Tenże: Oryginalności naszego systemu podatkowego (Tygodnik Handlowy Nr. 16. 1928). — Tenże: Pożyczka zagraniczna stołecznego miasta Warszawy z roku 1928 (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 8. 1928). — Mieczkowski Dyr.: Bank Polski w obliczu zagadnień bieżących (Ty-

godnik Handlowy Nr. 12. 1928). — Młynarski F. Dr.: Nasz postęp gospodarczy (Przemysł i Handel, zeszyt 4. 1928). — Oberlender L. Dr.: Odbudowa kredytu w Polsce (Gazeta Bankowa Nr. 4. 1928). — Ostrowski W.: Komunalne dodatki w pośrednich podatkach i monopolach (Przegląd Skarbowy Nr. 3. 1928). — Peretz A.: Uwagi z powodu projektu nowej ustawy bankowej (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Punicki S.: Czeki certyfikowane w Polsce (Świat Kupiecki Nr. 10. 1928). — Tenże: Na marginesie 8-miu lat działalności Pocztovej Kasy Oszczędności (Kupiec Nr. 10. 1928). — Tenże: Wady i braki inkasa weksli za pośrednictwem Pocztovej Kasy Oszczędności (Kupiec Nr. 12. 1928). — Tenże: Ustrój pieniężny Stanów Zjednoczonych A. P. (Gazeta Bankowa Nr. 6. 1928). — Tenże: Znaczenie obrotu czekowego; geneza i technika obrotu czekowego (Gazeta Bankowa Nr. 3. 1928). — S.: Podstawy finansowe oraz zagadnienie rentowności akcji budowlanej (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 6. 1928). — Sell Fr.: O listach zastawnych i obligacjach (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 2. 1928). — Skalski W.: Główne wytyczne nowego prawa bankowego (Kupiec Nr. 13. 1928). — Sommerstein E. Dr.: Tajemnica bankowa w świetle instrukcji dla skarbowych biur informacyjnych (Gazeta Bankowa Nr. 6. 1928). — Stanisławski J.: Emisja 4% premjowej pożyczki inwestycyjnej (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Tenże: Nowy oblig państwowy na rynku pieniężnym (Czasopismo Skarbowe Nr. 3. 1928). — Spät E. Dr.: Udział kapitałów zagranicznych w bankach w Polsce; odmienna taktyka banków wiedeńskich i niemieckich; stopniowy dopływ innych kapitałów (Tygodnik Handlowy Nr. 12. 1928). — Studzińska J.: Ubezpieczenia od szkód żywiolowych w Szwajcarii (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 5. 1928). — Szarski M.: Konserwatyzm gospodarczy (Przegląd Współczesny, luty, 1928). — T. T.: Pierwsze sprawozdanie Komisji Ankietowej (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 3. 1928). — Tułacz M. Mgr.: Zadłużenie Polski (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 2. 1928). — Tenże: O wekslu (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 3, 4. 1928). — Withers Hartley: Ameryka i jej dłużnicy (Gazeta Bankowa Nr. 5. 1928). — Tenże: Zagadnienie rynku złotego (Gazeta Bankowa Nr. 4. 1928). — Wojtyna J.: Rozwój kapitalizacji a rynek wewnętrzny (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — Zdanowski A.: Praca Komisji Ankietowej (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 2. 1928). — Podwyżka stemplowa od pisma, stwierdzającego umowę, a podpisanego przez jedną stronę (Przemysł i Handel, zeszyt 6. 1928). — Działalność Banku Gospodarstwa Krajowego w listopadzie i grudniu 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 6. 1928). — Reforma walutowa w Estonji (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Wpływ Stanów Zjednoczonych na poziom cen światowych; streszczenie artykułu prof. Gustawa Cassela w kwartalnym sprawozdaniu szwedzkiego banku Skandinaviska Kreditaktiebolaget (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Statystyka wkładów oszczędnościowych w Powiatowych i Miejskich Kasach Oszczędności

województwa Poznańskiego i Pomorskiego na dzień 31. 12. 1927 r. (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 2. 1928). — O język polski w handlowych stosunkach w Polsce i wobec Gdańska (Świat Kupiecki Nr. 15. 1928). — Francuski monopol spirytusu przemysłowego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4. 1928). — T. Sł.: Emisja kapitałów na zagranicznych rynkach pieniężnych w roku 1927 (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3. 1928). — Dochody i wydatki państwa w styczniu 1928 r. (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — Działalność kredytowa Banku Polskiego w roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Sprawozdanie doradcy finansowego (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Reforma podatku samorządowego od kinematografów (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Inwestycje miejskie z kredytów Banku Gospodarstwa Krajowego (Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1928). — Nadzwyczajny budżet inwestycyjny na 1928/29 rok (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — Szacowanie dochodowości gospodarstw rolnych przy wymiarze podatku dochodowego (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — Emisje pożyczek zagranicznych w 1927 roku w Stanach Zjednoczonych (Przemysł i Handel, zeszyt 15. 1928).

- Chabrun Cezar: La tactique financière. Economique d'abord. Paris. F. Alcan 1928, 8-ka, str. 200.
- Delaporte René: Des amortissements. 2-e édition. Paris, Gauthier-Villars et Cie 1928, 8-ka, str. 158.
- Drużbacka Anna Danuta: L'assurance-chômage en Pologne. Thèse... Fribourg. Paris, Edition Spes, 1927, 8-ka, str. 191.
- Geoffroy et Sémat: Manuel de banque. Paris, J. B. Baillièere et fils, 1928, 16-ka, str. 340 (Bibliothèque professionnelle).
- Imbrecq F.: Impôts sur les revenus. Paris, Librairie Fiscale, 1928, 16-ka, str. 36.
- Lefevre Roger et Jaques: Traité fiscal des sociétés anonymes. Paris, F. Fefevre, 1928, 8-ka, str. 204.
- Mabit Jean: La Restauration monétaire et les bilans. Paris, Hachette, 1928, 8-ka.
- Nitti F.: Principes de science des finances. Paris, M. Giard, 1928, 2 tomy w 8-ce, str. 439 i 470.
- Poiteux B.: La bourse des valeurs de Paris. Paris, M. Riviere, 1928, 8-ka, str. 332.
- Scarlatesco Victor: Le problème monétaire en Roumanie. Paris, Bocard, 1928, 8-ka, str. 156.

DZIAŁ VII.

Statystyka. Polityka ludnościowa. Wychodztwo.

Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Rok wydawnictwa IV 1925/1926. Warszawa. Główny Urząd Statystyczny 1927, 4-ka, str. XXXVII + 551.

Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Rok wydawnictwa V 1927. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 1927, 4-ka, stron XLVIII + 612.

Pierwszy Spis Powszechny Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30. września 1921 roku. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo tarnopolskie. Warszawa. Nakł. Głównego Urzędu Statystycznego 1927, 4-ka, str. XV + 278 (Statystyka Polski t. XXIX).

Czasopisma: Daszyńska-Golińska Z. Dr. Prof.: Zagadnienie populacyjne w świetle obrad Międzynarodowego Kongresu Populacyjnego w Genewie (Ekonomista, Tom I. 1928). — Gnoiński J.: Konwencja emigracyjna z Niemcami w sprawie robotników rolnych (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Jaroszewski K.: Jaka powinna być statystyka w kasach chorych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych Nr. 2. 1928). — Piekałkiewicz J. Dr.: Statystyka a ankieta (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 6. 1928). — Ruch cen w lutym 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 16. 1928).

Kaczmarek Czesław: L'émigration polonaise en France après la guerre. Paris, Berger-Levrault, 1928, 8-ka, str. 517.

DZIAŁ VIII.

Geografia gospodarcza i polityczna. Gospodarka światowa.

Gdańsk: Przeszość i terażniejszość. Praca zbiorowa pod redakcją Stanisława Kutrzeby. Z mapą, 181 rycinami i 10 tabl. Lwów—Warszawa. Wyd. Zakładu Nar. im. Ossolińskich 1928, 8-ka, str. XIII + 490.

Gruszka S.: Stany Zjednoczone A. P. Finanse, żegluga, produkcja węgla, nafty, bawełny i tytoniu w roku 1926, Sprawozdanie... konsula generalnego Rzplitej w Nowym Yorku, uzupełnione sprawozdaniem konsula Rzplitej w Pittsburgu A. Ocetkiewicza (Produkcja węgla, nafty i żelaza). Warszawa, nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1927) str. 62. (Sprawozdania Ekonomiczne Urzędów Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej r. 1927, nr. 7).

Gumpłowicz Władysław: Australja i Oceanja. Kraków. Nakł. księ. „Orbis”, 1927, 16-ka, str. 220 (Bibl. Geogr. „Orbis” Serja II t. 1). Polskiej, r. 1927, nr. 9).

Kossow Marjan. Finlandja w roku 1926. Sprawozdanie ekonomiczne kierownika Wydziału Konsularnego Poselstwa Rzplitej w Helsingforsie konsula... Warszawa, nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1927, 8-ka, str. 64. (Sprawozdanie Ekonomiczne Urzędów Zagranicznych Rzeczypospolitej

Zbyszewski Tytus: Saksonja i Turyngja w r. 1926. (Sprawozdanie ekonomiczne konsula gen.). Z dodatkowymi uzupełnieniami konsula generalnego Jerzego Adamkiewicza. Warszawa, nakł. tyg. „Przemysł i Han-

del", 1927, 8-ka, str. 24. (Sprawozdania Ekonomiczne Urzędów Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, nr. 4, 1927).

Zieliński Stanisław: Niemcy w roku 1926. (Sprawozdanie ekonomiczne konsula generalnego Rzplitej w Berlinie). Warszawa, nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1927, 8-ka, str. 112. (Sprawozdania Ekonomiczne Urzędów Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, r. 1928, nr. 8).

Czasopisma: Grabski Wł. J. Dr.: Położenie gospodarcze Niemiec w roku 1927 i na początku 1928 r. (Przemysł i Handel, zeszyt 16. 1928). — Heineman B. Dr. Syndyk Izby Handlowej w Gdańsku: Współzależność gospodarcza Europy (Tygodnik Handlowy Nr. 16. 1928). — J. K.: Rozwój eksploatacji torfu za granicą (Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1928). — Łop. Z.: Przegląd ogólnego stanu finansowego i gospodarczego Stanów Zjednoczonych; bilans płatniczy Stanów Zjednoczonych (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Markowski B. Dr. Prof.: Obraz stanu ekonomicznego powiatu kieleckiego w roku 1925—1926 (Ekonomista, Tom I. 1928). — Skrzywan S.: Z gospodarczego położenia Rosji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5. 1928). — Studnicki W.: Stan gospodarczy Sowietów w oświetleniu opozycji komunistycznej (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 8. 1928). — Wassan Girej Dżabagi: Przegląd ogólnego stanu finansowego i gospodarczego Japonii (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — W. M.: Chiny w gospodarce światowej (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — Sytuacja finansowa i gospodarcza Stanów Zjednoczonych A. P. (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). _____

Byé Maurice: Le port de Gênes. Son activité. Son organisation. Sa fonction économique. Lyon, 1928, 8-ka, str. 273. (Annales de l'Univ. de Lyon).

Guimares: Francisco et Georges Lafond. Annuaire du Brésil (Economique et financier) 1927. Paris 1927, 8-ka, str. 408.

Hardy G.: Géographie de la France Extérieure. Paris, E. Larose, 1928, 8-ka, str. 376 (Les Manuels Coloniaux).

Lafond Georges: La République Argentine. Paris, P. Roges, 1927, 8-ka, str. 96.

L bert A.: Le Canada. Paris, P. Roger, 1928, 8-ka, str. 96. (Monographies économiques). _____

Howarth O. J. R.: Climate and geography. London Oxford University Press, 1927, 8-ka, str. 62. _____

Breccia A.: Il porto d'Alessandria d'Egitto. Kair 1928, 4-ka, str. 700. (Mémoires de la Soc. Royale de Géographie d'Egypte, t. XIV).

Milone Ferdinando: Il porto di Napoli. Studio di geografia economica. Città di Castello. Societa anonima tipografica „Leonardo da Vinci”, 1927,

8-ka, str. 132. (Studi di economia, financa e statistica editi dal „Giornale Degli Economisti e Rivista di statistica”).

- A h r e n s R.: Wirtschaftsformen und Landschaft. Hamburg, L. Friedrichsen, 1927, 8-ka, str. 97. (Abhandl. d. Hamburger Univ. a. d. Gebiete d. Auslandskunde, Bd. 24).
- G l e y Werner: Die Grossstädte Nordamerikas und die Ursachen ihrer Entwicklung (Frankfurter Geogr. Hefte). Frankfurt a. M. 1927, 8-ka, str. 96.
- H a u s h o f e r K.: Grenzen in ihrer geographischen und politischen Bedeutung. Berlin-Grunewald, Vowinckel, 1927, 8-ka, str. 331.
- O t t o Friedrich: China. Wirtschaftspolitische Landeskunde. Gotha, J. Perthes, 1927. (Petermanns Mitteilungen, Ergänzungsheft 194), duża 8-ka, str. 111.
- R ü h l Alfred: Vom Wirtschaftsgeist in Amerika. Leipzig, Quelle und Meyer, 1927, 8-ka, str. 124.
- T r i n k l e r Emil: Afganistan. Eine landeskundliche Studie auf Grund des vorhandenen Materials und eigener Beobachtungen. Gotha 1928 (Petermanns Mitteilungen, Ergänzungsheft 196).

DZIAŁ IX.

Polityka socjalna i samorządowa. Organizacja pracy.

- B u d ż e t magistratu miasta Sosnowca, województwo Kieleckie, za rok 1927/1928. [Sosnowiec 1927], 4-ka, str. 203.
- F u s s Henri (Szef sekcji w Międzynarodowym Biurze Pracy). Zapobieganie bezrobociu i stabilizacja życia gospodarczego. Warszawa 1928, 8-ka, str. 39. (Wyd. Polskiego Tow. Polityki Społecznej, nr. 4).
- H e y d e l Adam: Kapitalizm i socjalizm wobec etyki. Kraków 1927, 8-ka, str. 38. (Odb. z „Przeglądu Społecznego”).
- K u l i k o w s k i Józef: Rozbudowa miast i jej finansowanie. Warszawa, nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1927, 8-ka, str. 43 (Biblioteka Ekonomiczna tyg. „Przemysł i Handel” r. III, t. 16).
- W y d a n i e jubileuszowe Związku Robotniczo-Rzemieślniczego Z. Z. P. w Poznaniu. 1902—25—1927. Poznań, nakł. Zw. Robotniczo-Rzemieślniczego, 1927, 8-ka, str. 300.
- Z a l e s k i Zygmunt: Stan gospodarki miejskiej i ruch ludności miasta Poznania. Poznań 1927, 4-ka, str. 8.

Czasopisma: Bobrowski C.: Amerykanizacja Europy (Przegląd Współczesny, luty, 1928). — Biegeleisen W. Dr. Prof.: Wykształcenie zawodowe w ośrodkach przemysłowych (Przemysł i Handel, zeszyt 4. 1928). — Czarnowski S.: Czy utrzymać monopolistyczny charakter ubezpieczenia pracowników umysłowych (Tygodnik Handlowy, Nr. 12. 1928). —

Hoyer W.: Wytyczne gospodarki żywnościowej (Przemysł i Handel, zeszyt 15. 1928). — H. K.: Walka o demokrację gospodarczą (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 3. 1928). — Jesionowski St.: Stan organizacyjny sekcji polskich przy Generalnej Konferencji Pracy we Francji (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 3. 1928). — J. G.: Racjonalizacja pracy na kolejach (Przemysł i Handel, zeszyt 5. 1928). — Krieger A.: Kasy chorych a ubezpieczenie pracowników umysłowych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych Nr. 2. 1928). — Kunicki R. Dr.: Rada wydziału lekarskiego w Krakowie a szpital kasy chorych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych Nr. 2. 1928). — Landau W.: Racjonalizacja budownictwa mieszkaniowego a państwowa akcja kredytowa (Przemysł i Handel, zeszyt 16. 1928). — Laskowski K.: Ruch zawodowy w roku 1928 (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 2. 1928). — Lorenczewski A.: Ankieta drożyzniana (Kupiec Nr. 6. 1928). — L. Wł. B.: Samorząd a życie gospodarcze (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — Malinowski E. Dr. Prof.: Amerykanizacja rolnictwa (Gazeta Rolnicza Nr. 10—11. 1928). — Mieszkowski J. T.: Warunki bytu pracowników bankowych w Polsce (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 3. 1928). — Nowakowski K. Inż.: Rozbudowa miast śląskich a zaopatrzenie w wodę (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 6. 1928). — Pragerowa E.: Przepisy o umowie o pracę robotników (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 3. 1928). — Puniccki S.: Normalizacja i jej znaczenie w biurowości (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5. 1928). — Tenże: Rezultaty naukowej organizacji w Polsce (Przegląd Gospodarczy Nr. 6. 1928). — Radomyski J.: Zagadnienia rolnicze na gruncie międzynarodowej organizacji pracy (Rolnik Ekonomista Nr. 4. 1928). — R.: Płace i zarobki robotnicze w Polsce; ruch płac robotników przemysłowych w roku 1927 (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 2. 1928). — Rozenberg H.: Polityka państwowa w dziedzinie zaopatrzenia ludności w chleb (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — R. St.: Ubezpieczenie chorobowe w Rumunii (Ochrona Społeczna Nr. 2. 1928). — Sand H. Dr.: Nowe plany reorganizacyjne (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 5. 1928). — Tułacz M. Mgr.: Ubezpieczenie pracowników umysłowych (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 2. 1928). — Tenże: Naukowa organizacja pracy w budownictwie (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 6. 1928). — Turzański E. Inż.: Możliwości ożywienia akcji budowlanej na Górnym Śląsku (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 6. 1928). — Rynek pracy w styczniu 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1928). — Rynek pracy w lutym 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — Budownictwo mieszkaniowe w Belgii (Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1928). — Nowe jednolite prawo budowlane (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 6. 1928). — Prace Polskiego Komitetu Normalizacyjnego w dziedzinie budownictwa (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 6. 1928). — Wpływ związków zawodowych na ustawodawstwo społeczne (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 3.

1928). — Płace nominalne i realne w Polsce w latach 1924—1927 (Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 2. 1928). — Ubezpieczenia społeczne w Polsce w roku 1926; opracowano w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych Nr. 3—4. 1928). — Stosunki mieszkaniowe według spisu z roku 1927 w Niemczech. Finansowanie budownictwa mieszkaniowego (Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1928). — Ubezpieczenie pracowników umysłowych (Tygodnik Handlowy Nr. 9. 1928).

DZIAŁ X.

Spółdzielczość.

Twarecki Leon: Rola Kas Stefczyka w walce z lichwą na wsi. Warszawa, Wydawnictwo Zjednoczenia Związków Spółdzielni Rolniczych Rzeczypospolitej Polskiej, 1928, str. 50, 8°.

Powyższa broszurka, napisana w celach propagandowych wywołała szersze zainteresowanie dzięki aktualności tematu, a niemniej i dzięki ujęciu i przedstawieniu przedmiotu przez autora. Przedmiotem broszurki są **p r y w a t n e** stosunki kredytowe wsi polskiej, skąd tylko sporadycznie dochodziły do wiadomości ogółu wołania o pomoc kredytową dla poszczególnych, warstw, szczególnie dla drobnych rolników. Powyższa praca poraz pierwszy oparta jest na wynikach **z b i o r o w e j** akcji, przeprowadzonej przez Zjednoczenie Związków Spółdzielni Rolniczych Rzeczypospolitej Polskiej, które rozporządzając obszerną siecią kas po wsiach, rozesłało do nich okólniki z odpowiednimi zapytaniami, na które wpłynęła większa ilość odpowiedzi. Opracował je systematycznie p. Tadeusz Zakrzewski w broszurze: „Lichwa na wsi”. Na tych więc materiałach p. Twarecki oparł swe wywody.

Treść broszurki jest jasno ułożona. Autor sięgając do czasów przedwojennych przypomina rolę Kas Stefczyka przed wojną w Małopolsce, w dalszych rozdziałach przedstawia obecne stosunki panujące na wsi. W szczególności omawia warunki prywatnych pożyczek, zaciąganych przez małorolnych i to tak w gotówce jak i w naturze, dochodząc do wniosku, że obecna lichwa przekracza znacznie rozmiary lichwy w ostatnich 10 latach wieku ubiegłego.

Dla przykładu wskażemy tylko, że oprocentowanie pożyczek prywatnych waha się pominąwszy województwa zachodnie, w których warunki są nieskończenie lepsze, od 72 do 168% rocznie. Procent pobierany w naturze jest przeciętnie jeszcze większy, nie mówiąc już zupełnie o wyjątkowych

wypadkach, gdzie oprocentowanie jest niewspółmiernie wysobie do zaciągniętej pożyczki. Dla zilustrowania stanu rzeczy starczą jednakże zupełnie wyżej wspomniane dane przeciętne.

W ostatnim rozdziale autor zastanawia się nad środkami, któremi lichwę można by zwalczyć. Wsuwa w tej walce na czoło organizację Kas Stefczyka z jej centralą finansową, Centralną Kasą Spółek Rolniczych, która przy pomocy odpowiednich kredytów państwowych (w wysokości 55 milionów złotych) mogłaby skutecznie podjąć się tego zadania. Rozmiary broszurki jak i jej cel propagandowy przypuszczalnie nie pozwalały autorowi na szersze rozpatrzenie zagadnienia lichwy, a temsamem i krytycznego przeglądu środków, jakimi należałoby lichwę zwalczać.

Głównym celem broszurki naszym zdaniem było zwrócenie uwagi ogółu na położenie wsi polskiej, szczególnie małopolskich i zdobycie odpowiednich środków finansowych. Pod tym względem broszurka spełniła swoje zadanie, poruszyła bowiem opinię, a z drugiej strony, jak nam wiadomo, już Bank Polski przeznaczył kilka milionów złotych kredytu wekslowego dla Centralnej Kasy. Czy jednakże akcja w tym kierunku podjęta odnieśli upragniony skutek, należy powątpiewać. Z jednej bowiem strony lichwa nie tylko jest zjawiskiem czysto gospodarczym. Jest ona w dużym stopniu wynikiem niższej kultury gospodarczej warstw, w których się panoszy, którą niekiedy tylko organizacje kredytowe, ale i handlowe, a przede wszystkim zawodowo-oświatowe będą mogły usunąć. Pomijamy przy tej sposobności okoliczność fatalnego wprost dla wsi małopolskiej rozdrobnienia warsztatów rolnych, co i pod tym względem odgrywa niemałą rolę. Wreszcie nie wydaje się rzeczą prawdopodobną, by Kasy Stefczyka rozporządzające stosunkowo niewielkimi funduszami, mogły tak dalece wpłynąć na rynek kredytowy wsi, by istotnie skoncentrować u siebie większość kredytów, a tem samem regulować i pożyczki i obniżać wydatnio stopę procentową. Dlatego też interwencja finansów rządowych może się mijać z celem.

Powyższe zastrzeżenia nie mają na celu obniżenie wartości broszurki j zasług jej autora. Dobrze się stało, że tak niezmiernie ciekawy temat został nareszcie poruszony.

Dr. Aleksander C a ł k o s i ń s k i (Poznań).

Bagiński Bronisław (starosta łucki): Spółdzielczość na Wołyniu. Łuck, nakł. Sejmiku Łuckiego, 1927, 8-ka, str. 95.

Sprawozdanie Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych w Poznaniu IV za rok 1926. Poznań 1927, 4-ka, str. XXIV + 189.

Twarecki Leon: Rola Kas Stefczyka w walce z lichwą na wsi. Lwów, Wyd. Zjednoczenia Związków Spółdzielni Rolniczych Rzeczypospolitej Polskiej, 1928, 8-ka, str. 50.

Czasopisma: Bliziński W. Ks.: Działalność spółdzielni i organizacji rolniczych w Liskowie (Tygodnik Rolniczy Nr. 9—10, 11—12, 15—16. 1928). — A. C.: Komunalny Związek Kredytowy w Poznaniu (Poradnik Spółdzielni Nr. 8. 1928). — Chwarścianek A.: Korzyści z mleczarni spółdzielczych (Rolnik Spółdzielca Nr. 3. 1928). — Kokociński A.: Rozwój i stan spółdzielni rolniczych zrzeszonych w okręgu Wileńskim (Tygodnik Rolniczy Nr. 13—14. 1928). — Lange O.: Źródła i tło historyczne ideologii społecznej Edwarda Abramowskiego (Przegląd Współczesny, marzec, 1928). — Mederski K.: Mleczarnie spółdzielcze w Polsce w świetle liczb (Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1928). — Piętka J. G.: Działalność spółdzielni mleczarskich w roku 1926, należących do Związku Spółdzielni Polskich (Poradnik Spółdzielni Nr. 7. 1928). — Szyszkowski J.: Małopolskie spółdzielnie kredytowe, należące do Związku Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych w 1927 roku (Poradnik Spółdzielni Nr. 6. 1928). — Windakiewicz K. Dr.: Zagadnienie jednolitego zorganizowania na obszarze Rzeczypospolitej okręgowych związków rewizyjnych i wyrównawczych komunalnych kas oszczędności i gminnych kas wiejskich pożyczkowo-oszczędnościowych (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 4. 1928). — Żelaski L.: Organizacja kontroli masła w Danji (Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1928). — Rola spółdzielczości w życiu gospodarczym (Rolnik Spółdzielca Nr. 7. 1928). — Niemieckie spółdzielnie w zachodnich województwach Polski (Poradnik Spółdzielni Nr. 6. 1928). — Potrzeby spółdzielczości jajczarskiej (Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1928). — Stan spółdzielczości rolniczej w Polsce (Rolnik Ekonomista Nr. 4. 1928).

C. Dział socjologiczny.

I. Wydawnictwa zbiorowe. Podręczniki i systemy. Historia socjologii i krytyka.

Simmel Georg: Sociologia. Estudios sobre las formas de socialización. Trad. por f. Pérez Bances. Madrid 1927. Ed. por la „Revista de Occidente”.

Summer William Graham a. Keller Albert Galloway: The science of society. 4. Vol. Yale Univ. Press. New-Haven 1927. Vol. I, str. XXXII + 734; Vol. II, str. XXII + 747; Vol. III, str. XXI + 766; Vol. IV, str. XXII + 1331.

- Adamski Walerjan Ks. Dr.: Zarys socjologii stosowanej. T. I. Poznań 1908. Prace Polskiego Instytutu Socjologicznego, str. VI + 302, 8-ka. (Nakładem Zjednoczenia Młodzieży Polskiej. Skład Gł. Sp. Akc. „Ostoja”).
- Znaniecki Florjan Prof. Dr.: Socjologia wychowania. T. I. Wychowanie Społeczne. Warszawa 1928. Komisja Pedagogiczna W. R. i O. P. str. VI + 312.
- Walther Andreas Prof. Dr.: Soziologie u. Sozialwissenschaften in Amerika u. ihre Bedeutung f. d. Pädagogik. Karlsruhe 1927. G. Braun, str. 143 (5 mk).
- Hayes Edward C.: Representative concepts in sociology. Sociology a. social research. Vol. XII. Nr. 1. Los Angeles 1927, str. 12—17.
- Lange Oskar: Socjologia i idee społeczne Edwarda Abramowskiego. Kraków 1928. Krak. Spółka Wydawn., str. 80 (3,20 zł).
- Riemann Robert: Müller-Lyer, der Soziologe u. d. Monist. Hamburg 1927. Hamburger Verlag. Monistische Bibliothek 44/44 a, str. 24.
- Posner Stanisław: Achilles Loria. „Economista” R. 28. T. 1. Warszawa 1928, str. 87—91.
- Meusel Alfred: Der 5. deutsche Soziologentag. Zeitschr. f. d. ges. Staatswissenschaft. Bd. 84. H. 1. 1928, str. 156—164.
- Jézéquel R.: Les théories sociologiques récentes aux Etats-Unis: la sociologie de M. Giddings. Rev. de métaphisique et de morale. Paris 1927. Vol. 34. Nr. 4, str. 489—548.

II Metodologia. Zagadnienia graniczne i ogólne.

- Thalheimer A.: Ueber die soziologische Methode. Marx-Engels Archiv. Bd. II. 1927, str. 497—508.
- Andrei P. Prof.: Das Problem d. Methode in d. Soziologie. Leipzig 1927. str. 39.
- Burgess Ernest W.: Statistics a. case studies as methods of sociological research. Sociology a. social research. Vol. XII. Nr. 2, str. 103—120. Los Angeles 1927.
- Ellwood Charles A.: Das seelische Leben d. menschlichen Gesellschaft. Eine Einführung in d. psychologische Soziologie. Aus d. engl. übers. bearb. und m. einem Vorwort vers. v. Hans Lorentz Stoltenberg. Bibliothek d. Soziologie u. Politik. Bd. III. Karlsruhe: 1927. G. Braun, str. XIX + 245 (12 mk).
- Mukerje Radhakamal: Social ecology of a River Valley. Sociology a. social research. Vol. XII. Nr. 4. Univ. of Southern California. Los Angeles 1928, str. 341—347.

- Bel liot R. P. Albéric: Manuel de sociologie catholique. Histoire, théorie, pratique. Nouv. éd. complétée et mise à jour. Paris 1927. Lethielleux, stron 651.
- Weber Alfred: Ideen z. Staats- u. Kultursoziologie. Probleme d. Staats- u. Kultursoziologie. Hrsgb. v. A. Weber. Bd. Karlsruhe 1927. G. Braun, str. 142 (6,20 Mk).
- Faguet Emile: Politicians a. moralists of the 19. century. London 1928. Benn, str. 317.
- Der men ghem Emile: Thomas Morus et les utopistes de la Renaissance. Paris, Plon, 1927, str. 283.
- Müh lestein Hans: Die Geburt d. Abendlandes. Ein Beitrag z. Sinnwandel d. Geschichte. Potsdam—Zürich 1927. Müller & Kiepenheuer. Orell Füssli, str. 216 (3,30 Mk).
- Fran kenstein Karl: Molitors metaphysische Geschichtsphilosophie. Berlin 1928. Reuther & Reichard, str. 139 (4 Mk).
- Ast row Wladimir: Rudolf Maria Holzapfel, d. Schöpfer d. Panideal. Mit e. Vorwort v. Romain Rolland. Jena 1928. Diederichs, str. 73 (3,25 Mk).
- Mü sebeck Ernst: Schleiermacher in d. Geschichte d. Staatsidee u. d. Nationalbewusstseins. Berlin, Hobbing, 1927, str. 150 (7,20 mk).
- Fichte Johann Gottlieb: Schriften z. Gesellschaftsphilosophie. Eingel. erl. u. m. Anm. vers. v. Hans Riehl. Bd. I. Jena 1928. Fischer, str. XI + 540 (14 Mk).
- Bre ysig Kurt Prof.: Der Stufenbau u. d. Gesetze d. Weltgeschichte. 2. stark verm. Auflg. Stuttgart—Berlin 1927. J. G. Cotta Nachfol., str. XX + 337 (9 Mk).
- Jol livet Castellot F.: Principes d'économie sociale non matérialiste. Paris 1928. Giard, str. 84 (s fr).
- Kau tsky Karl: Die materialistische Geschichtsauffassung. Dargelegt. Bd. 1—2. Berlin 1927. Dietz. Bd. I. Natur u. Gesellschaft, str. XV + 891; Bd II. Der Staat u. d. Entwicklung d. Menschheit, str. 895 (30 Mk).
- Baber M. M.: Karl Marx'interpretation of history. Harvard. Univ. Press 1927, str. X + 370.
- Hesse Albert Prof. Dr.: Wissenschaft u. Wirklichkeit. Betrachtungen z. Methode einer realistischen Nationalökonomie. Weltwirtschaftl. Archiv. Bd. 27, H. 1. Jena 1928.
- Lange Oskar: Źródła i tło historyczne ideologii i społecznej Edwarda Abramowskiego. Przegl. Współcz. R. VII. Nr. 71. Kraków 1928, str. 474—489.
- Baldensperger Fernand: Hoene-Wroński a Francja intelektualna. Przegl. Współcz. R. VII. Nr. 72. Kraków 1928. Krak. Spółka Wydawn., str. 3—22.
- Holzapfel Maria Rudolf: Welterlebnis. Das religiöse Leben u. s. Neugestaltung. Bd. I. Jena: Diederichs 1928, str. V + 270 8 Mk.

- Driesch Hans: Behaviorismus u. Vitalismus. Heidelberg 1927. Winter, str. 10. (Sitzungsbericht d. Heidelberger Akad. d. Wissenschaften. Philos.-Hist. Kl. 1927/28. I).
- Metallman J.: Elementy determinizmu przyczynowego. Przegł. Współczesny. R. VII. Nr. 70. Kraków 1928. Krak. Spółka Wydawn., str. 275—290 i Nr. 71, str. 458—473.
- Pastuszka Józef ks.: Filozofja religii M. Schelera. Ateneum kapłańskie. R. XIV. T. 21. Z. 1. Włocławek 1928, str. 17—47.
- Sobeski Michał: Z pogranicza sztuki i filozofji. Poznań 1928. Fiszer i Majewski, str. 4 nlb. + 268 + 4 nlb.

III. Podłoże biologiczne. Warunki zewnętrzne.

Baudouin Charles: Psychologie de la suggestion et de l'auto-suggestion. VI. Ed. Neuchatel & Paris: Delachaux & Niestlé, 1927, str. 404.

Wojna światowa, ściślej mówiąc, wywołane przez nią zmiany i deformacje życia społecznego wzmogły znów teoretyczne i praktyczne zainteresowanie problemem sugestji. Sugestia, jako pojęcie wieloznaczne a zarazem posiadające pozornie szczególniejszą zdolność tłumaczenia jakoby wszelkich nietylko anormalnych ale i najzwyczajszych faktów i procesów psychicznych czy społecznych, nasuwa się zawsze teoretyzującej świadomości ludzkiej jako panaceum egzegetyczne, ilekroć ta świadomość usiłuje wyjaśnić sobie fakt przelotnego czy trwalszego szerzenia się niezwykłych, destrukcyjnych czy pozytywnych prądów w życiu społecznym. Hipoteza sugestji, jako procesu towarzyszącego w charakterze stałego współczynnika, więcej nawet: podłoża wszystkim lub prawie wszystkim przebiegom psychicznym i interpsychicznym (społecznym), pozwala sprowadzać anormalne przejawy życia społecznego do normalnych, powszednich, równocześnie zaś nadaje tym ostatnim godność niezwykłości i tajemniczości. Arystokratyczny bowiem ezoteryzm błąka się zawsze w cieniu najbardziej demokratycznie nawet racjonalistycznej teorii sugestji.

Wszystkie dotychczasowe psychologiczne teorie sugestji można podzielić na dwie zasadnicze grupy: intelektualistyczne i emocjonalistyczne. Jest rzeczą zrozumiałą, że w czasie wojny i w obecnym okresie powojennym emocjonalistyczne teorie sugestji czyli teorie tłumaczące sugestję przez działanie pewnych czynników emocjonalnych — były nietylko ilościowo liczniejsze od teorii intelektualistycznych, ale i cieszyły się

większym uznaniem, niezależnie od swej naukowej wartości. Do najwybitniejszych przedstawicieli emocjonalistycznego kierunku w teorii sugestji należy również Ch. Baudouin, którego wymieniona wyżej książka powstała z wykładów, jakie miał autor w uniwersytecie genewskim.

Baudouin jest dziś głównym przedstawicielem i najwybitniejszym teoretykiem t. zw. przez niego „drugiej szkoły nantejskiej”. Opierając się na praktycznej metodzie i wynikach sugestywnej psychoterapii E. Coué, usiłuje Baudouin połączyć we własnej teorii sugestji koncepcję ideodynamizmu H. Bernheim'a z badaniami szkoły Freud'a nad dynamiką i strukturą procesów psychicznych i pragmatyzmem W. James'a i H. Bergson'a. Rezultatem tego synkretyzmu jest teoria sugestji, którą, w odróżnieniu od ideodynamizmu Bernheim'a, możnaby nazwać ideotelizmem. Niema sugestji (w znaczeniu heterosugestji), twierdzi Baudouin, istnieje tylko autosugestia. Autosugestia — czyli poprostu sugestja — „to idea, która podświadomie przekształca się w odpowiadającą jej rzeczywistość”. Idea, która stała się przedmiotem sugestji, nie urzeczywistnia się automatycznie, lecz działa w podświadomości jak cel, cel ostateczny. Podświadoma czynność zainicjowana przez ideę polega na „wynajdywaniu” i „przystosowywaniu” z danych w psychice zasobów odpowiednich środków, zwłaszcza natury emocjonalnej, do realizacji tego „celu”. Sugestia jest więc podświadomą czynnością psychiczną, kierowaną przez wgląd. Nie każda jednak idea zamienia się w sugestię. Proces podświadomego realizowania wymaga spełnienia jednego, zasadniczego warunku: idea wtedy i o tyle zamienia się w sugestię, kiedy i o ile występuje w stanie świadomości, który Baudouin nazywa koncentracją. Koncentracja jest postacią uwagi, której nie towarzyszy świadomy wysiłek woli; element woli bowiem — zdaniem autora — działa z reguły hamująco na proces przemiany idei w sugestię. Ponieważ ta koncentracja ma swe źródła w czynnikach uczuciowych i popędowych i ponieważ nadto proces podświadomego realizowania idei jest wyznaczony przede wszystkim przez emocjonalną strukturę danego indywiduum, autor sądzi, że można w ostatecznej analizie przyjąć teorie, które sprowadzają sugestię do działania czynników emocjonalnych.

Fakty obejmowane terminem „heterosugestji” uważa Baudouin za złożone; przedstawiają one kombinację „sugestji” (czyli autosugestji) z szeregiem wzmacniających ją,

a zarazem i komplikujących „czynników społecznych”. Tak więc „heterosugestje”, występujące w grupach społecznych, pozbawionych przywódcy czy przewodnika, składają się z dwóch różnych elementów: a) autosugestji (sugestji) i b) przykładu, w którym Baudouin wyróżnia jeszcze: naśladowanie i przekonanie (wiarę). Bardziej jeszcze złożone są „heterosugestje” w grupach posiadających spontanicznie uznanego przywódcę; są one kombinacją trzech różnych czynników: a) sugestji, b) przykładu (naśladowanie, wiara) i c) osobistego wpływu, autorytetu czy prestige'u (posłuszeństwo, wiara).

Krytykę ciekawej i subtelnej w analizach psychologicznych książki Baudouin'a podam w pracy o „Sugestji społecznej”. Tu chciałbym jedynie zwrócić uwagę czytelnika na znaczenie tego dzieła dla dalszego rozwoju teorii sugestji. Koncepcja Baudouin'a może i powinna stać się ważnym etapem w całkowitem usunięciu pojęcia „sugestji” z socjologii i t. zw. psychologii społecznej, a nawet psychologii ogólnej. Niewątpliwie F. Schneersohn miał głęboką słuszność wówczas, kiedy zwalczając ostro pojęcie „sugestji” i „naśladowania”, powiedział: „teoria sugestji nie jest żadną hipotezą heurystyczną, torującą empiryczne badania, lecz wszechobejmującą formułą egzegetyczną, która bezpośrednio empiryczne badanie zastępuje zawsze gotowem wyjaśnieniem”¹⁾. Ale własna jego koncepcja zastąpienia tych pojęć przez „zasadę reakcyj uwarunkowanych asocjacjami doświadczeniowemi” nie wydaje mi się teoretycznie płodna ani w psychologii, ani, tem mniej, w socjologii. Pojęcia „sugestji”, „naśladowania” i „zarazy psychicznej” mogą i powinny być usunięte z psychologii i socjologii; nie dają przecież, ściśle biorąc, żadnego teoretycznego wytłumaczenia faktów psychicznych czy społecznych, nie ostoją się również wobec głębszej, krytycznej analizy. W procesach podciąganych pod określenie „sugestji” i faktach tłumaczonych przez to pojęcie należy — mojem zdaniem — wyróżniać zawsze jasno i traktować iako swoiste, dwie odrębne, chociaż w empirycznym przebiegu ściśle ze sobą powiązane, grupy problemów: psychologiczne i socjologiczne. Zagadnienia psychologicznej natury dadzą się wyjaśnić bez teoretycznego postulowania jakiegoś odrębnego typu proce-

¹⁾ Suggestion u. Nachahmung als unfruchtbare Fiktion d. individuellen u. sozialen Psychologie. — Ethos. I. Jhrg. H. 2. Karlsruhe 1925/26 (str. 414).

sów psychicznych z etykietą „sugestji”. W grupie zaś problemów socjologicznych „sugestji” obok szeregu zmieniających się w każdym konkretnym wypadku współczynników społecznych jako stały, powtarzający się element można wyróżnić — jak sądzę — pewien typ stosunku „podporządkowania”; przez analizę treści rzeczowej tego stosunku można używać dane do odpowiedzi na pytanie, dlaczego w danej grupie społecznej czy w danym indywiduum mogą się realizować określone tylko „sugestje”.

Tadeusz Szczurkiewicz (Poznań).

- Plessner Helmuth: Die Stufen des Organischen u. d. Menschheit. Einltg. in d. philos. Anthropologie. Berlin 1928. W. de Gruyter, str. VIII + 346 (14 Mk).
- Schermann Ludwig: Die Rasse in d. Geisteswissenschaften. Studien z. Geschichte d. Rassengedankens. München: J. F. Lehmann 1928, str. XVI + 480 (18 Mk).
- Haddon A. C.: Les races humaines et leur répartition géographique. Ed. corr. et augm. par l'auteur. Trad. par A. van Gennep. Paris, Alcan, 1927, str. XV + 327 (30 fr).
- Günther Hans F. K.: Rassenkunde d. deutschen Volkes. 12. wesentl. umgearb. Auflg. München, J. F. Lehmann, 1928, s. VIII. + 499 (12 Mk).
- Wolf Heinrich: Angewandte Geschichte. Bd. V. Angewandte Rassenkunde. Weltgeschichte auf biologischer Grundlage. Leipzig, Weicher, 1927, str. X + 428 (10 Mk).
- Muntz Edward Earl: Race contact. New-York, Century, 1927, str. 421. (Century soc. science ser.).
- Schultze Paul: Kunst u. Rasse. Mit 159 Abb. München, J. F. Lehmann, 1928, str. VII + 144. (7,50 Mk).
- Daszyńska-Golińska Zofja Dr.: Zagadnienia populacyjne w świetle obrad Międzynarodowego Kongresu Populacyjnego w Genewie. Ekonomista R. XXVIII. T. 1. Warszawa 1928, str. 3 — 21.
- Prinzhorn Hans: Leib—Seele—Einheit. Ein Kernproblem d. neuen Psychologie. Potsdam, Müller & Kiepenheuer 1927, str. 201 (3,30 Mk).
- Fabre J. H.: Social life in the insect world. Transl. by B. Miath. London, Duckworth, 1927, str. 333.
- Künkel Fritz: Einführung in d. Charakterkunde auf individualpsychologischer Grundlage. Leipzig, Hirzel, 1928, str. VII + 185 (8 Mk.).
- Adler Alfred: Understanding human nature. Transl. by W. B. Wolfe. New-York, Greenberg, 1927, str. 299.
- Fubank Earle Edward: Concept of the Person. Sociology a. social research. Vol. XII. Nr. 4. Univ. of Southern California. Los Angeles 1928, str. 354—364.

- Geck L. H. Ad.: Sozialpsychologie im Auslande. Eine Einführung in die ausländische Literatur vorzügl. im Hinblick auf d. sozialpsycholog. Systematik. Berlin 1928. Dümmler, str. VIII + 120 (4,50 Mk).
- Young Kimball: Source book for social psychology. New-York 1927. A. A. Knopf, str. XXVI + 844.
- Müller Alois: Psychologie. Leitfaden d. Philosophie. Bd. 3/4. Berlin—Bonn, F. Dümmler, 1927, str. 346.
- Schneerson F.: Sozialpsychische Wirklichkeit. Ethos. 2. Jhrg. H. 4/5. Karlsruhe, G. Braun, 1927, str. 278—295.
- Bovet Piotr: Instynkt walki. Psychologia. Wychowanie. Przeł. M. Górska. Warszawa—Łódź 1928. Biblj. dzieł pedagog. R. III. Nr. 29, str. 262 + 2 nlb.
- Lange-Eichbaum Wilhelm: Genie-Irrsinn u. Ruhm. München, Reinhardt, 1928, str. 498 (13 Mk).
- Weinhandl Ferdinand: Die Gestaltanalyse. Erfurt, Stenger, 1927, str. 375 (16,50 Mk).
- Hirschlaff Leo: Hypnotismus u. Suggestivtherapie f. Aerzte u. Studierende. 4. Auflg. durchges. v. Prof. Dr. I. H. Schultz. Leipzig, J. A. Barth, 1928, str. XII + 274 (10 Mk).
- Zillig Maria: Einstellung u. Aussage. Zeitschr. f. Psychologie. Bd. 106. H. 1/2. Leipzig 1928, str. 58—106.
- Braun Ludwig: Die Psyche des Herzkranken. Zeitschr. f. Psychologie. Bd. 106. H. 1/2. Leipzig 1928. J. A. Barth, str. 1—22.
- Cameron Edward Herbert: Educational psychology. New-York, Century, 1927, str. 481.
- Green George H.: Psychoanaliza w szkole. Z przedmową W. Mc. Dougall'a. Przeł. Z. Ziemiński. Warszawa 1928. M. Arct, str. 219 + 3 nlb.
- Popoff Methodi: Ueber d. Freudsche Lehre d. infantilen Sexualität. Arch f. system. Philos. u. Soziologie. 30. Bd. H. 3/4. 1927, str. 229—246.
- Verhandlungen des I. Internationalen Kongresses f. Sexualforschung, Berlin, von 10. bis 16. Oktober 1926, veranstaltet v. d. Int. Gesellsch. f. Sexualforschung. Red. v. Max Marcuse. Berlin, Marcus & Weber 1927. Bd. I. Experimentalforschg. u. Biologie, str. III + 225 in 4° (20 Mk).
- Sicard de Plauzolles: Principes d'hygiène sociale. Pref. d'A. Pinard. Paris 1927, str. 239.
- Haushofer Karl: Geopolitik d. Pazifischen Ozeans. Studie über d. Wechselbeziehungen zwischen Geographie u. Geschichte. 2. erg. Auflg. Berlin — Grunewald, Vowinkel, str. XII + 477, 15 Mk.

IV. Życie społeczne.

Nacjonalizm a katolicyzm. Opinie biskupów, uczonych, polityków i publicystów współczesnych. Przełoż.

z franc, ks. J. Puzynianka. Przejrzał i wstępem zaopatrzył Prof. Dr. A. Peretiatkowicz. Poznań 1927. Fiszer i Majewski. Księg. Uniwers. str. VIII + 149 + 3 nlb.

Książka przedstawia publikację opinii, nadesłanych w odpowiedzi na prywatnie przez Maurycego Vaussard'a, ogłoszoną ankietę w sprawie stosunku katolicyzmu do nacjonalizmu. W ankiecie tej wzięli udział najwybitniejsi przedstawiciele katolickiej elity umysłowej z 10 państw (oczywiście katolickich) Europy. W przekładzie usunięto opinię publicysty i paryskiego korespondenta pism polskich A. Potockiego, jako odbiegającą wyraźnymi aluzjami politycznymi od ściśle rzeczowego tonu innych odpowiedzi.

Zebrane w tej książce opinie stoją, ogółem biorąc, na wysokim poziomie refleksji, a niektóre z nich zawierają nawet subtelne rozróżnienia i ciekawe postawienie problemu (n. p. odpowiedź M. Blondel'a, O. J. Woronieckiego, Gonzague de Reynold'a i in.). Jak można się było spodziewać, sprawdziany etyki katolickiej pozwalają autorom uznać zgodnie patriotyzm jako czynnik etycznie i kulturalnie pozytywny. Różnice pewne zachodzą natomiast w ocenie nacjonalizmu; pochodzą one jednakże stąd, że niektórzy z autorów wyróżniają w nacjonalizmie szereg wyraźnie zaznaczających się odcieni i potępiając go jako agresywny, zbrojny imperjalizm, uznają w nim — o ile tylko treściowo i natężeniem emocjonalnym utrzymany jest w pewnych granicach — pozytywny, dynamiczny czynnik w rozwoju kultury i świadomości narodowej. Najdalej posunięte rozróżnienia i najciekawsze myśli zawierają odpowiedzi autorów, należących do narodów, w których problemy narodowościowe i kwestja patriotyzmu lub nacjonalizmu, z tych czy innych powodów, były najważniejszymi i zawsze aktualnymi zagadnieniami życia społeczno-politycznego. Wśród nich zaś najgłębsza i socjologicznie najbardziej interesująca jest obszerna stosunkowo odpowiedź O. Jacka Woronieckiego, który, opierając się na koncepcjach filozofji społecznej św. Tomasa, traktujących „ustroje społeczne” jako posiadające „inną naturę” od składających je jednostek ludzkich, dopuszcza możliwość, a nawet konieczność pewnego zróżnicowania norm etycznych, obowiązujących grupę państwową czy narodową — od norm obowiązujących indywidualium.

Szczupłe ramy, jakie z reguły narzuca każda ankieta odpowiedziom uczestników, nie pozwoliły oczywiście autorom na szersze uzasadnienie i teoretyczne pogłębienie ich wywo-

dów. Dlatego „Nacjonalizm i katolicyzm” przedstawia raczej wcale bogaty i dość różnolity materiał do teoretycznej dyskusji, niż zbiór naukowych przyczynków. W nauce bowiem nie tyle sam wynik, ile drogi, którymi się do niego dochodzi: sposób postawienia i analizowania problemu i rodzaj uzasadnienia wygłaszanych twierdzeń jest rzeczą decydującą, a zarazem najwięcej interesująca.

Tadeusz S z c z u r k i e w i c z (Poznań).

- Redslob Robert: *Théorie de la Société des Nations*. Paris, Rousseau, 1927, str. 351.
- Société des Nations: League of Nations. *Conférence internationale du travail*. 10 session. Genève 1927. Vol. 1—2, str. 79 + 745 i str. V + 439 (26 Mk).
- Nelson Leonard: *Politics a. education*. Transl. by W. Lansdell. Forew. by W. J. Roberts. London, Allen Unwin, 1928, str. 253.
- Zur Lippe Friedrich Wilhelm Prinz: *Vom Rassenstil z. Staatsgewalt. Rasse u. Politik*. Berlin, Paetel, 1928, str. VIII + 135 (12 Mk).
- Thompson John Giffen: *Urbanization, its effects on government a. society*. New-York, Dutton, 1927, str. 696.
- Bossard James H. S.: *Problems of social well-being*. New-York a. London 1927. Harper a. Brothers, str. 654.
- Sorokin Pitirim A.: *Die Soziologie d. Revolution*. Ins Deutsche übertrg. u. m. e. Einltg. vers. v. H. Kasspohl. München, J. F. Lehmann, 1928, str. 360 (8 Mk).
- Exner Franz: *Krieg u. Kriminalität in Oesterreich. Mit e. Beitr. über d. Kriminalität d. Militärpersonen v. G. Lelewer. Vorw. J. T. Shotwell*. Wien, Hölder—Pichler—Tempsky A. G., London, Oxford Univ. Press. 1927, str. 219 (11,25 Mk).
- Schmeckeber Laurence F.: *The office of Indian affairs; its history, activities a. organization*. Baltimore, Hopkins, 1927, str. 605.
- Tyne Claude H. van: *England a. America. Rivals in the American revolution*. London, Cambridge Univ. Press., 1927, str. 204.
- Stern Alfred: *Der Einfluss d. französischen Revolution auf d. deutsche Geistesleben*. Stuttgart—Berlin 1928. Cotta, str. VIII + 252 (8,50 Mk).
- Bobrowski Czesław: *Amerikanizacja Europy. Przegl. Współczesny*. R. VII. Nr. 70. Kraków 1928. Krak. Spółka Wydawn., str. 308—316.
- Hurwicz Elias: *Geschichte d. russischen Bürgerkrieges*. Berlin, Laub, 1927, str. 302 (5,50 Mk).
- Repta Gustav: *Die Vernichtungspropaganda gegen d. deutsche Volk*. 2. erw. Auflg. Berlin 1927. Stier, str. 110 (1 Mk).
- Kriek Ernst: *Deutsche Kulturpolitik*. Frankfurt a. M. 1928. Neuer Frankf. Verlag, str. 132 (3 mk).

- Landy Z.: Wolność sztuki a prawo moralne. Przegląd Powszechny. T 177. Nr. 529. Kraków 1928, str. 41—56.
- Craig R. S.: Hawick a. the border. Social a. political history from the earliest times to the union of the Crowns. Hawick, Kennedy, 1928.
- Kamm Walther: Abgeordnetenberufe u. Parlament. Ein Beitrag z. Soziologie d. Parlamentarismus. Karlsruhe, G. Braun, 1928. Sozialwissenschaftl. Abhdlg. 4, str. VIII + 65 (3 Mk).
- Johnson Joseph: Freemasonry, its vision a. call. Forew. by Sir A. Robbins. London, Masonic Record, 1928, str. 166.
- Rigaud Louis: Les droits de la femme. Droits publics. Droits privés. Droits politiques. Paris 1927 (La Française et la loi au 20 siècle I), str. 111 (7 fr).
- Bellenou M.: Entrelisens familiers sur la morale sociale, publiés sous les auspices de l'Acad. d'éduc. et d'entr' aide soc. Paris 1927. „Action Populaire”, str. 191 (7,50 fr.).
- Odum Howard Washington: Man's quest for social guidance; the study of social problems. New York, Holt, 1927. str. 664.
- Gerbracht Joseph: Der Kampf um d. Seelen d. Arbeiter. Eine geschichtl. Darstellg. d. Organisationskämpfe in Rheinland-Westfalen. Berlin, 1927, str. 140 (1.50 M.).
- Erde! Anton: Arbeitsgerichte. 2. vollst. umg. Auflg. Leipzig, Gloeckner, 1927, str. IV + 102 (2 M.).
- The Workmen's Compensation Problem in New York State. New York, Nat. Int. Conference Board, 1927, str. XX + 375.
- Lloyd C. M.: Trade unionism. 3 ed. rev. and enl. London, Black, 1928, str. 202.
- Beard Mary R.: A short history of the american labor movement. New York, Macmillan, 1927, str. 212.
- Schmitz Christian: Geschichte d. Fabrik und d. Massenarbeit. Jena, Zwing, 1927, str. 148 (4.50 M.).
- Scheuerlen v.: Blutgruppenzugehörigkeit u. Meineidsprozesse. Reichsgesundheitsblatt H. 3—4, str. 53—56, H. 5, str. 79 - 83; H. 6, str. 99—101.
- Nearing Scott a. Hardy Jack: The economic organization of the Soviet-Union. New York 1927, Vanguard Press, str. 267.
- Rühle Otto: Die Revolutionen Europas. Bd. II (Frankreich). Dresden, Kaden, str. VIII + 336. (12,50 M.).
- Srokowski Konstanty: „The world crisis”. Przegląd Współczesny. R. VII. Nr. 71, str. 384—398 i Nr. 72, str. 103—139. Kraków, 1928. Krak. Spółka Wydawn.
- Young Earle, Fiske: Lynching a. political areas. Sociology a. social research. Vol. XII. Nr. 4. Univ. of Southern California. Los Angeles, 1928, str. 348—353.

- Rassak Jules: *Psychologie de l'opinion et de la propagande politique*. (Etudes de psychologie sociale). Paris 1927. Librairie de sciences politiques et sociales, str. 286 (12 fr.).
- Barnes Harry Elmer: *Soziologie u. Staatstheorie. Eine Betrachtung d. soziologischen Grundlagen d. Politik*. Uebers. v. Rose Hilferding. Mit e. Einltg. v. Prof. G. Salomon. Innsbruck 1927. Wagner, str. XI + 230 (8,50 M.).
- Anderson Adelaide Mary: *Humanity a. labour in China*. London, S. C. M. 1927, str. 301.
- Wasilewski Leon: *W sprawie stosunków narodowościowych na Kresach Wschodnich*. *Sprawy Narodowościowe*, R. I. Nr. 5—6. Warszawa, 1927, str. 503—508.
- Malinowski Edward: *Białoruś Sowiecka i jej stosunki narodowościowe*. *Sprawy Narodowościowe*. R. I. Nr. 5/6. Warszawa 1927, str. 509—519
- Rosja po dziesięciu latach. *Sprawozdanie delegacji amerykańskiej federacji pracy o związku sowieckich republik*. Warszawa 1928. F. Hoessick, str. 95 + 1 nlb.
- Sun-Yat-Sen: *Aufzeichnungen eines chinesischen Revolutionärs*. Herg. u. eingel. durch eine Darstellung d. Entwicklung Sun-Yat-Sen's u. d. Sun-Yat-Senismus v. Karl Aug. Wittfogel. Ins Deutsche übers. v. G. Iversen. Wien—Berlin, Agis-Verlag, 1927, str. 344 (3,90 M.).
- Arena Celestino: *Italiani par il mondò. Politica nazionale dell' emigrazione*. Milano 1927. Casa ed. Alpes, str. XV + 185 (8 l.).
- Hafftko Aleksander: *Assymilacja i emancypacja Żydów w Zachodniej Europie*. *Sprawy Narodowościowe*. R. I. Nr. 5—6. Warszawa 1927, str. 523—528.
- Lestchinsky Jakob: *Die berufliche Zusammensetzung d. jüdischen Einwanderung in d. Vereinigten Staaten 1900—1925*. *Weltwirtschaftl. Archiv*. Bd. 27. H. 1. Jena 1928, str. 162*—179*.
- Mairet Philippe: *Fantasies a. ideals*. *Sociological Rev.* Vol. 19. Nr. 4 London 1927, str. 273—276.
- Borchardt Julian: *Weitkapital u. Weltpolitik*. Berlin, Laub, 1927, str. 236 (5 M.).
- Behrmann Gerhard: *Das Inserat*. Wien, Barth, 1928, str. 355 (8 Mk.).
- Törnquist Gerhard: *Exakte Untersuchungen über Reklamewirkung*. *Annalen d. Betriebswirtschaft*. Bd. I. H. 4, str. 504—522.
- Tunkl Franz Frhr. v.: *Kurze Geschichte d. Klöster, ihrer Beraubung u. Vernichtung*. Ein Beitrag z. Kulturgeschichte. Paderborn, Schöningh, 1927, str. 198 (3,90 M.).
- Stebbing Georgie: *The story of the catholic church*. 4 ed. St. Louis, Herder, 1927, str. 726.
- Lippmann O. u. Plaut P.: *Die Lüge in psychologischer, philosophischer, juristischer, pädagogischer, historischer, soziologischer, sprach- u. lite-*

- raturwissenschaftl. Betrachtung. Leipzig 1928. J. A. Barth, str. X + 577 (25 M.).
- Barnes Harry Elmer: Die soziale Grundlage geistiger Gesundheit. Deutsch. v. Wolfg. Hanstein. Ethos. 2. Jhrg. H. 4—5. Karlsruhe 1927, str. 257—262.
- Piotrowicz Ludwik: Problem upadku monarchji asyryjskiej. Przegląd Współczesny. R. VII. Nr. 72. Kraków 1928. Krak. Spółka Wydawnicza, str. 70—77.
- Szarski Marcin: Konserwatyzm gospodarczy. Przegląd Współczesny. R. VIII. Nr. 70. Kraków 1928. Krak. Spółka Wydawnicza, str. 214—225.
- Gorvi Antonio Menotti: Bilans pięciolecia faszystów. Przegląd Współczesny. R. VII. Nr. 71. Kraków 1928. Krak. Spółka Wydawn. str. 399—413.
- Feliński M.: Ukraińskie Selansko-Robotnicze Socjalistyczne Objednanie. (Sel.-Rob.). Ideologiczne podstawy programu. Sprawy Narodowościowe. R. I. Nr. 5—6. Warszawa 1927, str. 495—502.
- Lambert Charles: La France et les étrangers. Paris. Delahaye, 1927, str. 157 (7 fr.).
- Pomiankowski Joseph: Der Zusammenbruch d. Ottomanischen Reiches. Wien, Almathea-Verlag, 1927, str. 144 (22 M.).

V. Grupy i typy.

Wędkiewicz Stanisław: Dyktator. Uwagi na marginesie współczesnej publicystyki francuskiej. Odb. z „Przeglądu Współczesnego”. R. 1926. — Kraków: 1926. Krak. Spółka Wydawn., str. 143 + 1 nlb.

Aktualny w współczesnym społeczno-politycznym ustroju państw europejskich problem dyktatury i „wielkiego człowieka” omawia praca prof. Wędkiewicza, ograniczająca się do przedstawienia tego zagadnienia w państwie, w którym ono — z racji silnych i żywotnych tradycji demokratycznych — było i jest przedmiotem niezwykle ożywionych dyskusyj teoretycznych, publicystycznych i literackich. Autor, wybitny romanista i zasłużony redaktor doskonałego miesięcznika, „Przeglądu Współczesnego”, daje w swej książce więcej od programu zakreślonego tytułem. Główny akcent położony jest istotnie na przedstawieniu problemu „dyktatora” w współczesnej publicystyce i literaturze francuskiej, poza tem jednak omawia autor w linjach ogólnych ten problem od chwili, w której poraz pierwszy stał się naprawdę aktualny, t. zn. od rewolucji francuskiej, która zburzyła wiarę w nadprzyrodzoną sankcję władzy politycznej. Kreśli więc zwięzłe ustosunkowanie się mas rewolucyjnych do dyktatorów, fluktuacje stosunku

literatury pięknej do Napoleona, omawia teorie filozoficzne i socjologiczne „wielkiego człowieka” i jego roli społeczno-politycznej W. Cousin'a, A. Comte'a, Gobineau, Tarde'a, J. Valois i J. Sorel'a, problem dyktatury w polityce przedwojennej Francji i w okresie wojny, kult „nieznanego żołnierza” jako objaw, zresztą krótkotrwały, reakcji antyindywidualistycznej i powrotną, wzmożoną powojenną falę kultu i tęsknoty za wielkim człowiekiem, wyrosłą z podłoża zaostrzonego kryzysu ustroju demokratycznego, dezorganizacji życia społeczno-gospodarczego, wpływu różnych wzorów zagranicznych (Włoch, Rosji, Hiszpanji i Polski), a przedewszystkiem z głębokiego kryzysu w „psychice społecznej” państw europejskich. W tym kryzysie psychicznym widzi autor trzy zasadnicze, wzajemnie się warunkujące momenty: a) kryzys autorytetu, jego moralnych podstaw, b) indywidualistycznie nastawiony sceptycyzm, przygotowujący grunt dla c) kryzysu religijnego, zaznaczającego się w tęsknocie za cudem, za elementem nadprzyrodzonym i... zbawcą.

Książka prof. Wędkiewicza daje doskonały i obfity materiał do analizy ustosunkowania się grupy społecznej (państwowej) do postaci „wielkiego człowieka” i różnorodności społecznej typizacji „dyktatora”; słabszy natomiast — do genezy poszczególnych form prądów pro-dyktatorskich i zagadnienia ich aktualnej przewagi czy zanikania. Wpływ wojny na wzrost tych prądów nie został wyczerpany; autor nie zwrócił czytelnikowi uwagi na głębokie zmiany, jakie wojna sprowadziła w strukturze grupy państwowej (w kierunku homogenizacji) jak i dlaczego obaliły one dawne autorytety a zarazem wzmogły tęsknotę za dyktatorem.

Pracę, pisaną żywo, z publicystycznym zacięciem, czyta się z zainteresowaniem; żałować tylko należy, że obfity materiał cytat podawany jest prawie z reguły w języku obcym.

Tadeusz Szczerkiewicz (Poznań).

F e l s J. Dr.: Begriff u. Wesen d. Nation. Eine soziologische Untersuchung u. Kritik (Deutschum u. Ausland, H. 6). Münster i W. 1927. Aschendorff, 1927, str. XV + 147 (5 M.).

P a x o n Frederic Logan: The new nation. Rev. and enl. ed. Boston, Houghton, 1927, str. 417.

H a l f e l d Adolf: Amerika u. d. Amerikanismus. Kritisch. Betrachtg. e. Deutschen u. Europäers. Jena 1927. E. Diederichs, str. XVI + 244 (7,50 M.).

- Schneider S.: Die Herrschaftsstruktur Englands im 18. Jahrhundert. Ein Beitrag z. sozialen Geschichte Englands. Zeitschr. f. Schweiz. Statistik u. Volksw. Bd. 63, H. 5. str. 598—628.
- Brown W. J.: Three months in Russia. London, Labour Publ. Co. 1928, str. 189.
- Wlatning Friedrich: Das neue Russland. Ergebnisse e. Studienreise. Zürich, 1927, str. IV + 138.
- Lao-P'ong-Yo: La Chine nouvelle. Paris, Peyronnet, 1927. Ed. colonials, str. 384 (18 fr.).
- Swift Edgar: The psychology of Youth. New York, Ch. Scribner's Sons, 1927, str. XI + 342.
- Junod Henri A.: The life of a South Africa tribe. 2. ed. rev. a. enl. Vol. 1—2. London, Macmillan, 1928, V. I. str. 563. V. II. str. 664.
- Lippmann Franz: Die Gruppen- u. Kampfgruppenausbildung. Berlin 1927, str. 180.
- Rocco Alfredo: La trasformazione dello stato. Dello stato liberale allo stato fascista. Roma, La Voce, 1927, str. 414 (40 l.).
- Gaglia Antonio: La nuova favola delle api. Lo stato corporativo Roma. Ed. l'Ordine fascista, 1927, str. 155 (10 l.).
- Brentano L.: Eine Geschichte d. wirtschaftlichen Entwicklung Englands. Bd. III. 1. Hälfte: Das Aufsteigen d. Bürgertums u. d. Arbeiterklasse. Jena, Fischer, 1928, str. VI + 666.
- Huch Ricarda: Im alten Reich. Lebensbilder deutscher Städte. Leipzig, Grethlein, 1927, str. VI + 447 (6 M.).
- Glueck Eleanor T.: The community use of shools. Baltimore, Williams & Wilkins, 1927, str. 222.
- Leadbeater Charles W.: Das verborgene Leben in d. Freimauerei. Aus d. engl. Vorw. Annie Besant. Düsseldorf, Ring-Verlag, 1927, str. XVI + 360 (12 M.).
- Overmans J.: Uniwersytety japońskie. Przegląd Powszechny. T. 177 Nr. 530. Kraków 1928, str. 209—216.
- Goetz Leopold Karl: Soziale Schichtung d. Studenten u. Studentinnen in Preussen. Frau. Bd. 35, H. 4 (1927), str. 217—227.
- Pennachio Alberto: That corporative state. New York, Italian Historical Soc. 1927, str. 162.
- Yoshitami M.: Les corporations dans l'ancien Japon. Rev. d'histoire écon. et soc. Paris. Vol. XV. Nr. 4, str. 504—509.
- Richter Max: Geschichte d. schlagenden Korporationen d. Schweiz. Kurzer Beitrag z. schweizer. akad. Leben. Geleitwort v. Willy Bartsch. Bern, Böhler & Werder, 1927, str. IV + 85 (8,50 fr.).
- Barnes James Str.: The universal aspects of fascism. London, William & N. 1928, str. 269.

- Labriola Arturo: Die gegenwärtige Phase d. Faschismus. Gesellschaft. Bd. V, H. I (1928), str. 29—42.
- Dorigo Pietro: Fondamento etico del fascismo. Pref. di Sofronio Pocarini. Gorizia, 1927, str. 79.
- Protokoll des 4. ordentlichen Kongresses d. Internationalen Gewerkschaftsbundes. Abgeh. im Grand Palais. Paris v. 1—6 Aug. 1927. Amsterdam, Int. Gewerkschaftsbund, 1927, str. 296.
- Cioffi Alfredo: Organizzazione sindacale e rapporti collettivi di lavoro nella legislazione italiana. Pref. di Mariano D'Amelio. Milano, Hoepli, 1927, str. XXIX + 622 (45 l.).
- Bimba Anthony: The history of the American working class. New York, Int. Publishers, 1927, str. 360.
- Michels Roberto: Some reflections on the sociological character of political parties. American political science rev. Madison, 1927. Vol. XXI. Nr. 4. str. 753—772.
- Quigley Joseph Anthony Michael: Condemned societies. Washington, Catholic Univ. of America, 1927, str. 138.
- Häberlin Paul: Ueber d. Ehe. Zürich, Schweizer Spiegel-Verlag, 1928, str. 160 (4,80 M.).
- Rost Ida: Die Ehescheidungen d. Jahre 1920—1924 von in Sachsen geschlossenen Ehen. Unter besonderer Berücksichtigung d. Dauer d. Ehen u. d. Heiratsalters d. geschiedenen Ehegatten. Leipzig, Teubner, 1927, str. XVII + 96 (8 M.).
- Buchow-Homeyer Charlotte: Zeitehe. Ein Vorschlag. Berlin, Marcus & Weber, 1928, str. 142 (4 M.).
- Cross Early Bennet: The Hebrew family; a study in historical sociology. Chicago, Univ. of Chic. Press. 1927, str. 228.
- Steinweg Johannes: Die innere Mission d. evangelischen Kirche. Eine Einführung in ihr Wesen u. ihre Arbeit, sowie in ihre Zusammenhänge mit d. Wohlfahrtspflege u. Sozialpolitik. Heilbronn, Salzer, 1928, str. XI + 512.
- Schultze Oskar: Das Weib in anthropologischer u. sozialer Betrachtung. 3. Aufl. umgearb. u. erg. v. M. Hirsch. Leipzig, Kabitzsch, 1928, str. H2.
- Langdon-Davies John: A short history of women. New York 1927, Viking Pr., str. 396.
- Buschan Georg: Im Anfang war das Weib. Neue Beiträge z. Menschen u. Völkerkunde. 3. Bd. Dresden, Reissner, 1927. T. I, str. VI + 415; T. II. str. 420; T. III. str. 343 (25 M.).
- Lombroso Gina: La donna nella società attuale. Bologna 1927, Zanichelli, str. XI + 198 (13,50 l.).
- Frauen jenseits d. Ozeane. Hrsgb. v. Margarete Driesch. Sammelwerk. Heidelberg, Kampmann, 1927, str. 267 (9,50 M.).

- Schwabach Erik Ernst: Die Revöolutionierung d. Frau. Leipzig, 1928. D. Neue Geist-Verlag, str. 235 (6,50 M.).
- Henry Alice: Women a. the labor movement. New York, Macmillan, 1927, str. 260.
- Diehl Guida: Deutscher Frauenwille. Gotha: Klotz, 1928, str. VII + 198. (5 M.).
- Strauss u. Torney Lulu v.: Deutsches Frauenleben in d. Zeit d. Sachsenkaiser u. Hohenstaufen. Nach alten Quellen. Jena, 1927, Diederichs, str. 84 (2 M.).
- Bäumer Gertrud: Die Frauengestalt d. deutschen Frühe. Berlin, 1928. Herbig, str. III + 38 in 4⁰ (7,50 M.).
- Wahle Richard: Entstehung d. Charaktere. München. Drei Masken-Verlag, 1928, str. VII + 388 (6 M.).
- Katz David u. Katz Rosa: Gespräche mit Kindern. Untersuchungen z. Sozialpsychologie u. Pädagogik. Berlin, Springer, 1928, str. VI + 299 (10,50 M.).
- Baumgarten Franciszka: Kłamstwo dzieci i młodzieży. Bibl. Dziel Pedagog. Nr. 12. Warszawa, 1928.
- Key Ellen: Stulecie dziecka. Przeł. Iza Moszczeńska. Bibl. Dzieł. Pedagog. R. III. Nr. 14. Warszawa, 1928. Nakł. „Naszej Księgarni”, str. 239 + 1 nlb.
- Wedekind Eduard: Studentenleben in d. Biedermeierzeit. Ein. Tagebuch aus d. J. 1824. Hrsgb. v. Heinrich Hubert Houben. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1927, str. 188 (4 M.).
- Case Clarence Marsh.: Sholarship in sociology. Sociology a. social research. Vol. XII. Nr. 4. Univ. of Southern California. Los Angeles, 1928, str. 323—340.
- Allen Ethel Richardson: Social phases of adult education. Sociology a. social research. Vol. XII. Nr. 4. Univ. of Southern California, Los Angeles 1928, str. 365—370.
- Stern Erich: Jugendpsychologie. 2. durchgs. u. erg. Auflg. Breslau, 1928. Hirst, str. 108 (3,50 M.).
- Pigoń Stanisław: Seweryn Goszczyński w sporze z Kołem „Sprawy”. — Przegląd Współczesny. R. VII. Nr. 72. Kraków 1928. Krak. Spółka Wydawnicza, str. 23—38.
- Seelmann-Eggebert Erich Lothar: Friedrich Wilhelm Raiffeisen. Sein Lebensgang u. genossensch. Werk. Stuttgart, Kohlhammer, 1928, str. X + 494 (21 M.).
- Lenotre G. (i. e. Gosseline Louis Leon Theodore): Robespierre's rise a. fall. Transl. by R. Stawell. New York. Doran, 1927, str. 318.
- Fülöp-Miller René: Der heilige Teufel. Rasputin u. d. Frauen. Leipzig, Grethlein, 1927, str. VII + 440 (10 M.).

- Robertson William Sir: Soldaten u. Staatsmänner 1914—1918. Aus d. engl. v. Else u. Karl Frhr. v. Werkmann. Vorw. B. Schwertfeger. Berlin 1927, str. XII + 482 (24 M.).
- Meyer-Dinkgräfe Wilhelm: Der Lehrerstand. Berufspsycholog. Erhebungen u. Untersuchungen. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1928, str. VIII + 200 (6,60 M.).
- Milioukov Paul: Les intellectuels russes et l'Europe. Rev. of Nations. Genf 1927, Vol. I. Nr. 5, str. 40—60.
- Hayward Arthur L.: Lives of the most remarkable criminals, who have been condemned a. executed for murder, the highway, housebreaking, street, robberies, coining or other offenses. New York, Dodd & Mead, 1927, str. 632.
- Groethuysen B.: Origine de l'esprit bourgeois en France. I. Vol. L'église et la bourgeoisie. Paris. Gallimard, 1927 (Bibliothèque des idées), str. XIII + 299.

VI. Wytwory społeczne.

Chełmirski Jan: Jej Królewska Mość Prasa. Zwięzły zarys teorii prasy i dziennikarstwa. (Biblioteka Tęczowa Nr. 16). Lwów 1927. „Ateneum”, str. 134 + 2 nlb.

Barok w tytule książki, traktującej o przedmiocie, który może i powinien być ujęty naukowo, nie usposabia naogół czytelnika przychylnie do jej treści, nawet wówczas, kiedy autor w podtytule stara się zniwelować ujemne nastawienie, pozwalając przypuszczać, że praca jego zawiera jednak trzeźwe teoretyczne roztrząsania lub choćby tylko rozsądne uwagi. Etykieta barokowa wywołuje nietylko wrażenie pretensjonalności autora, ale cogorsza, przedstawia zazwyczaj pierwszy dowód jego emocjonalnej raczej niż intelektualnej postawy w stosunku do omawianego tematu.

Lektura pierwszych już stronicy pracy Chełmirskiego, dziennikarza lwowskiego, pozwala wszelako na mniemanie, że tytuł jego dzieła — wzorowany zresztą na tytule książki redaktora „Matin'a” S. Lauzanne'a „Sa Majesté la Presse” — jest tylko objawem koncesji ze strony autora na rzecz tyle przez niego zwalczanego smaku powojennego czytelnika. Treść bowiem tej informacyjnej przedewszystkiem książki jest najzupełniej trzeźwa i rozsądna, podana nadto w formie bezpretensjonalnej, wzbudzającej zaufanie do informacji i wywodów autora. Przez wszystkie, nieliczne zresztą stronice przewija się najwyraźniej tendencja do możliwie wszechstronnego oświetlenia i sumiennego, rzeczowego ujęcia tematu. Inna rzecz, czy określenie przez autora jego wywodów jako próby „teorii

dziennikarstwa" uważać należy za szczęśliwe, czy wogóle można mówić — jak to dziś modą stało się np. w Niemczech — o „teorii prasy” czy „nauce o prasie”. Idąc konsekwentnie po linii logicznych założeń takiego wyodrębniania „teorii” i „nauki o prasie”, doszlibyśmy przeciw do utworzenia tyłu teorii i nauk samodzielnych, ile jest lub raczej ile ktoś zechce wyróżnić przedmiotów w świecie humanistycznym i przyrodniczym, nie mówiąc już o tem, że te nowe „nauki” pociągnęłyby za sobą nietylko kompletną anarchję w myśli ludzkiej, ale i gruntowną likwidację wszystkich istniejących obecnie nauk. Nauki bowiem i teorie powstają i różnicują się nie tyle podług przedmiotów, ile — przede wszystkim — według nastawienia poznawczego i stawiania takiego czy innego, zawsze jednak logicznie spójnego, typu zagadnień. Trudno przeto zgodzić się na określenie „nauka o prasie” czy „teoria prasy”. Można natomiast rozpatrywać prasę z punktu widzenia etyki indywidualnej lub społecznej, religii lub estetyki, rozwoju kultury lub techniki, czy też jako zagadnienie prawne, ekonomiczne, socjologiczne lub psychologiczne. To właśnie czyni w swej pracy autor, chociaż nie wyczerpuje ani punktów widzenia, z jakich można i należy rozpatrywać prasę, ani zagadnień teoretycznych i praktycznych, jakie się z jej istnieniem wiąże. Omawia więc stronę techniczno-organizacyjną dziennika, problem finansowy prasy, jej funkcję społeczną i wpływ na życie, typ zawodowy i moralny dziennikarza i t. p.

Wszystkie te zagadnienia rozpatruje autor nietylko z punktu widzenia ich swoistej odrębności, ale i postulatów etyki społecznej, oczywiście — ze względu na „społeczną funkcję” prasy jako „instytucji życia zbiorowego” (str. 49).... nizującej i wyrażającej opinię publiczną”. Przy takim określeniu „społecznej funkcji” prasy, w zasadzie słusznem, chociaż nie wyczerpującem jej społecznego znaczenia i roli, można oczekiwać od autora bliższej znajomości prac socjologicznych, traktujących o opinii społecznej i dziennikarstwie jak np. F. Tönnies'a „Kritik d. öffentlichen Meinung”, Lowie „Public opinion in peace a. war”, W. Lippmann'a „Public opinion” i szkicu L. Benario: „Zur Soziologie d. Zeitung (Zeitschrift f. Völkerpsych. u. Soz. Jhrg. II. H. 2). Autor wszelako ani poziomem, ani treścią swoich wywodów nie zdradza nigdzie choćby śladów lektury wymienionych dzieł. Stąd też wypowiada w swej pracy szereg myśli socjologicznie prymitywnych, a często i naiwnych (n. p. o narodzie, opinii publicznej, społeczeństwie, sugestywnym wpływie prasy i t. p.), stąd

również bywa naogół niepotrzebnie wymowny, poruszając rzeczy ogólnie znane, dziwnie natomiast lakoniczny, nieomal zagadkowo dyskretny, przy dotykaniu najbardziej istotnych zagadnień z dziedziny socjologii prasy. Jeśli mimo to pracę p. Ghełmirskiego można czytać z zainteresowaniem, zasługa to przede wszystkim tych niemieckich dziennikarzy, których dzieła o prasie wymienia autor we wstępie swej książki. Chociaż — taka n. p. „Kultur u. Presse” Löbl'a, wydana przed 20 zgorą laty, wydaje mi się i dzisiaj jeszcze lepszym, bo głębszym i bardziej wszechstronnym informatorem.

Tadeusz S z c z u r k i e w i c z (Poznań).

- Schneider Hermann: Die Kulturleistungen d. Menschheit. Bd. I. Die Völker des Altertums. Leipzig, Weber, 1927, str. XI + 672 in. 4° (27,30 M.).
- Edwards William: Notes on European history. Vol. IV. 1815—1870. London, Rivington, 1927, str. 584.
- Witkowski Stanisław: Z podróży po Hiszpanji i Portugalji. Przegląd Współczesny. R. VII. Nr. 70. Kraków 1928, Krak. Spółka Wydawn., str. 190—213.
- Chałasiński Józef Dr.: Wychowanie w domu obcym jako instytucja społeczna. Studium z socjologii wychowania. Prace Polskiego Instytutu Socjologicznego. Poznań 1928. Fiszer i Majewski, str. X + 230.
- Mayerhofer Karl: Ahnenerbe. Von Sitte u. Brauch in Altbayern. München-Oldenbourg 1927, str. V + 248 (6 M.).
- Jones Howard Mumford: America a. French culture. 1750—1848. Chapel Hill, N. C. Univ. of North Carolina Press 1927, str. 631.
- Las Casas Bartolemé de: Historia de las Indias. Prólogo de Gonzalo Reparaz. T. 1—3. Madrid, Aguilar 1926-27, str. XXIX + 608; 599; 606.
- Wilhelm Richard: Ostasien. Werden u. Wandel d. chinesischen Kulturkreises. Potsdam, Müller & Kiepenheuer, 1927, str. 220 (3,30 M.).
- Geisler Walther: Durch Australiens Wildnis. Forschungsreisen v. Australiens Städten d. Kultur zu d. Naturvölker in d. J. 1925—27. Halle, Waisenhaus, 1928, str. XII + 290 (12 M.).
- Binder Rudolph Michael: Religion as man's completion; a socioreligious study. New York 1927, Harper, str. 397.
- Anwander Anton: Die Religionen d. Menschheit. Einführung in Wesen u. Geschichte d. ausserchristlichen Gottesvorstellungen. Freiburg, Herder 1927, str. XIX + 567 (16 M.).
- Kulesza Eugenjusz Dr.: Mistyka w świetle najnowszych studjów. Przegląd Powszechny, T. 177. Nr. 530. Kraków 1928, str. 129—143.

- Freud Sigmund: Die Zukunft einer Illusion. Wien 1927, Intern. Psychoanalyt. Verlag, str. 91 (2,30 M.).
- Brückner Aleksander Prof. Dr.: Pierwotna wiara i kultury. Polska, jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej. T. I. Zesz. 2/3. Warszawa 1928. Trzaska Evert Michalski, str. 39—50 in 4°.
- Szydelski S. ks. prof.: Religja helleńska. Stary Testament i chrześcijaństwo. Ateneum Kapłańskie. R. XIV. T. 21. Włocławek 1928. Zesz. 1, str. 1—6 i zesz. 2 str. 105—135.
- Zieliński Tadeusz: Nauka i sentyment wobec hellenizmu i judaizmu. Przegl. Współczesny. R. VII. Nr. 71. Kraków 1928. Krak. Spółka Wyd., str. 353—370.
- Wundt Max: Die Ehre als Quelle des sittlichen Lebens in Volk u. Staat. Langensalza, Beyer, 1927, str. 53.
- Rostworowski J.: Piękno ideałów rycerskich a dążenia katolickiego pacyfizmu. Przegląd Powszechny. T. 177. Nr. 529. Kraków 1928, str. 3—16.
- Bernoville Gaétan, Brillart Maurice, Bucaille Victor. Du journalisme. Paris 1927, Ed. „Spes”. str. 152.
- Jouanne R.: La presse alençonnaise de la révolution au second Empire. Alençon 1927, str. 32.
- Kleinberg Alfred: Die deutsche Dichtung in ihren sozialen, zeit- u. geistesgeschichtlichen Bedingungen. Eine Skizze. Berlin, Dietz 1927, str. XV + 443 (12 M.).
- Forst-Battaglia Otto: Główne prądy w współczesnym piśmiennictwie francuskim. Przegl. Współczesny. R. VII. Nr. 71. Kraków 1928. Krak. Spółka Wydawn., str. 428—442.
- Gregor Joseph u. Fülöp-Miller Réne: Das russische Theater. Sein Wesen u. seine Geschichte mit bes. Berücksichtigung d. Revolutionsperiode. Wien, Almathea-Verlag 1927, str. 139 in 4°, mit 405 Bildern (80 M.).
- Hershey Amos Shartie: The essentials of international public law and organisation. Rev. ed. New York, Macmillan 1927, str. 806.
- Maurach Reinhart: System des russischen Strafrechts. Berlin, Sack 1928, str. 207 (8 M.).
- Znaniecki Florjan: Social research in criminology. Sociology a. social research. (An international journal combining. The journal of applied sociology a. Bulletin of social research). Vol. XII. Nr. 4. Univ. of Southern California. Los Angeles 1928, str. 307—322.
- Brasol Boris: The elements of crime. New York-Oxford 1927.
- Carlyle R. W. a. Carlyle A. J.: A history of mediaeval political theory in the West. Vol. I. London 1927, Blackwood.

- G o s h a l U. N.: A history of Hindu political theories, from the earliest times to the end of the 17. century. 2. ed. New York—Oxford 1927, str. 276.
- C u n o w Heinrich: Allgemeine Wirtschaftsgeschichte. Eine Uebersicht über d. Wirtschaftsentwicklung von d. primitiven Sammelwirtschaft bis **zum** Hochkapitalismus. Bd. II. Wirtschaftsformem d. indischen Arier, d. Italiker, Kelten u. Germanen. Berlin, Dietz 1927, str. 478 (15 M.).
- A n t o n i e w i c z Włodzimierz Prof. Dr.: Pradzieje ziem Polski. Polska, jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej. T. I. Zesz. 1/2 Warszawa 1928. Trzaska Evert Michalski, str. 15—38 in 4°.

VII. Varia.

- W e s t e r g a a r d Harald u. N y b o l l e M.: Grundzüge d. Theorie d. Statistik. Ins Deutsche übertrg. v. Mads Iversen. 2. völlig umgearb. Auflg. Jena, Fischer, 1928, str. VII + 640 (30 M.).
- H a u s h o f e r Karl: Grenzen in ihrer geographischen u. politischen Bedeutung. Berlin—Grunewald. Vowinckel, 1927, str. XV + 351 (18 M.).
- J o s t o c k Paul: Der Ausgang d. Kapitalismus. Ideengeschichte, s. Ueberwindung. München 1928. Duncker & Humblot, str. VII + 301 (11 M.).
- R i t s c h l Hans: Reine u. historische Dynamik d. Standortes d. -Erzeugungszweige. Schmollers Jahrb. Bd. 56, H. 6. str. 1—58.
- E r k e l e n z Anton u. B r a u w e i l e r Roland: Selbstverwaltung in d. Sozialpolitik. Schriften d. Gesellschaft f. soziale Reform. Bd. 80. Jena, Fischer, 1927, str. 125—215.
- D e n n e r Eberhard: Die Krisis d. Gegenwart u. d. kommende Kultur. Eine Einführung in d. Geschichtsphilosophie Berdjajews. Leipzig, Klein, 1928, str. III + 97 (3 M.).
- K e y s e r l i n g Hermann Graf: Das Spektrum Europas Heidelberg 1928. Kampmann, str. 491 (9,50 M.).
- O r t e g a y G a s s e t José: Die Aufgabe unserer Zeit. Mit e. Einleitung v. Ernst Curtius. Aus d. span. v. Helene Weyl. Zürich, Girsberger, 1928, str. 269 (5 M.).
- B i e Richard: Diagnose des Zeitalters. Weimar, Duncker, 1927, str. VIII + 212 (4,50 M.).
- W a s o w s k i Józef (Widz): Wielkie czasy. Warszawa, F. Hoesick, 1928, str. 4 nlb. + 180 + 4 nlb.
- G a r i s Roy L.: Immigration restriction. New York 1927, Macmillan Company, str. XV + 376.
- B o g a r d u s Emory S.: Mexican immigrants a. the quota. Sociology a. social research. Vol. XII. Nr. 4. Univ. of Southern California. Los Angeles, 1928, str. 371—378.

- Katelbach Tadeusz: Różnice ideologiczne na Kongresach Mniejszościowych w Genewie. Sprawy Narodowościowe. R. I. Nr. 5—6. Warszawa, 1927, str. 528—537.
- Fenner Heinz: Politisch-statistisches Handbuch d. Sowjet-Union. Berlin, 1926. Dt. Uebersiedienst, str. 168 (4,50 M.).
- Smogorzewski Kazimierz: Francja przed wyborami. Przegląd Współczesny. R. VII. Nr. 72. Kraków 1928. Krak. Spółka Wydawn. str. 39—69.
- Comstock Sarah: Roads to the revolution, with here a. there a byway to colonial days. New York, Macmillan 1927, str. 267.
- Wichtl Friedrich: Weltfreimauerei, Weltrevolution, Weltrepublik. Eine Untersuchung über Ursprung u. Endziele d. Weltkrieges. 11. Aufl. hrsg. v. E. Berg. München, J. F. Lehmann, 1928, str. XVI + 310 (6 M.).
- Gebhardt Franz: Die Sozialversicherung. Berlin, Heymann, 1928. str. XII + 271 (14 M.).
- Handbuch d. Arbeiterschutzes u. d. Betriebsicherheit. Hrsgb. v. Friedrich Syrup. Bd. III. Berlin, Hobbing, 1927, str. VIII + 610 in 4° (20 M.).
- Schell Adolf: Der wandernde Arbeitslose im Aufgabenkreis d. Arbeitsvermittlung u. Arbeitslosenversicherung. Frankfurt a. M. 1927, str. 115 (2 M.).
- Vierkandt Alfred: Das Ende des „Laissez-faire“. Ethos. Jhrg. II. H. 4—5. Karlsruhe, G. Braun, 1927, str. 263—270.
- Rathenau Walther: Briefe. Neue Folge. Dresden, Reissner, 1928, str. 228 (3,50 M.).
- Der Akkordlohn. Hrsgb. v. Walther Kaskel. Berlin, Springer, 1927, str. IV + 300 in 4° (16,50 M.).
- Dzieduszycki Tadeusz: O zawodowy ustrój państwa i nowoczesne podstawy jego sprawności. Solidaryzm — elityzm. Warszawa, F. Hoesick, 1928, str. 8 nlb. + 227 + 1 nlb.
- Schilling Otto: Christliche Staatslehre u. Politik. M.-Gladbach a. J. Volksvereins-Verlag, 1927, str. 178 (3,60 M.).
- Makowski Wacław: Rozważania prawnicze. Z dziedziny prawa publicznego. Z dziedziny prawa karnego. Mowy. Warszawa, F. Hoesick, 1928, str. 8 nlb. + 326 + 2 nlb.
- Wünsch Georg: Evangelische Wirtschaftsethik. Tübingen, Mohr, 1927, str. XV + 740 (28,50 M.).
- Sée Henri: La vie économique de la France sous la monarchie censitaire. 1815—1848. Paris, Alcan, 1927, str. 191 (20 fr.).
- Graham-Mulhall Sara: Opium: the demon flower. New York 1926, Montrose Publishing Company, str. XVI + 308.
- Conroy J. C.: A history of railways in Ireland. London, Longmans, 1928, str. 394.

- Kirchner Joachim: Die Grundlagen d. deutschen Zeitschriftenwesens. Bd. I. Bibliographie u. buchhandelsgeschichtl. Untersuchungen. Leipzig, Hierxmann, 1928, str. XII + 144 in 4°
- Hermes Gertrud: Die geistigen Grundlagen d. englischen Erwachsenenbildung. Crimmitschau, Rohland & Berthold, 1927, str. 143 (4,50 M.).
- Krahelska Halina: Łódzki przemysł włókienniczy wobec ustawodawstwa pracy. Instytut Gospodarstwa Społecznego. Sprawy Robotnicze Nr. 2. Warszawa 1927, str. 46 + 2 nlb.